

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمر الکریم
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

تخریب

زیارتگاه‌های اسلامی
در کشورهای عربی

عراق، سوریه، تونس و لبنان

احمد خلیفه یار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تخریب زیارتگاه های اسلامی در کشورهای عربی

نویسنده:

احمد خامه یار

ناشر چاپی:

کنگره جهانی جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۹	تخریب زیارتگاه های اسلامی در کشورهای عربی
۹	مشخصات کتاب
۱۰	اشاره
۱۴	مقدمه دبیر علمی حضرت آیت الله العظمی سبحانی (دام ظلّه)
۱۴	ریشه های پدیده تکفیر و انگیزه تشکیل کنگره جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام
۱۵	آغاز فتنه تکفیر
۱۶	تکفیرِ خشونت بار
۱۷	انگیزه تشکیل کنگره
۲۰	دیباجه
۲۶	فهرست مطالب
۳۲	مقدمه
۳۶	فصل اول: عراق
۳۶	اشاره
۳۸	مدخل:
۴۰	حرم امامین عسکریین در سامرا
۴۴	زیارتگاه ابراهیم بن مالک اشتر در دُجیل
۴۷	آرامگاه ابن اثیر در موصل
۴۹	مقبره شیخ فتاحی (فتح موصلی) در موصل
۵۱	زیارتگاه سلطان عبدالله بن عمر در استان نینوا
۵۲	زیارتگاه های تلغفر
۵۲	زیارتگاه خضر الیاس
۵۳	زیارتگاه سعد بن عقیل بن ابی طالب
۵۴	زیارتگاه آرمحمود یا آرماموط:

۵۵	..... زیارتگاه های محلّیه
۵۵	..... زیارتگاه شیخ ابراهیم:
۵۶	..... زیارتگاه شیخ احمد رفاعی:
۵۶	..... زیارتگاه ابراهیم سمین در قره تپه
۵۷	..... زیارتگاه فرج الله بن محمد عابد در لطیفیه
۵۷	..... زیارتگاه احمد بن موسی (علیه السلام) در بعقوبه
۵۸	..... سایر حوادث تخریب و تجاوز به زیارتگاه ها
۶۶	..... فصل دوم: سوریه
۶۶	..... اشاره
۶۸	..... مدخل:
۶۹	..... نبش قبر حجر بن عدی (واقع در روستای عدرا در حومه دمشق)
۷۲	..... زیارتگاه سکینه دختر امام علی (علیه السلام) در شهر دازّیا
۷۵	..... زیارتگاه محسن بن امام حسین (علیه السلام)
۷۷	..... زیارتگاه شهدای صفین در شهر رقه
۸۱	..... زیارتگاه وابصه بن معبد در شهر رقه
۸۲	..... مقام حضرت ابراهیم (علیه السلام) در عین العروس نزدیک تل ابیض
۸۵	..... زیارتگاه سّتی رحمه همسر حضرت ایوب (علیه السلام)
۸۵	..... زیارتگاه های شهر باب
۸۷	..... زیارتگاه عزالدین ابوحمرا در استان حمص
۸۸	..... زیارتگاه شیخ نبهان
۸۹	..... مسجد شیخ هلال
۹۰	..... مسجد و زیارتگاه شیخ عقیل منبجی در منبج
۹۲	..... خاندان خزنوی از خاندان های تصوف در شمال شرقی سوریه و مشایخ شاخه «خزنویه»
۹۳	..... زیارتگاه شیخ نامس
۹۴	..... زیارتگاه ابوالعیش در استان رقه
۹۵	..... زیارتگاه شیخ عیسی در بصیره

- ۹۶ ..... زیارتگاه شیخ شبلی در حلبیه
- ۹۶ ..... سایر تخریب ها
- ۹۹ ..... فصل سوم: تونس
- ۹۹ ..... اشاره
- ۱۰۱ ..... مدخل:
- ۱۰۲ ..... زیارتگاه سیدی بوسعید (ابوسعید باجی) در منطقه «سیدی بوسعید»
- ۱۰۴ ..... زیارتگاه عائشه مَتّوبیه در شهر مَتّوبه
- ۱۰۵ ..... زیارتگاه سیدی احمد الورفلی در شهر اکوده
- ۱۰۶ ..... سایر تخریب ها و آتش سوزی ها
- ۱۱۱ ..... فصل چهارم: لیبی
- ۱۱۱ ..... اشاره
- ۱۱۳ ..... مدخل:
- ۱۱۴ ..... زاویه و زیارتگاه عبدالسلام الاسمر فیتوری در زلیتن
- ۱۱۷ ..... مسجد و زیارتگاه شَعاب دهمانی در طرابلس
- ۱۱۹ ..... نبش قبر شیخ احمد زَرّوق در مصرانه
- ۱۲۱ ..... مسجد صحابه و زیارتگاه زهیر بن قیس بَلّوی در درنه
- ۱۲۳ ..... زیارتگاه سیدی عزیز و زاویه عبدالسلام الاسمر در درنه
- ۱۲۴ ..... نبش قبر «منیذر اسلمی» و تعدادی از علما در قبرستان «سیدی مَنیذر» در طرابلس
- ۱۲۶ ..... زیارتگاه ابوسُجیف بن قیس در مصرانه
- ۱۲۶ ..... زیارتگاه سیدی عمران در شحات
- ۱۲۷ ..... زیارتگاه عبدالرحمان بن مالک نخعی در بیضاء
- ۱۲۷ ..... مقابر خاندان بنی خطاب در زویله
- ۱۲۸ ..... مقبره «مراد آغا» در تاجورا
- ۱۳۰ ..... زیارتگاه سیدی عبدالجلیل و زاویه مجاور آن در جنزور
- ۱۳۱ ..... زیارتگاه ابوحاتم ملزوزی در جبل الغربی
- ۱۳۲ ..... زیارتگاه سلیمان جزولی در مصرانه

- ۱۳۲ ..... زاویه و زیارتگاه احمد البکر در مصراته
- ۱۳۳ ..... زیارتگاه سید عزالدین در زلیتن
- ۱۳۳ ..... زیارتگاه عائشه در عیه در تاورغاء
- ۱۳۴ ..... زیارتگاه حامد الحضیری در سبها
- ۱۳۵ ..... سایر تخریب ها و انفجارها
- ۱۴۶ ..... سایر حوادث نبش قبر
- ۱۴۸ ..... سخن پایانی در مورد نبش قبر
- ۱۵۰ ..... نتیجه گیری
- ۱۵۴ ..... کتاب نامه
- ۱۵۶ ..... منابع الکترونیک:
- ۱۶۲ ..... درباره مرکز

تخریب زیارتگاه های اسلامی در کشورهای عربی

مشخصات کتاب

سرشناسه: خامه یار، احمد، 1358 - .

عنوان و پدیدآور: تخریب زیارتگاه های اسلامی در کشورهای عربی (عراق، سوریه، تونس و لیبی) / نویسنده احمد خامه یار؛ به سفارش کنگره جهانی جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام

مشخصات نشر: قم: دارالاعلام لمدرسه اهل البیت (علیهم السلام)، 1393

مشخصات ظاهری: 144ص.

شابک: 140000ریال: 978-600-94805-0-0

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. 139-144.

موضوع: زیارتگاه های اسلامی - کشورهای عربی

موضوع: آثار تاریخی اسلامی - کشورهای عربی

موضوع: سلفیه - عقاید

موضوع: وهابیه - عقاید

شناسه افزوده: کنگره جهانی جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام (قم: نخستین: 1393)

رده بندی کنگره: 1393 3ت2خ/ 38 DS

رده بندی دیوئی: 497/939

شماره کتاب شناسی: 9394971392

کنگره جهانی «جری-ان های اف-راطی و تکفی-ری از دیدگ-اه علم-ای اسلام»

قم، خیابان شهدا، نبش کوچه 22، پلاک 618

تلفن: 025-37842141

ایمیل: info@makhateraltakfir.com

وب سایت: www.makhateraltakfir.com

تخریب زیارتگاه های اسلامی در کشورهای عربی

به سفارش: کنگره جهانی «جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام»

مؤلف: احمد خامه یار

ناشر: دارالاعلام لمدرسه اهل البیت (علیهم السلام)

ویراستار: سلمان رحیمی

صفحه آرا: محبوب محسنی

نوبت چاپ: اول، 1393

شمارگان: 1000 جلد

چاپ و صحافی: سلیمان زاده

قیمت: 140000 ریال

شابک: 978-600-94805-0-0

کلیه حقوق این اثر برای کنگره محفوظ می باشد.

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 2

تخریب زیارتگاه های اسلامی در کشورهای عربی (عراق، سوریه، تونس و لیبی)

احمد خامه یار

کنگره جهانی جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام

قم/1393

ص: 3

ریشه های پدیده تکفیر و انگیزه تشکیل کنگره جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام

ایمان و کفر دو مفهوم متضایند که از اندیشیدن یکی، دیگری نیز تداعی می شود؛ این نوع حالت را در فلسفه، «تضایف» می نامند.

واژه «ایمان» به معنای تصدیق و باور کردن، و لفظ «کفر» به معنای ستر و احياناً به معنای انکار است و در اصطلاح متکلمان، مقصود از ایمان، تصدیق نبوت نبیّ زمان و رسالت او، و مقصود از «کفر» نادیده گرفتن دعوت چنین فردی و یا انکار اوست.

تاریخ دعوت آموزگاران آسمانی، حاکی است در هر زمانی که پیامبری مبعوث می شد و دعوت خود را با دلایلی مبرهن می ساخت، جامعه آن روز، به دو گروه مؤمن و کافر تقسیم می شدند، آن کس که به دعوت پیامبری پاسخ مثبت می گفت مؤمن و آن کس که به ندای او پشت می کرد کافر خوانده می شد.

برنامه های تمام پیامبران در دعوت به اصول یکسان بوده و اختلافی در آن ها وجود نداشت و گروه مؤمن در تمام دعوت ها افرادی بودند که به خدای خالق و آفریننده، خدای مدبر و مدیر، ایمان آورده و جز او به معبودی نمی اندیشیدند و رسالت پیامبر زمان خود را از صمیم دل می پذیرفتند.

آن گاه که اراده الهی بر بعثت پیامبر خاتم تعلق گرفت، رسول خاتم، ایمان افراد را با دو کلمه که حاکی از باور باطنی آن ها بود؛ می پذیرفت؛ یعنی هر کس و یا گروهی که

«لا اله الا الله، محمد رسول الله» می گفت وارد خیمه اسلام می شد و از جرگه کفر فاصله می گرفت.

از سوی دیگر، اقرار به کلمه اخلاص - که در آن نفی الوهیت از هر موجودی جز خدا سلب شده - در بردارنده اقرار به سه نوع توحید است: 1. توحید در خالقیت؛ 2. توحید در تدبیر؛ 3. توحید در عبادت. زیرا این سه نوع، از خصایص خدای جهان است نه مخلوق او.

افزون بر این، اساس هر دعوت الهی را ایمان به آخرت تشکیل می داد، طبعاً اقرار به حیات اخروی بسان توحید و رسالت، از عناصر سازنده ایمان می باشد و در کلمه اخلاص نهفته است.

در سیره نبوی فصلی به نام «عام الوفود» است؛ یعنی سالی که هزاران نفر از دور و نزدیک به صورت فردی و یا گروهی به مدینه رو آورده و به حضرتش ایمان آوردند و با گفتن دو جمله پیشین که حاکی از باور واقعی آنان بود، مسلمان خوانده شدند. در این مورد آیه های سوره «نصر» نازل شد؛ آن جا که می فرماید: **إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ * وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا**، پذیرش اسلام این گروه ها فقط با اجرای این دو جمله انجام می گرفت و مسائل کلامی و یا فقهی مطرح نمی شد؛ مثلاً هرگز از آنان در مورد جایگاه خدا و یا رؤیت خدا در رستاخیز و یا حدوث و قدم قرآن و امثال این ها سؤال نمی شد. بلکه ایمان اجمالی به رسالت پیامبر خاتم، آنان را از طرح این مسائل بی نیاز می ساخت. هم چنین مسائلی مانند جواز توسل به انبیا و اولیا، و یا نماز در کنار قبورشان، یا زیارت قبور اولیاء الله برای آن ها، مطرح نمی شد.

آغاز فتنه تکفیر

در زمان معاصر، گروهی تندرو و ناآگاه از اصول و مبانی آیین محمدی، اسلام و ایمان را گویی برای خود احتکار کرده و از میان همه مسلمانان، فقط گروه اندکی را مؤمن می دانند و دیگران را کافر و مهدورالدم می شمرند. ریشه این نوع تکفیرها به عصر

ابن تیمیه (ت 728هـ - ق) و پس از وی به وهابیان تندرو برمی گردد و شدت عمل گروه دوم بیش از فرد نخستین است، زیرا ابن تیمیه غالباً از کلمه بدعت بهره می گیرد، ولی گروه اخیر به جای بدعت، واژه کفر را به کار می برد و ملاک تکفیر ناهماهنگی با افکار آن ها در امثال مسائل پیشین است.

آن ها به شدت با حفظ قبور پیامبران و اولیای الهی مخالف هستند و زیارتگاه ها را مظهر بت پرستی قلمداد می کنند! در حالی که در طول تاریخ اسلام، قبور انبیای پیشین در فلسطین و اردن و شام و عراق پیوسته محفوظ بوده و مسلمانان گروه گروه به زیارت آن ها می رفتند و هیچ کس چنین کاری را بر خلاف توحید توصیف نمی کرد.

حتی روزی که بیت المقدس به وسیله عمر بن خطاب فتح شد، هرگز او به تخریب این مقامات فرمان نداد، بلکه شیوه پیشینیان را در حفظ و آرایش آن ها تأیید کرد.

در طول زمان، پس از رحلت پیامبر، تمام موحدان به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) متوسل شده تا حاجت آنان با شفاعت او برآورده شود. اما این گروه این نوع توسل ها را با توسل مشرکان به بت ها یکسان می گیرند در حالی که ماهیت این دو نوع توسل از هم جداست، و از زمین تا آسمان فاصله دارد.

تکفیرِ خشونت بار

تکفیر پیشینیان این گروه، غالباً قلمی و لسانی بود، اما تکفیر از دوره وهابیان تندرو، رنگ خشونت به خود گرفت و پیروانشان پیوسته به قُری و قصبات و آبادی های اطراف «نجد» حمله می بردند و آنچه می توانستند غارت می کردند و از این طریق بر قدرت مالی خود می افزودند.

برای آگاهی از جنایت های پایه گذار این مسلک و جانشینان او به دو تاریخ معتبر وهابیان مراجعه شود: یکی «تاریخ ابن غنام» و دیگری «تاریخ ابن بشر» که هر دو، مدت هاست چاپ شده و مورد توجه علما و دانشمندان است.

دامن سخن را در این مورد کوتاه کرده و سخن خویش را با این بیت به پایان می‌رسانیم:

شرح این هجران و این خون جگر*** این زمان بگذار تا وقت دگر

پس از اشغال افغانستان به وسیله قوای سرخ شوروی، تصمیم گرفته شد که برای طرد قدرت کفر، از این سرزمین، از روح جهادی جوانان مسلمان در منطقه استفاده شود تا دشمن را از سرزمین‌های اسلامی دور سازند، این طرح از یک نظر زیبا و خدایپسندانه بود، اما بر اثر فقدان عالم وارسته و رهبری آگاه از موازین جهاد در میان این جمع، که آنان را به صورت صحیح رهبری کند، سرانجام پیکارگران به گونه دیگر ادامه پیدا کرد و برخی با تأثیرپذیری از افکار وهابیان تندرو، بر تکفیر تمام دولت‌های اسلامی و ملت‌هایی که در آن زندگی می‌کنند، پرداختند. شوربختانه ابتدا این کار با حمله به کشورهای مقاوم و استوار در مقابل صهیونیست‌ها آغاز شد و به جای این که قدس را آزاد کنند به نابود کردن زیرساخت‌های کشورهای سوریه و عراق روی آوردند. خشونت آنان با کودکان و زنان و پیران و افتادگان و انسان‌های بی‌طرف به گونه‌ای شد که چهره اسلام را در جهان مشوه ساخت و دیگر کسی در غرب اظهار علاقه به اسلام نمی‌کرد. عمل زشت و وحشیانه این گروه کجا و وحی الهی کجا! آن‌جا که می‌فرماید: (فَبِمَا

رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ) (آل عمران: 159) و پیامبر رحمت در حدیثی می‌فرماید: «إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا يُنَزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَأْنُهُ»؛ (صحیح مسلم، ج 8، ص 22) مهربانی و رفق با هر چیزی که در آمیزد آن را مزین می‌گرداند و چیزی که رفق و مدارا از آن گرفته شود تباه می‌گردد.

انگیزه تشکیل کنگره

در این شرایط رقت بار، مرجعیت عالی مقام در حوزه علمیه قم تصمیم گرفت کنگره‌ای تحت عنوان «جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام» برای معرفی این گروه و پیامدهای عمل آنان، تشکیل شود و در این مورد از علمای اسلام و

محققان خواسته شد که به ریشه یابی و تبیین ماهیت این تکفیر شوم و راه های برون رفت از آن بپردازند. دانشمندان از این دعوت استقبال کردند و در نتیجه، آثاری به دبیرخانه کنگره رسید که بخش مهمی از آن ها ارزشمند و از محتوای عالی برخوردارند؛ از این رو تصمیم گرفته شد این آثار چاپ و منتشر شود و در اختیار اهل نظر و مهمانان عزیز که از داخل و خارج دعوت شده اند قرار گیرد تا از این طریق گامی برای جلوگیری از انتشار این غده سرطانی ویرانگر و ویروس مخوف برداشته شود.

در پایان از تلاش های شبانه روزی اعضای محترم دبیرخانه، سپاس گزاری نموده و زحمات توان فرسای آنان را ارج می نهیم و نیز از کلیه کسانی که این فضای روحانی و علمی را پدید آورده اند، تقدیر و تشکر می کنیم.

قم - جعفر سبحانی

93/6/8

ص: 9

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطَوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ) (بقره 208)

در تاریخ اسلام، جنگ های بسیاری میان مسلمانان روی داده است، اما به جز خوارج و جریان های تکفیری در چند قرن اخیر، کمتر فرقه ای، سایر مسلمانان را تکفیر نموده و با استناد به آن، خون و مال و ناموس اهل قبله را مباح شمرده است. در تاریخ اسلام، خوارج طلایه داران تکفیر بودند و در سه قرن اخیر، جریان تکفیر، به بهانه دعوت به توحید، بسیاری از مسلمانان را به خاک و خون کشیده و ابنیه و آثار اسلامی که دارای قداست و هویت تمدنی مسلمانان بود را نابود کرده است.

با وجود تلاش های فراوان علمای بزرگ اسلام برای مقابله با تکفیر، متأسفانه در عصر حاضر، شاهد رشد و گسترش جریان های تکفیری در گوشه و کنار جهان اسلام هستیم. گروه هایی که جنایت هایی را رقم می زنند که نمونه آن را در تاریخ اسلام، کمتر می توان دید. سربریدن، آتش زدن، مثله کردن، تجاوز به نوامیس، نابودی اموال و تخریب بناهای مقدس، گوشه هایی از جنایاتی است که آنان به نام اسلام مرتکب می شوند.

از سوی دیگر، ترور علمای بزرگ اسلام، تخریب اماکن مقدس و هویت ساز اسلامی، ارتکاب به اعمال شنیع و محرم به نام اسلام مانند جهاد نکاح، و ... ضربات جبران ناپذیری بر پیکر جهان اسلام وارد کرده است.

با نگاهی به جغرافیای کشورهای اسلامی، رد پای این گروه‌ها را کمابیش در تمامی مناطق اسلامی می‌بینیم. گروه‌هایی مانند جبهه النصره، داعش، القاعده، جندالعدل و حزب التحریر در آسیا و گروه‌هایی همانند بوکو حرام، الشباب، انصار السنه و انصار الشریعه در آفریقا و گروه‌های متنوع دیگر، همه نشانگر وجود بحران در جهان اسلام است.

این که چنین وضعیتی معلول چه عواملی است، بحث‌های گسترده‌ای می‌طلبند که در مجموعه مقالات به تفصیل به آن‌ها اشاره شده است، اما به اجمال، سهم غرب در پروژه اسلام هراسی و در پی آن، اسلام ستیزی را هرگز نمی‌توان نادیده گرفت. غرب که با رشد سریع اسلام در جهان رویه روست، امروز پروژه اسلام علیه اسلام را آغاز کرده است که با حمایت از گروه‌های افراطی و دامن زدن به اختلافات مذهبی، گروه‌هایی منتسب به خود مسلمانان، قدرت و قوت مسلمین را تضعیف کند و از طرف دیگر، چهره‌ای مشوه از مسلمین در برابر جهانیان ترسیم نماید.

هم‌چنین قرائت‌های انحرافی از مفاهیمی مانند توحید و شرک، ایمان و کفر، بدعت و نظایر آن نیز آنان را به گرداب تکفیر مسلمانان افکنده است.

با این حال به نظر می‌رسد که جنایت‌ها و تخریب‌های جریان‌های تکفیری آن چنان گسترده و بی‌محابا بوده که موجی از نفرت و مخالفت با عملکرد آنان را در جهان اسلام به وجود آورده است.

برای مقابله علمی و روشن‌گرانه با این جریان، لازم بود عالمان و اندیشوران به ریشه‌یابی و راه‌های خلاصی از آن بپردازند، از این رو کنگره جهانی «جریان‌های افراطی

و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام»، با اشراف و هدایت های ارزشمند مرجع جهان تشیع، حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی - ادام الله ظله - بر آن شد تا در حد توان از ظرفیت های علمی جهان اسلام برای مقابله با تکفیر بهره برداری کند. برای این کار، چهار کمیته علمی با عناوین زیر شکل گرفت:

1. تبار شناسی جریان های تکفیری؛

2. ریشه یابی عقاید جریان های تکفیری؛

3. جریان های تکفیری و سیاست؛

4. راه های برون رفت و مقابله با جریان های تکفیری.

محور اول به تبارشناسی جریان های تکفیری می پردازد. خاستگاه، آبشخور و مصادیق تکفیر در طول تاریخ اسلام در این کمیته بررسی می شود.

محور دوم، انحرافات عقیدتی و قرائت های تکفیری از عقاید ناب اسلامی را ریشه یابی خواهد کرد. در این کمیته، اصول و مبانی اعتقادی این گروه ها و جریان ها، نقد و انحرافات آنها از اندیشه اسلامی ریشه یابی می گردد.

محور سوم، عوامل سیاسی رشد و گسترش جریان های تکفیری، وابستگی ها و اهداف آنها را مورد بررسی قرار می دهد.

و محور چهارم، راهکارهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی برای برون رفت از تکفیر، نشان داده خواهد شد.

مقاله هایی که در این مجموعه گرد آمده است، ماحصل آراء و نظریات اندیشمندان و علمای جهان اسلام، درباره محورها و موضوعات فوق است.

هم چنین جهت غنای علمی هرچه بیشتر کنگره، پژوهش های مستقلی توسط اندیشمندان انجام شده است که به اجمال عبارتند از:

1. تکفیر از دیدگاه علمای اسلام: در این تحقیق، دیدگاه علمای بزرگ مذاهب و فرقه‌های اسلامی، درباره نفی تکفیر بیان شده و تلاش شده است که از سده‌های پیشین تا کنون، دیدگاه علما و اندیشمندان در مورد حرمت تکفیر اهل قبله آورده شود.
  2. تخریب زیارتگاه‌های اسلامی در کشورهای عربی: کتاب حاضر به کارنامه تاریک جریان‌های تکفیری در تخریب اماکن مقدس و تمدنی جهان اسلام می‌پردازد. این تحقیق همراه با تصاویری از زیارتگاه‌ها، قبل و بعد از تخریب است.
  4. فتاوی تکفیری جریان‌های تکفیری: جریان‌های تکفیری به سبب کج فهمی، گاه فتاوی را صادر می‌کنند، که با هیچ یک از قواعد فقهی منطبق نیست و کاملاً خارج از آموزه‌های اسلامی است. این مجموعه به جمع‌آوری فتاوی تکفیری این جریان‌ها پرداخته است.
  5. کتاب‌شناسی تکفیر: با مراجعه به آثار و کتاب‌هایی که در حوزه تکفیر تألیف شده است، شاهد تعداد بسیاری از آثار علمی در این عرصه هستیم. این پژوهش به معرفی توصیفی آثاری می‌پردازد که در حوزه تکفیر و نفی تکفیر، انجام شده است.
  6. موسوعه نقد وهابیت افراطی: در اندیشه وهابیت، جریان‌هایی وجود دارند که مسلمین را کافر می‌دانند. موسوعه نقد وهابیت افراطی مجموعه‌ای از آثار علمای اسلام است که از زمان پیدایش این جریان، به نقد و بررسی مبانی اعتقادی آن پرداخته‌اند.
- در پایان آنچه موجب غنای هرچه بیشتر مجموعه مقالات و همچنین پژوهش‌های مستقل کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام شده است، اشراف علمی حضرت آیت الله العظمی سبحانی - ادام الله ظلّه - است که با رهنمودهای راه‌گشا، کمیته‌های علمی کنگره را همواره یاری کرده‌اند.
- همچنین از حجت الاسلام والمسلمین دکتر فرمانیان - دبیر کمیته علمی - که در پی‌گیری و نظم و ترتیب مقالات زحمات بسیاری را متحمل شده‌اند و مدیران محترم

کمیته های علمی حجج اسلام: قزوینی، میراحمدی، فرمانیان و جناب آقای دکتر امینی تشکر می شود.

امید که در سایه تلاش های مجاهدانه مراجع عظام تقلید و علمای اسلام، شاهد تقریب و همگرایی جهان اسلام و ریشه کن کردن فتنه تکفیر در جهان اسلام باشیم.

رئیس ستاد و قائم مقام دبیر علمی

کنگره جهانی جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام

سید مهدی علیزاده موسوی

ص: 15

مقدمه 21

فصل اول: عراق

مدخل 27

حرم امامین عسکریین در سامرا 29

زیارتگاه ابراهیم بن مالک اشتر در دُجیل 32

آرامگاه ابن اثیر در موصل 34

مقبره شیخ فتحی (فتح موصلی) در موصل 36

زیارتگاه سلطان عبدالله بن عمر در استان نینوا 38

زیارتگاه های تلعفر 39

زیارتگاه آرامحمود یا آرامموط 41

زیارتگاه های محلّیه 42

سایر حوادث تخریب و تجاوز به زیارتگاه ها 45

فصل دوم: سوریه

مدخل 55

نبش قبر حجر بن عدی (واقع در روستای عدرا در حومه دمشق) 56

زیارتگاه سکینه دختر امام علی (علیه السلام) در شهر داریّا 59

زیارتگاه محسن بن امام حسین (علیه السلام) 62

زیارتگاه شهدای صفین در شهر رقه 64

زیارتگاه وابصه بن معبد در شهر رقه 68

مقام حضرت ابراهیم (علیه السلام) در عین العروس نزدیک تل ایض 69

زیارتگاه سَنّی رحمه همسر حضرت ایوب (علیه السلام) 71

زیارتگاه های شهر باب 71

ص: 17

زیارتگاه عزالدین ابوحمرا در استان حمص 73

زیارتگاه شیخ نبهان 74

مسجد شیخ هلال 75

مسجد و زیارتگاه شیخ عقیل منبجی در منبج 76

مسجد و مقبره شیوخ طریقه خَزَنَوَیَه در تل معروف در استان حسکه 78

زیارتگاه شیخ نامس 79

زیارتگاه ابوالعیش در استان رقه 80

زیارتگاه شیخ عیسی در بصیره 81

زیارتگاه شیخ شبلی در حلبیه 82

سایر تخریب ها 82

فصل سوم: تونس

مدخل 87

زیارتگاه سیدی بوسعید (ابوسعید باجی) در منطقه «سیدی بوسعید» 88

زیارتگاه عائشه مَثُوبِیَه در شهر مَثُوبَه 90

زیارتگاه سیدی احمد الورفلی در شهر اکوده 91

سایر تخریب ها و آتش سوزی ها 92

فصل چهارم: لیبی

مدخل 99

زاویه و زیارتگاه عبدالسلام الاسمر فیتوری در زلیتن 100

مسجد و زیارتگاه شَعَاب دهمانی در طرابلس 103

نیش قبر شیخ احمد زَرَّوَق در مصراته 105

مسجد صحابه و زیارتگاه زهیر بن قیس بلوی در درنه 107

زیارتگاه سیدی عزیز و زاویه عبدالسلام الاسمر در درنه 109

نیش قبر «منیذر اسلمی» و تعدادی از علما در قبرستان «سیدی منیذر» در طرابلس 110

زیارتگاه ابوسُجیف بن قیس در مصراته 112

ص: 18

زیارتگاه سیدی عمران در شحات 112

زیارتگاه عبدالرحمان بن مالک نخعی در بیضاء 113

مقابر خاندان بنی خطاب در زویله 113

مقبره «مراد آغا» در تاجورا 114

زیارتگاه سیدی عبدالجلیل و زاویه مجاور آن در جنزور 116

زیارتگاه ابوحاتم ملزوزی در جبل الغربی 117

زیارتگاه سلیمان جزولی در مصراة 118

زاویه و زیارتگاه احمد البکر در مصراة 118

زیارتگاه سید عزالدین در زلیتن 119

زیارتگاه عائشه درعیه در تاورغاء 119

زیارتگاه حامد الحضیری در سبها 120

سایر تخریب ها و انفجارها 121

سایر حوادث نبش قبر 131

سخن پایانی در مورد نبش قبر 133

نتیجه گیری 135

کتاب نامه 139

ص: 19

تحولات دهه اخیر جهان و خاورمیانه پس از حوادث 11 سپتامبر 2001م، از جنگ عراق و افغانستان گرفته تا موج انقلاب ها و شورش های مردمی در جهان عرب؛ به ویژه کشورهای تونس، مصر، لیبی و در نهایت بحران سوریه، شرایطی را برای مسلمانان سلفی - تکفیری به وجود آورده است تا با قدرت به عرصه فعالیت سیاسی و نظامی در این کشورها وارد شوند و به عاملی تأثیرگذار و منشأ تحولات سرنوشت ساز در تاریخ معاصر جهان اسلام تبدیل شوند.

سلفی های تکفیری در سایه این تحولات، فرصتی یافته اند که با پشتیبانی حامیان عربی و غربی شان، احکام اسلامی را بر اساس مبانی عقیدتی خود اجرا کنند و به زعم خود، دین اسلام را از بدعت ها و مظاهر شرک پیرایش کنند. بی تردید از مهم ترین مظاهر شرک و بدعت از دیدگاه آن ها، ساخت مقابر و زیارت قبور و توسل به اولیا و طلب شفاعت از آن هاست. به همین دلیل آن ها در طول این مدت بسیاری از زیارتگاه ها و مقدسات دینی مسلمانان را در تعدادی از کشورهای عربی و اسلامی تخریب کرده اند.

با توجه به این مقدمه، سؤال هایی را که این پژوهش در پی پاسخ گویی به آن است، به شرح زیر می باشد:

مهم ترین زیارتگاه هایی که سلفی های تکفیری در یک دهه اخیر در کشورهای اسلامی تخریب کرده اند، کدام است؟ این زیارتگاه ها در کدام مناطق و متعلق به چه کسانی است؟

با توجه به گستردگی کشورهای اسلامی و عربی که تکفیری ها در آن مناطق دست به تخریب زده اند، در این پژوهش تنها چهار کشور عراق، سوریه، تونس و لیبی، که بیشترین تخریب ها در آن ها رخ داده، مورد بررسی قرار گرفته است. البته در دیگر کشورهای اسلامی شمال آفریقا مانند: مالی، مصر، سودان و الجزائر نیز زیارتگاه هایی تخریب شده است؛ اما حجم این تخریب ها در مقایسه با چهار کشور بررسی شده بسیار کمتر است؛ و یا این که لاقلاً اطلاعات چندانی از تخریب های صورت گرفته در آن ها موجود نیست.

تلاش نگارنده بر این بوده است که در حد امکان اطلاعات مربوط به زیارتگاه های تخریب شده نظیر موقعیت جغرافیای دقیق و محل وقوع آن ها، مختصری از تاریخچه و معماری آن ها گردآوری و شخصیت مدفون در آن ها نیز معرفی شود، ولی متأسفانه به سبب کمبود تحقیقات درباره بیشتر زیارتگاه های تخریب شده سرزمین های اسلامی، نگارنده موفق به دریافت اطلاعات چندانی درباره آن ها نشده است.

مشکل مهم دیگر در خصوص این پژوهش آن است که در خبرها و گزارش های منتشر شده، جزئیات چندانی درباره حوادث تخریب بسیاری از اماکن و زیارتگاه ها بیان نشده است، یا حتی گاه برخی از حوادث تخریب، فاقد پوشش خبری بوده و اصلاً در رسانه ها انعکاس نیافته است. چنان که خواهیم دید، این مسئله در خصوص زیارتگاه های عراق بیشتر مشهود است. بنابراین، در پژوهش حاضر تنها زیارتگاه هایی را معرفی و بررسی کرده ایم که حوادث تخریب آن ها در منابع خبری یا در شبکه های اجتماعی اینترنتی بازتاب داشته است. چه بسا زیارتگاه هایی که به علت عدم اطلاع رسانی، از چشم نگارنده این سطور پنهان مانده و در این کتاب معرفی نشده است.

برای اجرای این پژوهش و پژوهش های مشابه آن، لازم است با حضور در کشورهای مورد بررسی، تحقیقات میدانی گسترده ای صورت گیرد، ولی با توجه به ناامنی موجود در این کشورها و نیز زمان کمی که نگارنده برای نگارش این کتاب در

اختیار داشته، امکان سفر فراهم نشد. ضمن آن که محدودیت زمانی، فرصت تحقیقات کتابخانه ای کافی و حتی تهیه برخی از منابع مهم را از نگارنده سلب کرد.

با توجه به تازگی موضوع این کتاب و فقدان پژوهش های دیگر در این زمینه، می توان گفت که تحقیق حاضر خالی از کاستی نیست. از این رو نگارنده امیدوار است پژوهش گران و صاحب نظران این حوزه، ضعف و کاستی های موجود در این اثر را به دیده تسامح و اغماض بنگرند و نگارنده را از راهنمایی های خود بهره مند سازند.

در پایان، لازم می دانم از مسئولان و دست اندرکاران کنگره جهانی «جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام» که در همه مراحل آماده سازی و چاپ و انتشار این کتاب نقش داشتند، به ویژه از جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر سید مهدی علیزاده موسوی رییس ستاد کنگره، جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر مهدی فرمانیان ناظر محترم طرح، دوست و برادر گرامی جناب آقای محمدحسن بهشتی، و هم چنین جناب آقای دکتر محمد الله اکبری داور و ارزیا محترم کتاب، تشکر و قدردانی کنم.

احمد خامه یار

تیر 1393 - رمضان المبارک 1435

ص: 23

فصل اول: عراق

اشاره

ص: 25

حوادث 11 سپتامبر 2001م. با توجه به پیامدهای گسترده آن از جمله جنگ عراق و افغانستان، نقطه عطفی در تاریخ سیاسی منطقه خاورمیانه به شمار می آید. با سقوط رژیم سابق عراق در سال 2003م. و اشغال خاک این کشور توسط آمریکا و هم پیمانانش، بهانه ای برای جریان های سلفی تندرو و تکفیری، فراهم آورد تا از کشورهای اسلامی مختلف به سوی عراق سرازیر شوند و علیه اشغالگران و متجاوزان به جهاد پردازند.

با این حال، با توجه به وجود بارگاه های ائمه (و حضور اکثریت شیعه در عراق، به تدریج فضایی برای فتنه های مذهبی و درگیری های فرقه ای میان شیعیان و اهل سنت به وجود آمد که نیروهای اشغالگر و برخی کشورهای عربی منطقه نیز به آن دامن می زدند. سلفی های تکفیری در سایه موقعیت ناشی از اشغالگری آمریکا و ضعف و عدم مقبولیت بالای دولت حاکم بر این کشور، خاک عراق را فضای مناسبی برای فعالیت خود دیدند. آن ها هر از چند گاهی دست به عملیات هایی علیه نیروهای نظامی اشغالگر می زدند، ولی به تدریج نشان دادند که اهداف اصلی آن ها در عراق، از یک سو مقابله با تشیع و کشتار شیعیان - به تعبیر آن ها «روافض» - و از سوی دیگر مبارزه با پدیده زیارت قبور و ساخت زیارتگاه ها است که از نظر آن ها، بدعت و از مظاهر شرک به شمار می آید. آن ها برای گسترش جنگ فرقه ای در عراق از هیچ تلاشی فروگذار

نکردند و در این راستا اقدام به بمب گذاری های متعدد، کشتن و سر بریدن شیعیان و ترور شخصیت های سیاسی و فرهنگی کردند.

جریان سلفی - تکفیری بسیاری از زیارتگاه ها و بناهای مذهبی عراق را منفجر کردند. متأسفانه به علت عدم پوشش خبری کافی، جزئیات بسیاری از این ویرانی ها، بر ما پنهان مانده است. ضمن آن که اطلاعات ما درباره تاریخچه و شخصیت مدفون در بیشتر این زیارتگاه ها، اندک است.

بخش قابل توجهی از آگاهی ها درباره روند تخریب آثار اسلامی عراق را مدیون گزارش «دیوان وقف شیعی» این کشور هستیم که فهرستی از حوادث تعرض به بناهای آیینی را از زمان آغاز اشغال عراق تا سال 2007م. منتشر کرده است. بر اساس این گزارش، ویرانی ها، یک سال پس از حمله آمریکا به این کشور، از سال 2004م. و احتمالاً با تخریب زیارتگاه «سید فرج الله» در منطقه «لطیفیه» آغاز شد و اوج آن، بمب گذاری های آستان مقدس امامین عسکریین در شهر سامرا بود.

با آغاز بحران سوریه و انتقال گسترده گروه های تکفیری به صحنه جدید «جهاد» در این کشور، تخریب زیارتگاه ها در عراق دچار رکود نسبی شد، ولی با بازگشت گروه موسوم به «داعش» (دولت اسلامی عراق و شام) از سوریه به عراق و تصرف استان نینوا (به مرکزیت شهر موصل) در شمال این کشور در ماه ژوئن 2014م. (خرداد 1393)، موج جدیدی از تخریب زیارتگاه ها آغاز شد. با وجود هم زمانی آن با آخرین مراحل نگارش این کتاب، نگارنده تلاش کرده است که با پیگیری اخبار مربوط به این تخریب ها، جدیدترین اخبار زیارتگاه های تخریب شده را نیز به کتاب بیفزاید. به نظر می رسد که این روند هم چنان ادامه داشته باشد و در آینده شاهد تخریب زیارتگاه های بیشتری باشیم.

سامرا، مدفن دو امام دهم و یازدهم شیعیان دوازده امامی، امام علی هادی (علیه السلام) (درگذشته 255ق) و امام حسن عسکری (علیه السلام) (درگذشته 260ق) است و از مهم ترین زیارتگاه های شیعه به شمار می آید. در کنار این دو امام، شخصیت های مقدس دیگری از جمله: حکیمه دختر امام محمد جواد (علیه السلام) و نرجس همسر امام حسن عسکری (علیه السلام) و مادر حضرت مهدی (عج) به خاک سپرده شده اند. هم چنین در ضلع غربی این آستانه مقدس، زیرزمین معروف به «سرداب غیبت» قرار دارد که بر اساس برخی باورها، محل غیبت امام دوازدهم شیعه است.

هسته اصلی سامرا، خانه امام هادی (علیه السلام) بود که پس از وفات در آن جا به خاک سپرده شد؛ پس از چند سال فرزند وی امام حسن عسکری (علیه السلام) نیز در همان محل خاک شد. بعدها برخی از امرای دوره عباسی از جمله ارسلان بساسیری (درگذشته 451ق) و شرف الدوله مسلم بن قُریش عقیلی (درگذشته 478ق)، این زیارتگاه را بازسازی کردند. در اوایل سده سیزدهم هجری، احمد خان دنبلی و فرزندش حسینقلی خان دنبلی حاکمان آذربایجان، این آستانه را گسترش دادند. سپس در دوره ناصرالدین شاه قاجار، شیخ عبدالحسین طهرانی معروف به «شیخ العراقین» (درگذشته 1286ق)، ساختمان آن را به ابعاد کنونی آن، توسعه داد و میرزای شیرازی (درگذشته 1312ق) نیز اقدامات عمرانی جدیدی در آن انجام داد.

ساختمان آستانه سامرا، شامل صحن وسیعی است که گرداگرد آن را ایوانچه ها و حجره هایی فرا گرفته است و در میان هر ضلع آن، یک دروازه اصلی قرار دارد. در میان صحن، حرم مرکزی به ابعاد 12×12 متر وجود دارد که گرداگرد آن را رواق هایی به ابعاد 20×20 متر فرا گرفته است. در میان حرم، قبر شریف دو امام و مدفونین دیگر در کنار ایشان قرار دارد. بر این قبور، گنبد معظّم بنا، با پوششی از آب طلا، ساخته شده است. در ضلع جنوبی حرم و روبه روی دروازه جنوبی صحن، ایوان بزرگ آستانه مقدس قرار دارد. دو طرف ایوان، دو گلدسته باشکوه به ارتفاع 36 متر قرار دارد که

بخش فوقانی آن طلاکاری شده است. هم چنین در ضلع غربی آستانه، گنبد کاشی کاری شده مسجد جامع سامرا است، که در زیر کف آن، زیارتگاه معروف به «سرداب غیبت» قرار دارد.

چهارشنبه 23 محرم 1427ق (مصادف با 22 فوریه 2006 میلادی و 3/12/1384 شمسی)، حدود ساعت 7 صبح عده ای از نیروهای سلفی وابسته به القاعده، با پوشیدن لباس پلیس عراق، وارد این آستان مقدس شدند و اسلحه نگهبانان را مصادره و آن ها را به همراه خادمان آستان، در یکی از غرفه های صحن با دست و پاهای بسته زندانی کردند و با کارگذاری مواد منفجره (TNT) به وزن حدود 200 کیلوگرم در داخل بنا، حرم مطهر را منفجر کردند.⁽¹⁾

در نتیجه این بمب گذاری، گنبد بنا با پوشش آجری و طلاکاریش و هم چنین تزئینات کاشی کاری به کار رفته در دیوارهای آن، فرو ریخت. گفته می شود شدت انفجار به حدی بود که مصالح و تزئینات به کار رفته در گنبد بنا، شامل سنگ و آجر و کاشی ها و صفحات طلاکاری، تا شعاع نیم کیلومتر (و حتی بیش از آن) به بیرون پرتاب شد، ولی به علت استحکام بنا، پایه های گنبد، بدنه اصلی و دیوارها، سالم باقی ماند.⁽²⁾

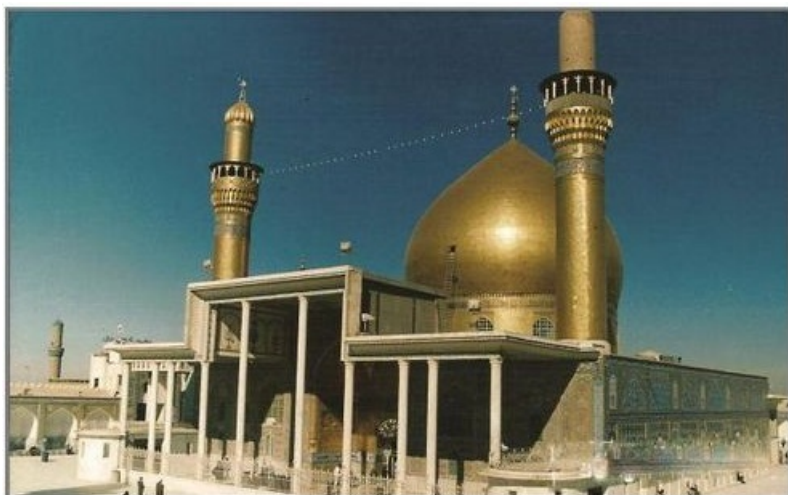
بمب گذاری دوم پس از گذشت یک سال و چند ماه از بمب گذاری اول، در تاریخ 27 جمادی الاولی 1428ق (مصادف با 13 ژوئن 2007 میلادی و 23/3/1386 شمسی) به وقوع پیوست. در ساعت سه بامداد، تروریست ها وارد حرم مطهر شدند و بعد از درگیری با محافظان حرم، اقدام به بمب گذاری در سرتاسر آن جا کردند. سپس در ساعت نه صبح، دست به دو انفجار بزرگ زدند: در انفجار اول، گلدسته طلای سمت چپ حرم و در انفجار دوم، گلدسته سمت راست به طور کامل فرو ریخت.⁽³⁾

ص: 30

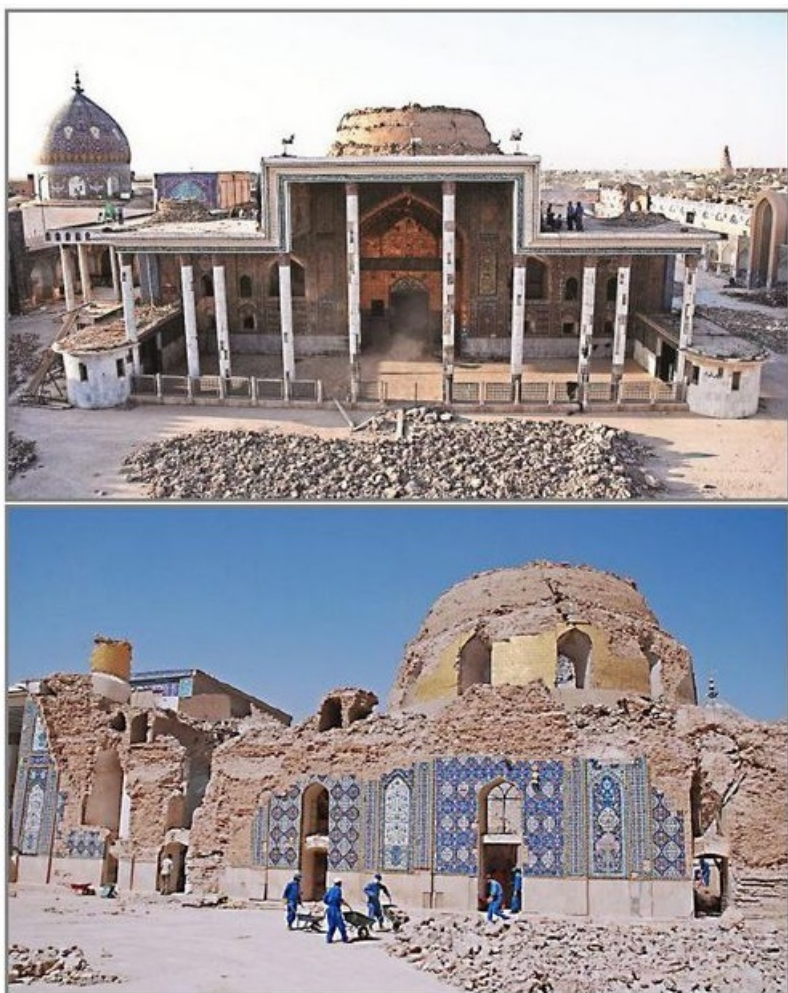
1- . عبدالحسین نیشابوری، تقویم شیعه، ص 40.

2- . ولید سعید البیاتی، «نظرة تاریخیة حول مرقد العسکرین» <http://www.siironline.org/alabwab/mowsooa/005.htm>

3- . عبدالحسین نیشابوری، همان، ص 155-156.

آستان امامین عسکرین در سامرا پیش از تخریب

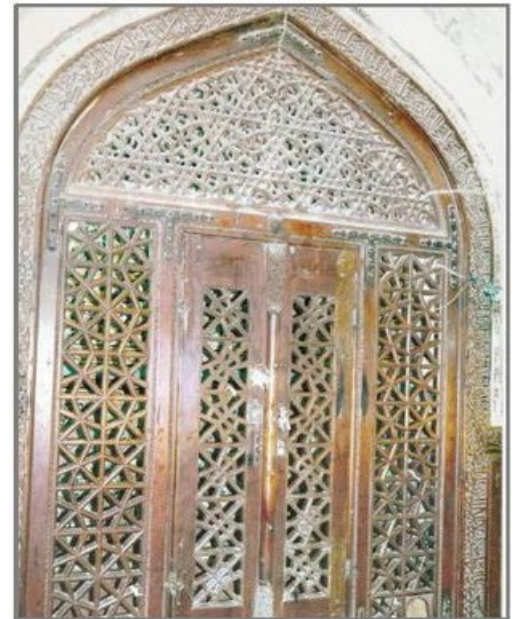
تصاویری از آستان سامرا پس از انفجارها

از آسیب های جبران ناپذیر ناشی از این انفجارها، از بین رفتن بخش اصلی پنجره مشبکِ چوبیِ تاریخی است که ورودیِ حجره اصلی سرداب غیبت امام زمان (عج) است

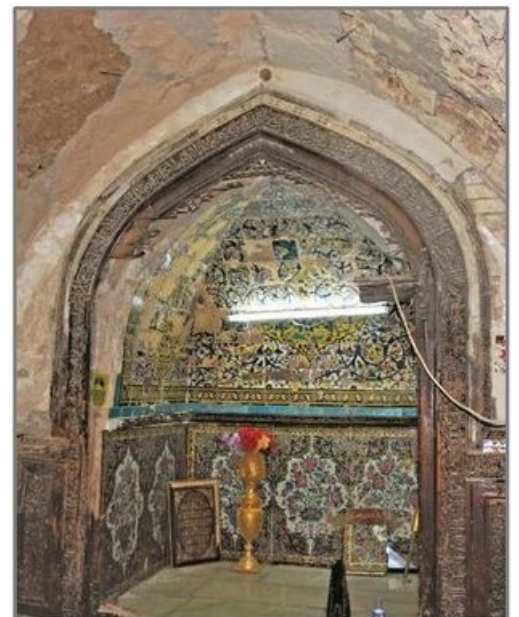

می باشد. این پنجره، از ارزشمندترین آثار تاریخی در آستانه سامرا بود که به دستور خلیفه عباسی الناصر لدین الله (خلافت: 575-622) ساخته و در این سرداب نصب شده بود و حاشیه های آن با کتیبه های زیبایی تزیین یافته بود.

این دو انفجار از سوی شیعیان به شدت محکوم گردید. چند روز عزای عمومی اعلام و حوزه های علمیه شیعه و دروس مراجع تقلید تعطیل شد. پس از این ویرانی ها، شیعیان جهان بلافاصله با بخشش هدایای نفیس و کمک های نقدی، آمادگی خود را برای بازسازی آن جا اعلام کردند و ستاد بازسازی عتبات عالیات، با همکاری معماران و هنرمندان ایرانی، عملیات را آغاز کرد که در حال حاضر تقریباً به پایان رسیده است.

پنجره چوبی سرداب غیبت پیش از انفجارها

پنجره سرداب غیبت پس از انفجارها

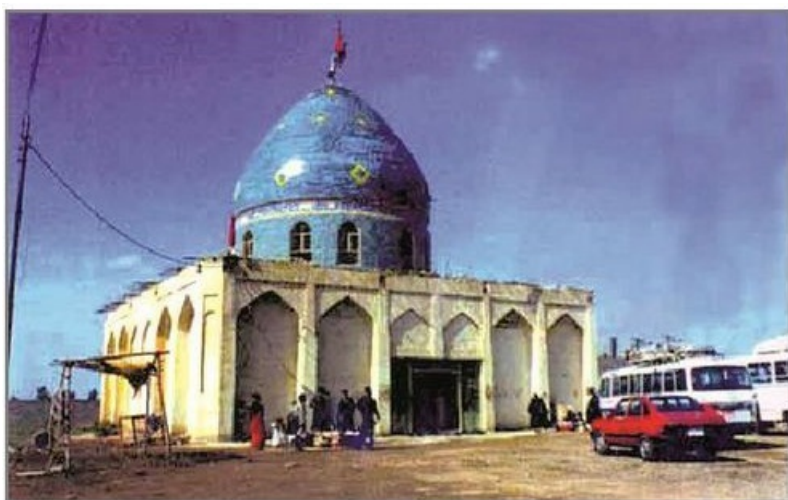
زیارتگاه ابراهیم بن مالک اشتر در دُجیل

این زیارتگاه در جنوب شهر دُجَیل، نزدیک جاده قدیم بغداد - سامرا است و از زیارتگاه های مشهور شیعیان در استان صلاح الدین عراق به شمار می آید. ابراهیم فرزند مالک اشتر نَخَعی، که این مکان مقدس به وی منسوب است، از سرداران دلاور و مشهور شیعه در نیمه دوم قرن اول هجری می باشد که در قیام مختار بن ابی عُبَید ثقفی و انتقام از قاتلان امام حسین (علیه السلام) نقش تأثیرگذاری داشته است. او در جنگ با امویان در

ص: 32

سال 67ق، عبیدالله بن زیاد و حُصَین بن نُمَیر را کشت و سرِ این زیاد را برای مختار فرستاد، ولی در آخرین روزهای حکومت مختار، او را تنها گذاشت و پس از کشته شدن وی، به مُصعب بن زبیر پیوست. ابراهیم بن مالک در جنگی که در سال 72ق میان ارتش مصعب و لشکر امویان درگرفت، کشته شد؛ و پیکرش را سوزاندند و سرش را نزد عبدالملک بن مروان بردند.

تصویر قدیمی از زیارتگاه ابراهیم بن مالک اشتر در دجیل

زیارتگاه ابراهیم بن مالک پس از تخریب

زیارتگاه منسوب به وی در دُجیل، در زمین نسبتاً مرتفعی قرار دارد و قبلاً دارای بنایی از آجر و گچ، با پلان مربع و گنبد مدور بوده است. در، ورودی آن نیز کتیبه ای حاوی تاریخ 1089ق وجود داشته که احتمالاً تاریخ بازسازی بنا بوده است. (1)

این زیارتگاه در تاریخ 21/12/2005 م هدف انفجار تروریستی سلفی های تندرو قرار گرفت و بدنه اصلی آن به طور کامل فرو ریخت. البته گنبد بنا به همان حال بر زمین سقوط کرد. شیعیان اقدام به بازسازی ساختمان آن کردند که در حال حاضر، کار به پایان رسیده است و این مکان مقدس چون گذشته، زیارتگاه شیعیان است.

آرامگاه ابن اثیر در موصل

آرامگاه ابن اثیر جَزَری، مورخ بزرگ مسلمان، در وسط میدانی در محله «باب سنجار» موصل قرار دارد؛ بنای آن شامل چهار طاق سنگی کوچک بوده که در نیم قرن اخیر روی قبر وی بنا شده است. این آرامگاه در دوره های متأخر نزد اهالی موصل به نام «قبر البنت؛ قبر دختر» معروف بوده است.

ابوالحسن عزالدین علی بن ابوالکرم محمد بن محمد بن عبدالکریم بن عبدالواحد شیبانی، ملقب به «ابن اثیر جَزَری» از بزرگ ترین مورخان مسلمان و صاحب تألیفات تاریخی بسیار مهمی است. او در سال 555ق در شهر «جزیره ابن عمر» (در جنوب ترکیه امروزی) به دنیا آمد و در سال 630ق در موصل از دنیا رفت. (2)

از وی تألیفات مهمی به جای مانده است که عبارت اند از: 1. «الکامل فی التاریخ»، از مهم ترین منابع تاریخ اسلام، حاوی اخبار و گزارش های تاریخی از زمان هبوط آدم تا سال 619ق؛ 2. «أسد الغابه فی معرفه الصحابه»، از مهم ترین منابع در شرح حال صحابه رسول خداصلی الله علیه و آله؛ 3. «التاریخ الباهر فی الدولهالاتبکیه»، شامل اخبار خاندان «آل زنگی»

ص: 34

1- . یونس الشیخ ابراهیم السامرائی، تاریخ مدینه سامرا، ص 130 و محمد حرزالدین، مراقد المعارف، ج 1، ص 37-38.

2- . برای آگاهی بیشتر، ر.ک: ابن خلکان، وفيات الاعیان، ج 3، ص 348-349.

(حاکمان موصل و مناطق شمال عراق و شام در قرن ششم هجری)؛ 4. «اللباب فی تهذیب الانساب»، بازنویسی کتاب مشهور «الانساب» تألیف عبدالکریم سمعانی.

منابع خبری در روز دوشنبه 16 ژوئن 2014 (26 خرداد 1393)، از تخریب آرامگاه ابن اثیر توسط گروه داعش خبر دادند. تصاویر منتشر شده نشان می دهد که این آرامگاه را با بولدوزر تخریب کرده اند. این عمل، نخستین اقدام این گروه تکفیری در راستای محو زیارتگاه های اسلامی موصل به شمار می آید.

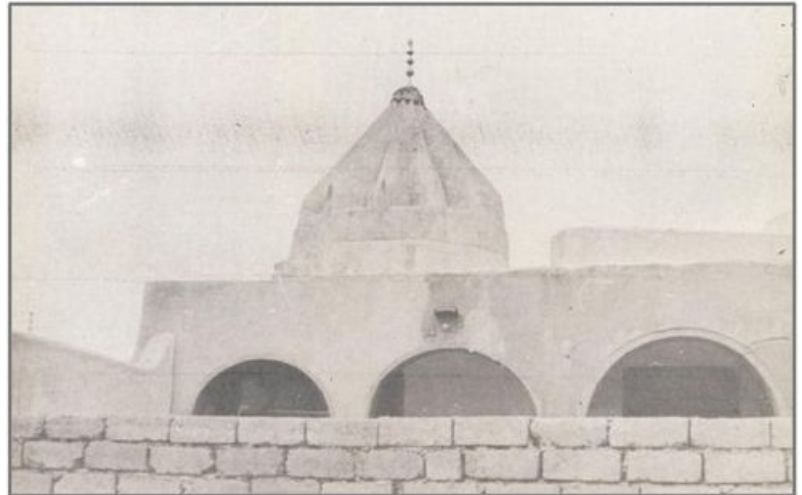
تصویر قدیمی از آرامگاه ابن اثیر در موصل

تخریب آرامگاه ابن اثیر با بولدوزر

مقبره شیخ فتیح (فتح موصلی) در موصل

زیارتگاه مهم دیگری که نیروهای داعش پس از تصرف موصل، تخریب کردند، مقبره «شیخ فتیح» است که در محله ای به همین نام در غرب موصل قرار دارد. ساختمان آن شامل مقبره کوچکی با گنبد مخروطی ترک دار بوده که قدمت آن از قرن هفتم هجری برآورد شده است. (1) البته در سال های اخیر گنبد و ساختمان قدیمی آن به طور کامل نوسازی شده است و از زیارتگاه های مورد توجه موصل به شمار می آمده و اهالی این شهر برای قضای حوائج، در آن نذر می کرده اند.

تصویر قدیمی از مقبره شیخ فتیح (فتح موصلی) در موصل

درباره شخصیت مدفون در زیارتگاه، باید گفت که منابع تاریخی از دو شخصیت به نام «فتح موصلی» یاد کرده اند که هر دو زاهد و صوفی بوده و در دوره ای نزدیک به یکدیگر در موصل می زیستند. در منابع تصوّف، احوال و اقوال این دو با هم آمیخته شده است. شخصیت اول، فتح بن محمد بن وشاح ازدی موصلی (درگذشته 165 یا 170 ق) است که شمس الدین ذهبی از وی با نام «فتح موصلی کبیر» یاد کرده است. در احوال وی گفته اند که او از خوف خدا بسیار می گریست و همواره نماز شب می خواند. نقل شده است که در روز تشییع جنازه وی، هر مسلمان و غیر مسلمانی حاضر شدند. (2)

ص: 36

- 1- . عطا الحدیثی و هناء عبدالخالق، القباب المنخروطیه فی العراق، ص 79.
- 2- . الذهبی، تاریخ الاسلام ووفیات المشاهیر والأعلام، ج 10، ص 391-392.

صاحب تاریخ موصل نیز نوشته است که در روز وفات فتح، بازارهای موصل بسته شد و مردم با شیون و زاری در تشییع جنازه شرکت کردند؛ احمد بن اسماعیل، والی این شهر، بر جنازه او نماز گزارد. اهالی روستاهای موصل نیز به قصد تبرک، از خاک قبر او بر داشته و به خانه های خود می بردند. (1)

مراحل تخریب مقبره شیخ فتحی با بولدوزر

دومین کسی که فتح موصلی نام داشته، ابونصر فتح بن سعید موصلی (درگذشته 220 ق) است. او نیز مانند فتح کبیر دارای احوال و مقامات بوده و ذهبی از وی با عنوان «فتح موصلی صغیر» یاد کرده است. (2) مرحوم «سعید الدیوه جی»، پژوهشگر بزرگ تاریخ

ص: 37

1- . یزید بن محمد الازدی، تاریخ الموصل، ص 246-247.

2- . الذهبی، همان، ج 15، ص 338-339.

موصل، با استناد به شواهد تاریخی معتقد است که مدفون در زیارتگاه شیخ فتیحی، فتح کبیر (فتح بن محمد بن وشاح ازدی) است. (1)

بسیاری از منابع خبری در روز سه شنبه 24 ژوئن 2014 (3 تیر 1393) گزارش دادند که گروه داعش، دست به تخریب مقبره «فتح موصلی» زدند. تصاویر منتشر شده نشان می دهد که این زیارتگاه در ساعاتی از شب، با بولدوزر تخریب شده است.

زیارتگاه سلطان عبدالله بن عمر در استان نینوا

این زیارتگاه بالای تپه ای در سمت شرقی رود دجله، در منطقه «مخمور» در 85 کیلومتری جنوب شرقی موصل، نزدیک ویرانه های شهر «حَدِيثَه» (حَدِيثَه موصل) قرار دارد. در منابع تاریخی از آن به عنوان قبر منسوب به عبدالله بن عمر بن خطاب یاد شده است، (2) ولی با توجه به این که عبدالله بن عمر در سال 73 ق در مکه از دنیا رفته و در همان جا دفن شده است، محمد امین العمری الخطیب مورخ بزرگ موصل احتمال داده است که شاید این زیارتگاه، مدفن یکی از نوادگان خلیفه دوم به نام عبدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب باشد (3) که از راویان اهل سنت بوده و در سال 171 ق از دنیا رفته است. (4)

به گزارش بسیاری از پایگاه های خبری، نیروهای داعش در صبح روز جمعه 4 ژوئیه 2014 این زیارتگاه را بمب گذاری و منفجر کردند که در اثر آن، کل ساختمان زیارتگاه ویران شد.

ص: 38

-
- 1- . سعید الدیوه جی، الموصل فی العهد الاتابکی، ص 161.
  - 2- . عبدالمؤمن صفی الدین البغدادی، مرصد الاطلاع، ج 1، ص 387 و العمری الخطیب، منهل الاولیاء و مشرب الاصفیاء من سادات الموصل الحدباء، ص 51.
  - 3- . العمری الخطیب، منهل الاولیاء و مشرب الاصفیاء من سادات الموصل الحدباء، ص 51.
  - 4- . الذهبی، تاریخ الاسلام ووفیات المشاهیر و الأعلام، ج 11، ص 214.

زیارتگاه های تلعفر

تلعفر از شهرهای قدیمی استان نینوی است که نام آن در اصل «تل أعفر» یا «تل یعفر» بوده (1) و به مرور زمان به «تلَعَفَر» تحریف شده است. این شهر در منطقه ای

کوهستانی میان موصل و سنجار قرار دارد. عوامل گروه داعش پس از تسلط بر این شهر، در روز چهارشنبه 25 ژوئن 2014 (4 تیر 1393) دست به تخریب دو زیارتگاه سعد بن عقیل و خضر الیاس زدند. سپس در روز پنج شنبه 26 ژوئن نیز زیارتگاه آر محمود را تخریب کردند. آن ها هم چنین چند حسینیه را در این شهر منفجر کردند. (2) گروه داعش تصاویری از تخریب این بناها منتشر کردند که نشان می دهد همه آن ها با بمب گذاری منفجر شده اند. در ادامه توضیح مختصری درباره زیارتگاه های تخریب شده در تلعفر بیان می کنیم:

زیارتگاه خضر الیاس

این زیارتگاه روی تپه ای در جنوب شهر تلعفر واقع است که به باور اهالی آن جا، به حضرت خضر و الیاس، - مردم منطقه هر دو را پیامبر واحد می دانند- منسوب می باشد. این مکان از مهم ترین زیارتگاه های تلعفر است که از سوی مسلمانان، مسیحیان و نیز پیروان فرقه زیدیه زیارت می شود. ساختمان آن دارای دو گنبد مخروطی شکل است که از نظر معماری شبیه گنبد های زیارتگاه های یزیدیان در شمال عراق است. گفتنی است اهالی منطقه عیدی به نام عید خضر الیاس دارند که تاریخ آن نخستین پنجشنبه بعد از 17 فوریه هر سال میلادی است و در این روز، گروه گروه به زیارت آن می روند. (3)

ص: 39

1- . ر.ک: یاقوت الحموی، معجم البلدان، ج2، ص39.

2- . روزنامه بحرینی الوسط، «داعش تختطف ترکمان شیعه و تدمر مزارات»، العدد 4314، دوشنبه 30 ژوئن 2014 / 2 رمضان 1435.

<http://www.alwasatnews.com/4314/news/read/900075/1.html>

3- . «المراقد والمشاهد الدینیة فی تلعفر»، <http://www.majalisna.com>

زیارتگاه سعد بن عقیل بن ابی طالب

این زیارتگاه در داخل «سوق التمر» (بازار خرمافروشان) در مرکز شهر تلعفر واقع است و به سعد فرزند عقیل بن ابی طالب، پسر عموی امام علی (علیه السلام)، منسوب است.

زیارتگاه سعد بن عقیل در تلعفر پیش از تخریب

از زیارتگاه های قدیمی و معتبر تلعفر به شمار می آید و محوطه اطراف آن به قبرستانی برای دفن اهالی شهر تبدیل شده است. (1) اهالی تلعفر - شیعه و سنی - هر ساله در روز عاشورا، برای عزاداری امام حسین (علیه السلام) در این زیارتگاه گرد هم می آیند.

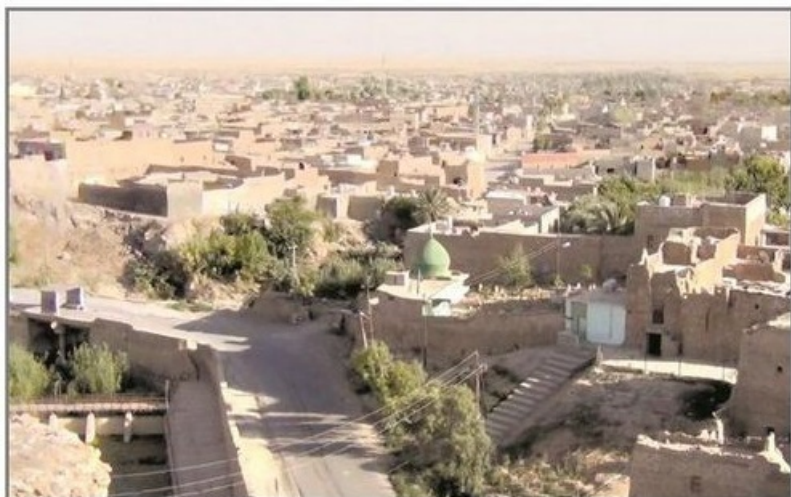
تصاویر انفجار زیارتگاه سعد بن عقیل

ص: 40

1- . همان.

زیارتگاه آرمحمود یا آرماموط:

این زیارتگاه که در گویش اهالی منطقه به صورت «آرماموط» تلفظ می شود، مدفن یکی از اولیای محلی و مشایخ متأخر صوفیه به نام محمود بن اورکان بن محمد (درگذشته 1324ق) است و می گویند نسب وی به امام موسی کاظم (علیه السلام) می رسد. اهالی تلعفر کراماتی برای وی نقل می کنند و از آن حاجت می طلبند. (1)

تصویر

تصاویر انفجار زیارتگاه آرمحمود (آرماموط) در تلعفر

ص: 41

1- . همان.

زیارتگاه های محلیه

«محلّیه» شهری کوچک واقع در 35 کیلومتری غرب موصل است که تاریخ شکل گیری آن سال 1835 میلادی است و ساکنان آن از ترکمن های عراق هستند. نیروهای داعش، صبح روز جمعه 4 ژولای 2014، با بولدوزر دو زیارتگاه شیخ ابراهیم و شیخ احمد رفاعی را در این منطقه تخریب کردند. به معرفی مختصر این دو زیارتگاه می پردازیم:

زیارتگاه شیخ ابراهیم:

این زیارتگاه در روستای «شیخ ابراهیم» - در دامنه کوهی کوچک و در حدود 10 کیلومتری «محلّیه» - قرار دارد و مدفن یکی از اولیای محلی است که گفته می شود

نسب وی به خلیفه دوم می رسد. این زیارتگاه نزد اهالی منطقه بسیار مورد احترام است و برای آن کرامات فراوانی قائلند. (1)

تصویر تخریب زیارتگاهی که برای شیخ ابراهیم معرفی شده است، اما به نظر می رسد زیارتگاه دیگری باشد.

تخریب زیارتگاه شیخ ابراهیم در محلّیه

ص: 42

زیارتگاه شیخ احمد رفاعی:

شیخ احمد رفاعی (500-578ق) از صوفیان بزرگ مسلمان در سده ششم هجری و مؤسس طریقه رفاعیه (از طرق تصوف رایج در عراق و شام) است. او در روستای «ام عبیده»، منطقه «بطائح» واقع در جنوب عراق، به دنیا آمد و در همان جا نیز از دنیا رفت و به خاک سپرده شد. مقبره اش در ناحیه «رفاعی» در استان ذی قار عراق، زیارتگاه پیروان و دوستداران وی است. با این حال در محلیه نیز زیارتگاهی به نام وی وجود

دارد که برای نگارنده مشخص نشد که مزاری نمادین است یا قبر یکی از مشایخ طریقه رفاعیه است.

تصاویر تخریب زیارتگاه رفاعی در محلیه

زیارتگاه ابراهیم سمین در قره تپه

این زیارتگاه در حدود 13 کیلومتری شهر «قره تپه» در استان دیالی قرار دارد و مدفن یکی از سادات موسوی است که گفته می شود نسبش با هشت واسطه به این شرح، به امام هفتم (علیه السلام) می رسد: ابراهیم بن تاج الدین بن عزالدین بن عبدالرحیم بن قاسم بن ابراهیم بن حسین بن موسی بن ابراهیم بن امام موسی کاظم (علیه السلام). [\(1\)](#) این زیارتگاه بسیار

ص: 43

1- . برای آگاهی بیشتر، ر.ک: محمد حرزالدین، مراقد المعارف، ج 1، ص 48-51.

مورد توجه اهالی منطقه قره تپه و نواحی اطراف آن - شیعه و سنی و کرد و ترک و عرب- است و کرامت های فراوانی برایش نقل می کنند. (1)

تروریست های تکفیری، روز جمعه 1/9/2006 میلادی با بمب گذاری، ساختمان آن را ویران کردند. این حادثه خشم اهالی قره تپه و مناطق اطراف آن را برانگیخت و در قره تپه عزای عمومی اعلام شد. (2)

زیارتگاه فرج الله بن محمد عابد در لطیفیه

این زیارتگاه در منطقه «لطیفیه» در استان بابل و در 35 کیلومتری جنوب بغداد قرار دارد و مدفن یکی از سادات موسوی به نام «سید فرج الله» از نسل «محمد عابد» فرزند امام موسی کاظم (علیه السلام) به شمار می آید. تروریست های تکفیری در تاریخ 20/4/2004 این زیارتگاه را منفجر کردند، به طوری که کاملاً ویران گردید. (3) احتمالاً این مکان مقدس، نخستین زیارتگاهی است که پس از اشغال عراق، تروریست های تکفیری آن را مورد هجوم قرار داده و تخریب کردند.

زیارتگاه احمد بن موسی (علیه السلام) در بعقوبه

این زیارتگاه در روستای «ابوصیدا الصغیره» در شمال شهرستان «بعقوبه»، در استان دیالی در شرق عراق قرار دارد و به باور اهالی منطقه، مدفن فرزند امام موسی کاظم (علیه السلام) است؛ گرچه ممکن است قبر یکی از نوادگان آن حضرت باشد. این مکان بعد از سقوط نظام صدام، چندین بار هدف حملات تروریستی قرار گرفته است. در حمله نخست در تاریخ 16/4/2005، با بمب های انفجاری آسیبی هایی به ساختمان آن وارد شد. در انفجار دوم در تاریخ 26/9/2005، ساختمان آن به طور کامل ویران گردید و در حمله

ص: 44

1- . همان.

2- . [روزنامه] البینه، «الإرهابيون يفجرون مرقد الإمام إبراهيم السمين في قره تبه»، <http://www.al-bayyna.com>

3- . http://www.buratha.com/buratha_site/crime_sect5.php

تروریستی دیگری در تاریخ 6/2/2006، دو تن از نگهبانان آن به شهادت رسیدند. (1) با این حال، اهالی منطقه بعداً ساختمان زیارتگاه را بازسازی کردند.

در آخرین حمله تروریستی به آن جا که در تاریخ 16/9/2013 صورت گرفت، چند تن از اهالی منطقه اقدام به حمایت از زیارتگاه کردند و با تروریست ها درگیر شدند که دو تن از خادمان زیارتگاه به شهادت رسیدند، ولی به ساختمان زیارتگاه آسیب نرسید. (2)

سایر حوادث تخریب و تجاوز به زیارتگاه ها

تروریست های تکفیری در سال های 2006 و 2007 میلادی تعداد زیادی از زیارتگاه های عراق را - عمدتاً در استان دیالی - تخریب کرده اند که متأسفانه از بیشتر این زیارتگاه ها و جزئیات تخریب آن ها اطلاعات چندانی در دست نداریم. برخی از این زیارتگاه ها منسوب به فرزندان و نوادگان ائمه (و بعضی دیگر منسوب به پیامبران الهی یا مشایخ محلی می باشند. در ادامه به تعدادی از این زیارتگاه ها اشاره می کنیم:

1. مقام منسوب به امام رضا (علیه السلام) در روستای «بشیر» در جنوب کرکوک: این زیارتگاه در تاریخ 24/2/2006، (3)

هدف حمله موشکی تروریست ها قرار گرفت و گنبد و بخشی از مناره آن ویران شد. (4)

در ژوئن 2014 نیز گروه داعش پس از تصرف استان نینوا، تلاش کردند تا آن جا را تخریب کنند، ولی نیروهای نظامی کردستان (پیشمرگه) با همکاری اهالی روستا، از تخریب آن جلوگیری کردند.

2. مقام منسوب به امام رضا (علیه السلام) در روستای «تیس خراب» در شمال موصل: که از زیارتگاه های طایفه «شَد بَک» به شمار می آید. تروریست ها در تاریخ 5/7/2006 به این

ص: 45

1- http://www.buratha.com/buratha_site/crime_sect5.php .

2- <http://www.top-drama.net./vb/t147> .

3- http://www.buratha.com/buratha_site/crime_sect5.php .

4- شبکه النبأ المعلوماتیه، «استمرار عمليات استهداف المراقدة المقدسة والحسينيات في العراق»، تاریخ: 26/2/2006،

<http://www.annabaa.org/nbanews/enfejarsamera/069.htm>

مکان حمله کرده و ساختمان آن را به طور کامل ویران کردند.⁽¹⁾ آن ها هم چنین در سال 2012 تلاش کردند تا با یک اتومبیل بمب گذاری شده، این زیارتگاه را دوباره منفجر کنند، اما نیروهای پیشمرگه آن را شناسایی و از این انفجار جلوگیری کردند.⁽²⁾

3. زیارتگاه «جابر» و خواهرش «جابریه» فرزندان امام علی هادی (علیه السلام) در استان دیالی: در تاریخ 13/5/2006 گروه تروریستی همه محتویات این دو زیارتگاه را سرقت و سپس آن را منفجر کردند.⁽³⁾

4. زیارتگاه شیخ تمیم در ناحیه «وجیهیه» از توابع شهر «مقدادیه» (در استان دیالی): در تاریخ 13/5/3006 یک گروه تروریستی با بمب گذاری در اطراف آن جا، ساختمان آن را ویران کردند.⁽⁴⁾

5. زیارتگاه «دده ولی» در منطقه «بلدروز» (در استان دیالی): در تاریخ 6/6/2006، یک گروه تروریستی با کارگذاری مواد منفجره، نیمی از ساختمان زیارتگاه را ویران کردند.⁽⁵⁾

6. زیارتگاه منسوب به عبدالله بن امام موسی کاظم (علیه السلام) در روستای «أحیمر» (در استان دیالی): یک گروه تروریستی با بمب گذاری در این زیارتگاه در تاریخ 13/8/2006، ساختمان آن را به طور کامل ویران کردند.⁽⁶⁾

7. زیارتگاه شیخ شهاب الدین در محله «الوحده» در شهرک «سعدیه» (از توابع شهر «خانقین»، در 70 کیلومتری شمال شرقی بعقوبه، در استان دیالی): تروریست ها با بمب گذاری در این زیارتگاه در تاریخ 3/9/2006، ساختمان آن را به طور کامل تخریب کردند.⁽⁷⁾

ص: 46

1- http://nabilalkarkhy.com/shia/rabita/marakid/saliheen/saliheen_iraq.htm .

2- . وكالة الانباء العراقية المستقلة، «إحباط محاولة لتفجير مقام الإمام الرضا بسيارة مفخخة شمال الموصل»، تاریخ: 27/10/2012، <http://www.ina-iraq.net/news/security/31143.html>

3- http://www.buratha.com/buratha_site/crime_sect5.php .

4- http://www.buratha.com/buratha_site/crime_sect5.php .

5- http://www.buratha.com/buratha_site/crime_sect5.php .

6- http://www.buratha.com/buratha_site/crime_sect5.php .

7- . [خبرگزاری] برائا، «فی مدن دیالی المنسیه مزال العنف الدموی هو سید الموقف»، تاریخ: 3/9/2006، <http://burathanews.com/news/7086.html>

8. زیارتگاه منسوب به حسن مثنیٰ فرزند امام علی هادی (علیه السلام)، در بالای تپه ای به ارتفاع 15 متر، در پنج کیلومتری غرب شهر مندلی (در نود کیلومتری شرق بعقوبه، در استان

دیالی): تروریست های تکفیری در تاریخ 11/5/2007، نگهبانان زیارتگاه را خلع سلاح کرده و زیارتگاه را بمب گذاری و از دور منفجر کردند. (1)

9. زیارتگاه منسوب به دانیال نبی (علیه السلام) (2) در ناحیه و جیهیه از توابع مقدادیه (در استان دیالی): به گزارش منابع خبری در تاریخ 29/7/2007، تروریست های تکفیری با بمب گذاری در این زیارتگاه، گنبد و بیشتر ساختمان آن را ویران کردند. (3)

10. زیارتگاه منسوب به فاطمه دختر امام حسن مجتبیٰ (علیه السلام) در شرق بعقوبه (در استان دیالی): گروهی از تروریست های تکفیری، در بعد از ظهر شنبه 11/8/2007 با استفاده از مقادیر زیادی مواد منفجره (TNT)، ساختمان آن را منفجر و ویران کردند. (4)

11. زیارتگاه شیخ اسماعیل در روستای «شبیزه» از توابع شهر «دقوق» (در استان کرکوک): تروریست های تکفیری در ساعت 2 بعد از ظهر جمعه 27/10/2006، این زیارتگاه را منفجر و ساختمانش را به طور کامل ویران کردند. (5)

12. زیارتگاه حاج یوسف که گفته می شود فرزند امام علی (علیه السلام) یا امام علی هادی (علیه السلام) است، واقع در حومه شهر مندلی (در استان دیالی): سلفی های تکفیری در تاریخ

17/5/2007 این زیارتگاه را تخریب کردند. در حال حاضر دیوان وقف شیعی عراق آن را بازسازی کرده است.

ص: 47

1- [خبرگزاری] نینا (الوکاله الوطنیه العراقیه للأنباء)، «تفجير مرقد احد ابناء الإمام علی الهادی فی مندلی»، تاریخ: 12/5/2007، http://www.ninanews.com/Arabic/News_Details.asp?ar95_VQ=HJIMI

2- در جهان اسلام چندین زیارتگاه منسوب به حضرت دانیال نبی (علیه السلام) وجود دارد. مشهورترین آنها، که از نظر تاریخی نیز از سایر زیارتگاه های منسوب به این پیامبر اعتبار بیشتری دارد، زیارتگاه واقع در شهر «شوش» در استان خوزستان ایران است.

3- [خبرگزاری] براهنا، «التکفیریون والبعثیون الصدامیون ینسفون مرقد النبی دانیال...»، تاریخ: 29/7/2007، <http://burathanews.com/24465.html>

4- [خبرگزاری] براهنا، «نسف مرقد السییده فاطمه بنت الحسن قرب بعقوبه»، تاریخ: 11/8/2007، <http://burathanews.com/news/25247.html>

5- [خبرگزاری] براهنا، «دقوق: الارهابیون التکفیریون یفجرون مرقدین»، تاریخ: 27/10/2006، <http://burathanews.com/news/10157.html>

زیارتگاه بازسازی شده حاج یوسف در مندلی پس از تخریب آن

13. زیارتگاه شیخ محاسن در جاده داقوق - دویز (در استان کرکوک): تروریست های تکفیری یک هفته پیش از تخریب زیارتگاه شیخ اسماعیل در داقوق، این مکان را نیز منفجر و ویران کردند. (1)

14. زیارتگاه سید غفوری صمدی در شهر طوز خور ماتو (در استان صلاح الدین): به گزارش منابع خبری در تاریخ 30 آوریل 2014 میلادی، تروریست ها گرداگرد زیارتگاه را بمب گذاری و سپس از راه دور منفجر کردند؛ آسیب های شدیدی به ساختمان زیارتگاه وارد شد. (2)

15. مقام منسوب به حضرت عباس در روستای «قبة» در شمال موصل: گروه داعش روز چهارشنبه 25 ژوئن 2014، با بمب گذاری، ساختمان آن را به طور کامل ویران کردند.

علاوه بر زیارتگاه های گفته شده، زیارتگاه های دیگری نیز وجود دارد که به علت حمله تروریست ها با بمب های انفجاری، آسیب هایی به ساختمان آن ها وارد شده است،

ص: 48

1- . همان.

2- . السومریه، «مسَلْحون یفجرون مرقد السید غفوری الرفاعی وسط قضاء الطوز»، تاریخ: 30/4/2014، <http://www.alsumaria.tv/news/99276> /العراق الآن، «مسَلْحون یفجرون مرقد الرفاعی فی الطوز»، تاریخ: 30/4/2014،

<http://iraqelan.com/index.php/rss/1/14991-2014-04-30-11-44-59>

ولی از میزان این آسیب‌ها آگاهی دقیقی به دست نیاورده ایم. با استناد به گزارش «دیوان وقف شیعی»، فهرستی از این زیارتگاه‌ها (تنها برای سال‌های 2005 و 2006 میلادی) عبارتند از: (1)

ردیف	نام زیارتگاه	آدرس	تاریخ بمب‌گذاری
۱	عباس بن امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>	روستای سنسل - شمال شهر مقدادیه	۲۰۰۵/۵/۵
۲	مسافر بن امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>	نزدیک بازار شهر مقدادیه	۲۰۰۵/۶/۳
۳	عبدالله بن امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>	روستای زاغانیه - شمال شهر بعقوبه	۲۰۰۵/۹/۲۶
۴	ابراهیم ادهم	روستای ابوکرمه - مقدادیه	۲۰۰۵/۱۰/۱
۵	مقام خضر <small>علیه السلام</small>	خالص	۲۰۰۵/۱۰/۱۸
۶	حسن بن امام علی هادی <small>علیه السلام</small>	مجتمع صنعتی بعقوبه	۲۰۰۵/۱۲/۵
۷	سید شهاب	خالص	سال ۲۰۰۵
۸	سید ترکان (از نوادگان امام هفتم <small>علیه السلام</small>)	روستای ابوتر - ناحیه تل تاوه - خالص	سال ۲۰۰۵
۹	امام حبش (از نوادگان امام هفتم <small>علیه السلام</small>)	روستای امام حبش - ناحیه بهرز - بعقوبه	۲۰۰۵
۱۰	ابومشاعل	روستای ابو صیدا - دیالی	۲۰۰۵
۱۱	سید عبدان کیلانی (گیلانی)	روستای ساده - بعقوبه	۲۰۰۵
۱۲	عبدالله بن امام علی هادی <small>علیه السلام</small>	ناحیه وجیهیه - مقدادیه	۲۰۰۶/۵/۱۳
۱۳	رقیه دختر امام حسن <small>علیه السلام</small>	ناحیه وجیهیه - مقدادیه	۲۰۰۶/۵/۱۳
۱۴	سنیار نبی <small>علیه السلام</small>	ناحیه وجیهیه - مقدادیه	۲۰۰۶/۵/۱۳
۱۵	صالح ابوالحدید	ناحیه وجیهیه - مقدادیه	۲۰۰۶/۵/۱۳
۱۶	فتیان	بلدروز (شرق بعقوبه)	۲۰۰۶/۵/۱۳
۱۷	عون بن امام علی هادی <small>علیه السلام</small>	دیالی	۲۰۰۶/۵/۲۹
۱۸	شیخ حمید	منطقه کنعان - شمال شرقی بعقوبه	۲۰۰۶/۶/۱۳
۱۹	شیخ سعید	ناحیه وجیهیه - مقدادیه	۲۰۰۶/۷/۷
۲۰	امام ویس (اویس قرنی)	مقدادیه	۲۰۰۶/۹/۲

ص: 49

افزون بر مکان های فوق، زیارتگاه های دیگری نیز مورد هجوم تروریست ها قرار گرفته که آسیب چندانی به دنبال نداشته است؛ مانند: آستانه سلمان فارسی در مدائن، در تاریخ 25/2/2006 با موشک های «هاون» هدف حمله قرار گرفت و مقام (محل نماز خواندن) امام علی (علیه السلام) در بصره مورد هجوم تروریستهای مسلح قرار گرفت.⁽¹⁾

زیارتگاه «ابو ادریس»⁽²⁾ در جنوب شهر «بعقوبه» در استان دیالی، در تاریخ 25/11/2005، مورد حمله تروریست ها با بمب های انفجاری قرار گرفت که آسیب هایی به ساختمان آن وارد شد.⁽³⁾ در تاریخ سه شنبه 10/12/2013 (19 آذر 1392) نیز یک حمله انتحاری در این زیارتگاه صورت گرفت که منابع خبری، آمار کشته ها و زخمی های آن را بین یازده تا سی تن از زائران اعلام کردند.⁽⁴⁾

هم چنین گروه داعش پس از تصرف موصل و تخریب مقبره شیخ فتیحی، تصمیم گرفتند با بولدوزر، زیارتگاه «امام باهر»⁽⁵⁾ را خراب کنند، ولی با مقاومت اهالی در حمایت از این زیارتگاه مواجه شدند و از تخریب آن صرف نظر کردند.

تروریست های تکفیری فعال در عراق، هم چنین تعدادی از بناهای آیینی به ویژه حسینیه ها را تخریب کرده اند؛ همچون حسینیه «قبه» در منطقه «عبّاره» از توابع مقدادیه،

ص: 50

1- http://www.buratha.com/buratha_site/crime_sect5.php

2- این زیارتگاه در جنوب شهر «بعقوبه» در استان دیالی قرار دارد و مدفن علی بن محمد بن عبدالله بن ادریس روحانی بعقوبی، معروف به «ابن ادریس» است که مردم به اشتباه آن را «ابو ادریس» می خوانند. او از مشایخ تصوف در نیمه دوم قرن ششم و اوایل قرن هفتم هجری و از شاگردان عبدالقادر گیلانی (صوفی بزرگ حنبلی و مؤسس طریقه قادریه) بود. در سال 619ق در زادگاه خود «روحاء» از دنیا رفت و در رباط خود به خاک سپرده و قبرش به زیارتگاه تبدیل شد. ر.ک: الذهبی، تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الأعلام، ج 44، ص 455-456. گفتنی است این زیارتگاه امروزه از اماکن زیارتی شیعیان به شمار می آید.

3- http://www.buratha.comp/buratha_site/crime_sect5.php

4- الشرقیه، «استشهاد واصابه اکثر من 30 شخصاً باستهداف مرقد الامام ابو ادریس»، تاریخ: 11/12/2013، <http://www.alsharqiya.com/p=86419> المدی برس، «مقتل وإصابة 11 شخصاً بتفجير انتحاری داخل مرقد (الأمم أبو ادریس) جنوبی بعقوبه»، تاریخ: 10/12/2013، [/http://www.almadapress.com/ar/news/22608](http://www.almadapress.com/ar/news/22608)

5- این زیارتگاه به «عبدالله باهر» فرزند امام زین العابدین (علیه السلام) منسوب است. گرچه سند تاریخی معتبر برای دفن وی در این مکان وجود ندارد.

که با کار گذاشتن مواد منفجره در چهار گوشه بنا در تاریخ 1/4/2006، ساختمان آن به طور کامل ویران شد. (1) نیروهای داعش تعدادی از حسینیه های استان نینوا را تخریب کرده اند که از آن جمله می توان به حسینیه منطقه «قَبّه» در شمال موصل و دو حسینیه در روستاهای شیعه نشین شریخان سُفلی و عُلیا در شمال این شهر و نیز حسینیه های شهر تلعفر اشاره کرد.

تصویر

تصاویر تخریب حسینیه «قَبّه» در شهر موصل

ص: 51

فصل دوم: سوريه

اشاره

ص: 53

کشور سوریه از اوایل سال 2011م. و در راستای موج انقلاب های مردمی در کشورهای عربی (موسوم به بهار عربی)، با توطئه و تحریک تعدادی از کشورهای غربی و عربی، دچار بحران و جنگ های داخلی شدیدی شد که تا به امروز ادامه دارد. این کشور که با استناد به برخی آمارهای بین المللی تا پیش از این جریان، از امن ترین کشورهای جهان به شمار می آمد، اکنون به ناامن ترین کشور جهان و به صحنه جنگ های خونین و خانمان سوزی تبدیل شده است که از زمان آغاز بحران تا کنون، صد ها هزار تن از مردم بی دفاع و نیروهای نظامی وابسته به ارتش و نیروهای مسلح مخالف دولت، به قتل رسیده اند.

جرقه اصلی بحران سوریه، گرچه به صورت تظاهرات مردمی علیه نظام حاکم، در برخی شهرهای این کشور آغاز شد، ولی به سرعت به درگیری های شدید مسلحانه میان ارتش رسمی سوریه و بازوی نظامی مخالفان به نام «ارتش آزاد» تبدیل شد. در آغاز چنین تصور می شد که جبهه مخالفان را، فرماندهان جدا شده از ارتش سوریه و مخالفان سوری خارج نشین که عمدتاً وابسته به «اخوان المسلمین» و دیگر احزاب و گروه های منتقد بودند، رهبری می کردند. اما طولی نکشید که ارتش آزاد جای خود را به گروه های مسلح تندرویی داد که دارای تفکر سلفی و تکفیری بودند و اهداف خود را به صراحت، شعارهایی مانند: براندازی نظام «علوی» یا «نصیری» - به زعم آن ها کافر و مشرک- پاک سازی سرزمین شام از «روافض» (شیعیان) و از بین بردن مظاهر شرک

(زیارتگاه‌ها) اعلام می‌کردند. بیشتر این گروه‌ها در آغاز وابسته به سازمان تروریستی «القاعده» بودند و به نام‌های مختلفی مثل: «لواء التوحید»، «انصار الاسلام»، «انصار السنه» و غیره فعالیت می‌کردند و مهم‌ترین آن‌ها جبهه «النصره» بود، ولی سرانجام تحت الشعاع گروه موسوم به «دولت اسلامی عراق و شام» یا «داعش» (اختصار «الدوله الاسلامیه فی العراق والشام») قرار گرفتند که موفق به تصرف بخش‌های وسیعی از شمال و شمال شرقی سوریه شدند و یک «امارت اسلامی» با مرکزیت شهر «رقه» تأسیس کردند.

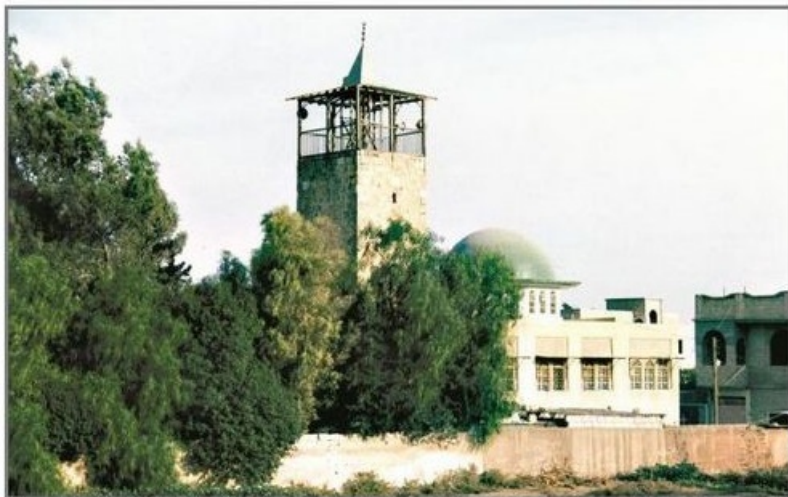
در طول این بحران، میراث تاریخی و فرهنگی این کشور از تخریب در امان نمانده است و بسیاری از آثار معماری ارزشمند و بناهای آیینی و زیارتگاه‌ها، دچار صدمات جبران‌ناپذیر شده و یا در معرض نابودی قرار گرفته و به طور کامل تخریب شده است. البته تعدادی از این آثار، در جریان درگیری‌های میان مخالفان و ارتش این کشور و گاه در نتیجه بمباران هوایی از سوی ارتش، به انگیزه سرکوب مخالفان و پاک‌سازی یک مکان تاریخی از وجود تروریست‌ها و تکفیری‌ها، دچار آسیب شده است. ولی تعداد دیگری که بیشتر شامل زیارتگاه‌ها و بناهای آیینی است، به عمد به دست گروه‌های مسلح تکفیری به ویژه نیروهای «داعش» و بر اساس دیدگاه‌های عقیدتی آنان تخریب شده است.

همان‌گونه که در مقدمه کتاب نیز اشاره کرده ایم، در ادامه تنها به معرفی زیارتگاه‌هایی می‌پردازیم که گروه‌های مسلح تکفیری بر مبنای عقیدتی خود اقدام به تخریب آن کرده‌اند.

نیش قبر حجر بن عدی (واقع در روستای عدرا در حومه دمشق)

حجر بن عدی کندی، از یاران امام علی (علیه السلام) است که در جنگ‌های جمل و صفین شرکت کرد. گویند او در زمان حیات پیامبر صلی الله علیه و آله همراه با برادرش هانی به حضور آن حضرت رسید و اسلام آورد. پس از شهادت امام حسن مجتبی (علیه السلام)، علیه «زیاد» که از سوی معاویه والی عراق بود، قیام کرد و او نیز حجر را به همراه چند تن از یارانش

دستگیر کرد و به نزد معاویه فرستاد. شش یا هفت تن از یاران حجر به دستور معاویه در منطقه «مَرَج عَدْرَاء» گردن زده شدند و به شهادت رسیدند؛ و هفت تن دیگر از یاران وی نیز آزاد شدند.⁽¹⁾ روستای محل شهادت حجر امروزه به نام «عَدْرَاء» شناخته می شود و حدود بیست کیلومتری شرق دمشق قرار دارد. زیارتگاه حجر و یاران شهیدش هنوز در این روستا باقی مانده است و از مهم ترین زیارتگاه های شیعیان و دیگر مسلمانان حومه دمشق به شمار می آید.

نمای بیرونی زیارتگاه حجر بن عدی در روستای عدرا (پیش از آغاز بحران سوریه) (تصویر از مؤلف)

ضریح حجر بن عدی پیش از نیش قبر (تصویر از مؤلف)

ص: 57

از برجسته ترین حوادث جسارت جریان تکفیری به زیارتگاه های اسلامی در سوریه، حادثه نبش قبر حجر بن عدی است که بسیاری از منابع خبری در روز جمعه 3 می 2013 میلادی (13 اردیبهشت 1392)، وقوع آن را گزارش دادند. «تسبیح الثوره السوریه فی ریف دمشق» همان زمان، بیانیه ای در صفحه خود در «تویتر» منتشر و اعلام کردند که برخی از نیروهای ارتش آزاد سوریه، با هدف جلوگیری از زیارت قبر حجر بن عدی، که از نگاه آن ها اقدامی شرک آمیز به شمار می آید، دست به نبش قبر وی زدند و پیکر یا رفات او را به محل نامشخصی منتقل کردند. تصاویر منتشر شده نیز نشان می دهد که ضریح نصب شده روی قبر تفکیک شده و در محل قبر حجر حفاری صورت گرفته است. (1)

تصاویر نبش قبر حجر بن عدی

ص: 58

1- . گفتنی است برخی منابع آگاه تأکید کرده اند که تروریست ها پس از شکافتن قبر حجر، موفق به یافتن جنازه وی نشده اند و این ادعا که آن ها جنازه را به مکان نامعلومی منتقل کرده اند، صحّت ندارد.

این حادثه بازتاب وسیعی در جهان اسلام داشت و به عنوان یک عمل مخالف با شریعت اسلامی و سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهانت به یکی از صحابه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از سوی بسیاری از شخصیت های رسمی و سیاسی و نیز دینی در بسیاری از کشورهای اسلامی، مورد محکومیت شدید قرار گرفت.

زیارتگاه سکینه دختر امام علی (علیه السلام) در شهر داریا

از زیارتگاه های بزرگ شیعه در حومه دمشق به شمار می آید که در شهر «داریا»، در حدود پنج کیلومتری جنوب غربی دمشق قرار دارد. سکینه دختر امام علی (علیه السلام) بانوی ناشناخته ای است که در بیشتر منابع تاریخی و رجالی شیعه، از وی یاد نشده است و نام وی تنها در منابع انگشت شماری، از جمله: در متن دو روایت و سند یک حدیث در

منابع حدیثی شیعه آمده است. از این رو پس از شناسایی زیارتگاه منسوب به وی در داریا، چند پژوهشگر معاصر درباره این بانو کتابچه هایی تألیف کرده و با استناد به روایات مربوط، وی را شخصیتی تاریخی و از فرزندان امام علی (علیه السلام) و حتی فرزند آن حضرت (علیه السلام) از فاطمه زهرا (علیها السلام) دانسته اند. (1)

با این حال علما و پژوهشگران دیگری در مورد این مسئله تردید دارند.

زیارتگاه سکینه بنت علی (علیه السلام) تا پیش از سه دهه گذشته برای عموم شیعیان ناشناخته بود و بنای ساده ای داشت. ولی در سال 1367 شمسی، در پی اجرای طرح احداث خیابانی در منطقه و قرار گرفتن زیارتگاه در مسیر آن، مراتب به اطلاع مسئولان منطقه رسید و استاندار حومه دمشق از تخریب آن جلوگیری کرد. سپس موضوع به استحضار آیت الله حاج سید احمد واحدی، روحانی ایرانی مقیم زینبیه رسید و در پی بررسی های

ص: 59

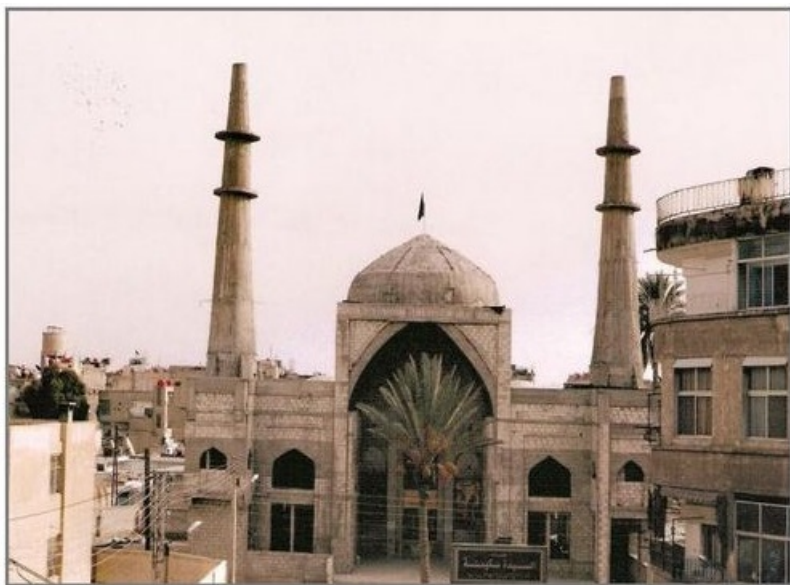

1- . برای آگاهی بیشتر درباره این زیارتگاه و دلایل ارائه شده برای وجود شخصیت تاریخی سکینه دختر امام علی (علیه السلام) به آثار تألیف شده از سوی پژوهشگران معاصر مراجعه نمایید. مهم ترین این آثار عبارت اند از: السید احمد الحسینی، السیده سکینه بنت علی (علیه السلام)؛ جعفر المهاجر، السیده سکینه بنت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب و مقامها فی داریا؛ عباس شومان و علی مرتضی، سکینه بنت علی (علیه السلام) تحقیق و درسه؛ محمد محمدی اشتهاردی، سکینه (علیها السلام) دختر امام علی (علیه السلام) و مرقد او در شام و علی اکبر مهدی پور، از تبار محدثان: سکینه دخت امیر مؤمنان (علیه السلام) .

انجام شده درباره این زیارتگاه، کمیته ای برای توسعه بنای آن تأسیس شد. پس از خریداری زمین های اطراف زیارتگاه، اجرای طرح آغاز شد (1)

و در حال حاضر ساختمان بزرگی روی قبر احداث شده که دارای ایوان، گنبد و دو گلدسته است.

قبر سکینه بنت علی (علیه السلام) از زمان آغاز طرح توسعه آن، در مدت کوتاهی به زیارتگاه مهمی برای شیعیان در حومه دمشق تبدیل شد که تا پیش از شروع بحران سوریه، بیشتر کاروان های زیارتی شیعه که به سوریه می رفتند، آن جا را نیز زیارت می کردند.

نمای زیارتگاه سکینه دختر امام علی (علیه السلام) در شهر داریّا (پیش از آغاز بحران سوریه) (تصویر از مؤلف)

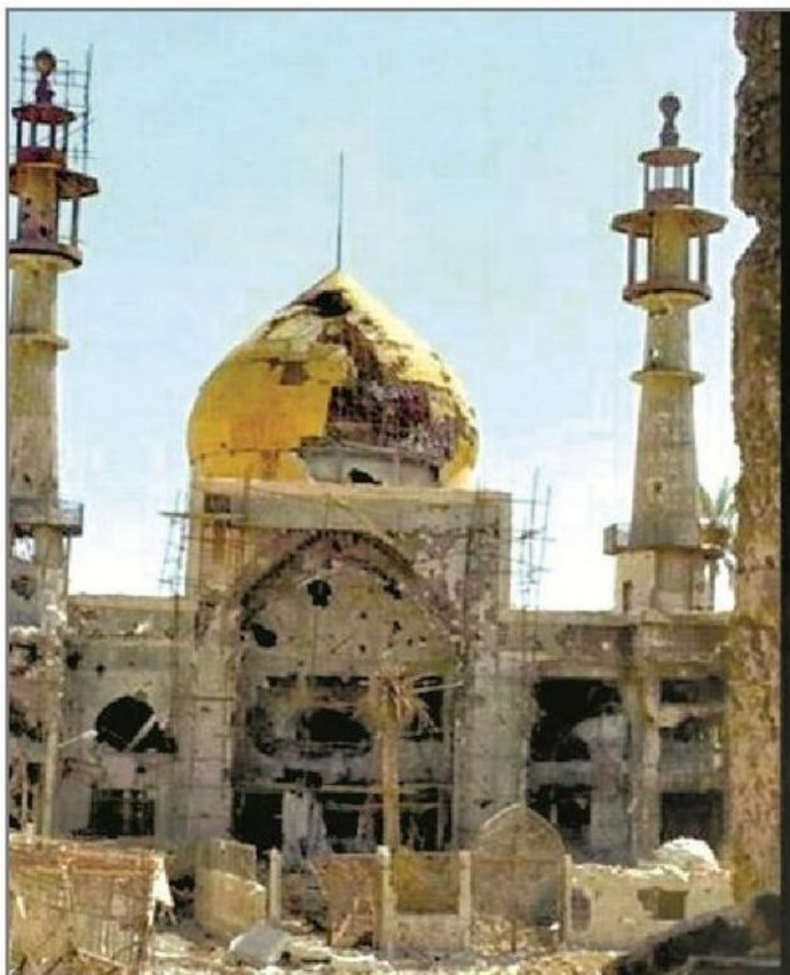
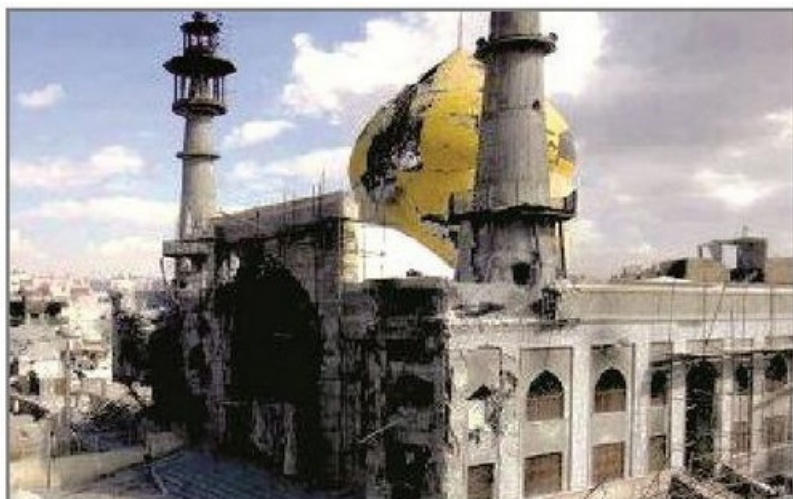
با آغاز بحران سوریه، مسلّحان تکفیری، به این زیارتگاه به دیده یک مرکز گسترش تشیع می نگریستند که در آن فعالیت های شرک آمیز صورت می گیرد. به همین سبب برای تسلط بر این زیارتگاه و تخریب آن بسیار تلاش کردند و بارها به آن هجوم آوردند؛ اما موفق به تخریب کامل نشدند و همواره گروهی از نیروهای مسلح مردمی یا ارتش سوریه، به حمایت از آن جا پرداختند. به هر حال در جریان درگیری های متوالی میان مخالفان و حامیان زیارتگاه، بخش های مختلف ساختمان آن به شدت آسیب دیده است.

ص: 60

1- . علی اکبر مهدی پور، از تبار محدّثان: سکینه دخت امیر مؤمنان (علیه السلام)، ص 66-67.

زیارتگاه سکینه دختر امام علی (علیه السلام) پس از آسیب های اخیر

این زیارتگاه در خیابان «مشهد» شهر حلب، بر روی تپه مرتفعی که در گذشته به نام کوه «جوشن» شناخته می شد، قرار دارد و نزد اهالی این شهر به «شیخ مُحَسِّن» شناخته می شود. در فاصله سیصد متری آن، زیارتگاه شیعی دیگری به نام «مشهد الحسین» وجود دارد که گفته می شود محل قرار دادن سر امام حسین (علیه السلام)، در مسیر کاروان اسیران اهل بیت امام حسین (علیه السلام) از کوفه تا شام بوده است.

گفته می شود محسن فرزند امام حسین (علیه السلام) است که یکی از همسران امام حسین (علیه السلام) در زمان عبور کاروان اهل بیت، او را در این محل سقط کرده است و بعدها سیف الدوله حمدانی، در سال 351 قمری را شناسایی و زیارتگاهی روی آن، بنا می کند. (1) این مکان، در دوره های بعد، بارها بازسازی و بخش هایی به آن افزوده شده است. (2)

ساختمان، شامل یک صحن مرکزی است که در اطرافش، بخش های مختلف بنا، از جمله: شبستان، رواق ها و مقبره محسن بن امام حسین (علیه السلام) قرار دارد و روی هر یک از این بخش ها، گنبد های نیم کره ای کوچکی وجود دارد.

زیارتگاه یا «مشهد محسن»، از قدیمی ترین بناهای اسلامی شهر حلب و از کهن ترین زیارتگاه های شیعه است، که بنای تاریخی اش بدون تغییرات عمده ای، باقی مانده است و به همین سبب اهمیت ویژه ای دارد. از دیگر موارد اهمیت آن، وجود کتیبه هایی از چند دوره تاریخی (سلجوقی، ایوبی و عثمانی)، و نیز صندوقچه چوبی نفیسی از دوره مملوکی است. (3)

ص: 62

- 1- . برای آگاهی بیشتر درباره چگونگی پیدایش این زیارتگاه ر.ک: محمد بن علی بن شدّاد، الاعلاق الخطیره فی ذکر امراء الشام والجزیره، ج 1، ق 1، ص 48-49.
- 2- . برای آگاهی بیشتر ر.ک: همان، ص 49-50.
- 3- . برای آگاهی بیشتر ر.ک: احمد خامه یار، آثار پیامبر (صلی الله علیه و آله) و زیارتگاه های اهل بیت (در سوریه، ص 201-207).

نمای بیرونی زیارتگاه محسن بن امام حسین (علیه السلام) در شهر حلب (پیش از آغاز بحران سوریه) (تصویر از مؤلف)

ضریح محسن بن امام حسین (علیه السلام) (تصویر از مؤلف)

پایگاه خبری «الحقیقه» در تاریخ 24 اوت (آگوست) سال 2012 منتشر کرد، که بعد از ظهر این روز، چند تن از نیروهای گروه موسوم به «لواء التوحید» در حلب که در پوشش زائر، هویت واقعی خود را مخفی کرده بودند، با کار گذاشتن ده ها کیلوگرم مواد منفجره در زیارتگاه محسن بن امام حسین (علیه السلام)، دست به انفجار آن زدند. البته بر اساس همین گزارش، بعضی از مسئولین این گروه، دست داشتن لواء التوحید در این انفجار را رد کرده و جبهه «النصره» را به این کار متهم کردند.⁽¹⁾

ص: 63

1- . الحقیقه، «مسلحو لواء التوحید الأ-خوانی فی الجیش الحر یفجرون مقام محسن بن الحسین بن علی فی حی المشهد بحلب»،

<http://www.syriatruth.org/tabid/94/Article/8112/Default.aspx>

بنیاد جهانی شیعه رایس واتس (سازمان بین المللی حقوق شیعیان جهان) در بیانیه ای، انفجار این زیارتگاه را به شدت محکوم کرده و آن را جنایتی خواند که عرق شرم بر پیشانی انسانیت می نشاند، چرا که از نگاه این سازمان، چنین اقدامی جدای از این که به جایگاه دینی و میراث فرهنگی پرسابقه صدمه ای جبران ناپذیر وارد کرده، ایجاد فتنه ی مذهبی را در آن کشور دنبال می کند. (1)

متأسفانه از طریق دیگر پایگاه های خبری، جزئیات بیشتری درباره این انفجار و حجم ویرانی های آن به دست نیامد.

زیارتگاه شهدای صفین در شهر رقه

زیارتگاه باشکوه شهدای صفین، در جنوب شرقی شهر رقه، حدود یک کیلومتری ساحل رود فرات قرار دارد. این مکان مجموعه معماری وسیعی است که روی قبور سه تن از شهدای جنگ صفین؛ یعنی عمار یاسر، اویس قرنی و ابی بن قیس، که در سال 37ق در رکاب امام علی (علیه السلام) در نبرد با لشکر معاویه به شهادت رسیدند، ساخته شده است.

تا پیش از چند دهه گذشته، روی قبر هر یک از عمار یاسر و اویس قرنی، اتاق ساده و گنبدداری وجود داشته است. (2) ولی از اواخر دهه هشتاد میلادی، به دنبال توافق میان دولت های سوریه و جمهوری اسلامی ایران، کار ساختن بنای کنونی این زیارتگاه آغاز شد. پس از پایان احداث اسکلت بنا، عملیات ساختمانی متوقف شد و سرانجام پس از وقفه ای طولانی به مدت حدود یک دهه، کار تکمیل ساختمان زیارتگاه شروع شد و با پشتیبانی و نظارت وزارت مسکن و شهرسازی جمهوری اسلامی ایران، به پایان رسید و در سال 1383 ش / 2004 م، افتتاح گردید. (3)

ص: 64

- 1- بنیاد جهانی شیعه رایس واتس ویران شدن مرقد حضرت محسن فرزند امام حسین (علیه السلام) را محکوم کرد. <http://shiarightswatch.org/2012-09-18-17-23-34/159-2012-09-20-14-05-47-axzz2ygGaGLjQ>
- 2- ر.ک: حرزالدین، مراقد المعارف، ج 1، ص 164؛ ج 2، ص 100.
- 3- احمد خامه یار، «پژوهشی در مسیر امام علی (علیه السلام) به صفین و محل جنگ صفین»، تحقیقات میدانی نگارنده.

نمای کلی زیارتگاه شهدای صفین - دید از جنوب (از چپ به راست: زیارتگاه های عمار یاسر، اویس قرنی و ابی بن قیس) (تصویر از مؤلف)

نمای زیارتگاه شهدای صفین از سمت شرق (تصویر از مؤلف)

بنای آن جا، دارای صحن مستطیلی وسیعی است که در گرداگرد آن، رواق ها، اتاق ها، و سالن هایی با کاربری دینی و اداری در دو طبقه ساخته شده است. بیشتر اتاق های طبقه دوم، برای اقامت زائران است. در دو طرف صحن، دو گنبد مرتفع روی قبرهای عمار یاسر و اویس قرنی، و در کنار هر گنبد، گلدسته ای مرتفع بنا شده است. ساختمان و گنبد و مناره دو زیارتگاه عمار و اویس کاملاً مشابه یکدیگر است. زیارتگاه عمار یاسر در ضلع غربی صحن و اویس در ضلع شرقی قرار دارد. بر قبر هر یک از آن ها، ضریح نقره و طلاکوب ساخته شده در ایران، نصب شده است. بیشتر نماهای صحن و رواق ها، پوششی از سنگ های مرمر سفید رنگ است و در لابه لای آن، تزئینات کاشی رنگارنگ به کار رفته است که در مجموع جلوه بسیار زیبایی به زیارتگاه بخشیده است. گنبد های بنا نیز دارای پوششی از کاشی های فیروزه ای رنگ است.

ورودی اصلی زیارتگاه در میان ضلع شمالی بنا قرار دارد و با نقوش اسلیمی و کاشی های فیروزه ای تزئین یافته است. بر دیوار دو طرف ورودی بنا، دو کتیبه سنگی به

زبان عربی و فارسی، حاوی تاریخ تکمیل و افتتاح ساختمان نصب شده است. سقف و دیوارهای زیارتگاه های این مجموعه از داخل، با تزئینات سنگی به رنگ های مختلف آرایش یافته است. در شرق مجموعه، زیارتگاه ابی بن قیس قرار دارد که دارای مقبره و گنبد کوچک تری از دو مقبره عمار و اویس است و به واسطه راهروی که در دو طرفش طاقگان های پی در پی وجود دارد، به ضلع شرقی ساختمان اصلی متصل می شود. 1

نیروهای گروه موسوم به «داعش» (دولت اسلامی عراق و شام)، در روز چهارشنبه 26/3/2014، با مواد منفجره، دو مناره مرتفع این زیارتگاه را، به طور کامل تخریب کردند. (1) تصاویر آن، همان زمان در برخی پایگاه های خبری انتشار یافت.

پیش بینی می شد که تخریب مناره ها، اقدام اولیه ای برای تخریب کامل آن جا باشد. این پیش بینی در فاصله زمانی کمتر از دو ماه، به وقوع پیوست و در صبح روز پنج شنبه 15 می 2014 (25 اردیبهشت 1393) منابع خبری تخریب ساختمان این زیارتگاه را به دست گروه «داعش» گزارش دادند.

تصاویر منتشر شده نشان می دهد که ساختمان مقبره عمار یاسر پس از بمب گذاری در گرداگرد آن، در اثر انفجار بزرگی به طور کامل ویران می شود. هم چنین گروه «داعش» یک فایل ویدئویی دیگری را منتشر کرده اند که لحظه انفجار ساختمان دو مقبره اویس قرنی و ابی بن قیس را به تصویر کشیده است.

نمای زیارتگاه عمار یاسر پس از تخریب مناره آن

ص: 66

تصاویر مراحل انفجار زیارتگاه عمار یاسر

آنچه از زیارتگاه عمار یاسر پس از انفجار ساختمان آن باقی مانده است

تصاویر مراحل انفجار دو زیارتگاه اویس قرنی و ابی بن قیس

زیارتگاه وابصه بن معبد در شهر رقه

این زیارتگاه در میان صحن جامع عتیق یا مسجد جامع شهر تاریخی «رافقه» (واقع در میان شهر رقه امروزی) قرار دارد. وابصه بن معبد اسدی از صحابه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است که در منطقه جزیره سکونت کرده و در شهر رقه از دنیا رفته است. (1)

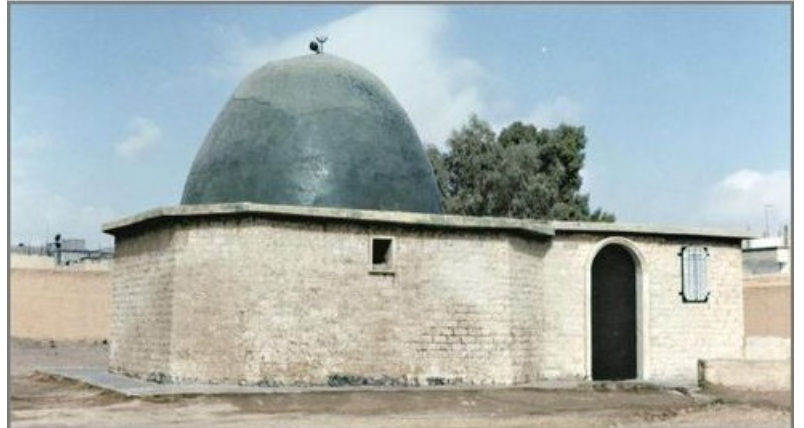
ساختمان آن جا، اتاق مستطیلی است که در سمت شمال بنا، عرض آن کاهش می یابد. نمای مقبره با سنگ های سفید پوشیده شده و ورودی ساده ای در ضلع شرقی آن، در بخش کم عرض بنا است. هم چنین دو پنجره بسیار کوچک روبه روی قبر، در دو

ص: 68

ضلع شرقی و غربی بنا وجود دارد و پنجره دیگری نیز در ضلع غربی، روه روی ورودی هست. روی قبر، گنبد سبز رنگی با شکل نزدیک به نیم کره قرار دارد. 4

به گزارش برخی پایگاه های خبری در ماه ژانویه 2014، عوامل داعش این مقبره را به طور کامل تخریب و با خاک یکسان کردند. (1) در این پایگاه ها، تصویر بولدوزری را در حال تخریب مقبره نشان می دهد.

زیارتگاه وابصه بن معبد در جامع عتیق رافقه (رقه) (پیش از تخریب) (تصویر از مؤلف)

زیارتگاه وابصه بن معبد در حال تخریب با بولدوزر

مقام حضرت ابراهیم (علیه السلام) در عین العروس نزدیک تل ابیض

این زیارتگاه در روستای عین العروس، در سه کیلومتری جنوب شهر «تل ابیض» (2) در استان رقه، شمال کشور سوریه، قرار دارد و یکی از مقام های متعدد منسوب به حضرت

ص: 69

1- . الخبر برس، «داعش تهدم قبر الصحابی وابصه بن معبد الاسدی»، تاریخ: 23 ژانویه 2014، <http://alkhabarpress.com/> - sthash.W1hXSwpw.dpbs

2- . شهر تل ابیض در شمال استان رقه، در فاصله صد کیلومتری شمال شهر رقه و نزدیک مرز ترکیه و بر سر جاده منتهی به شهر «شانلی

اورفا» و ویرانه های شهر تاریخی «حَرَّان» در داخل خاک ترکیه واقع است.

ابراهیم (علیه السلام) در شام و عراق است که بر اساس اقوال تاریخی و باورهای مسلمانان، با موضوع مهاجرت این پیامبر از منطقه بابل (در عراق) به شهر حرّان (در جنوب ترکیه) و سکونت وی در این منطقه ارتباط یافته است. البته جهانگرد مسلمان، علی بن ابی بکر هروی (در گذشته 611 ق)، به وجود این مقام در عین العروس اشاره کرده است(1)

و این موضوع نشان می دهد که این زیارتگاه لااقل از سده ششم هجری پابرجا و شناخته شده، بوده است.

ساختمان آن، اتاق کوچک مستطیلی از سنگ و گچ بوده که در دوره اخیر دیوارهایش با سیمان بازسازی شده است. در داخل بنا صورت قبر برجسته ای به عنوان نماد حضور و اقامت حضرت ابراهیم (علیه السلام) در این مکان وجود داشته که با پارچه های سبز رنگ پوشیده بوده است.

بر اساس اخبار منتشر شده در تاریخ شنبه 18 می 2013، نیروهای جبهه النصره ساختمان این زیارتگاه را با بولدوزر تخریب کردند. آن ها یک فایل ویدئویی در شبکه مجازی منتشر کردند که تخریب زیارتگاه را با بولدوزر نشان می دهد و افرادی نیز هم زمان، شعار «الله اکبر» سر می دهند.

مقام حضرت ابراهیم خلیل (علیه السلام) در روستای عین العروس در شمال استان رقه پیش از آغاز بحران سوریه (تصویر از مؤلف)

ص: 70

1- . علی بن ابی بکر الهروی، الاشارات الی معرفه الزیارات، ص62.

زیارتگاه سَیِّ رحمة همسر حضرت ایوب (علیه السلام)

در روستای «بلشون» در «جبل الزاویه» از توابع استان ادلب در شمال سوریه، زیارتگاهی به نام «سَیِّ رحمة» وجود دارد که به اعتقاد اهالی، قبر رحمة، همسر حضرت ایوب پیامبر (علیه السلام)، است. گفتنی است در بالای تپه ای به نام «تل النبی ایوب» در منطقه «جبل الزاویه»، زیارتگاهی منسوب به حضرت ایوب (علیه السلام) وجود دارد. البته با توجه به وجود مزارهای دیگری برای این پیامبر (علیه السلام) و همسرش رحمة، در برخی کشورهای دیگر از جمله: در حومه شهر حله در عراق و شهر شانلی اورفا در ترکیه، نمی توان از انتساب قطعی این دو زیارتگاه به حضرت ایوب (علیه السلام) و همسرش سخن گفت.

زیارتگاه سَیِّ رحمة در جبل الزاویه، دارای بنایی محقر با گنبدی کوچک به رنگ سبز بوده که گفته می شود اهالی منطقه هنگام بارش باران در زمان کار، از باغ های زیتونشان، به این مزار پناه می آوردند. پایگاه خبری «تحت المجهر»، دوشنبه 30/12/2013 گزارش داد که گروه داعش اقدام به بمب گذاری و منفجر کردن این زیارتگاه کردند.⁽¹⁾

زیارتگاه های شهر باب

بر اساس اخبار منتشر شده در سایت های خبری، در 16 اکتبر 2013 (24 مهر 1392)، نیروهای وابسته به گروه «داعش»، هفت زیارتگاه را در شهر «باب» (واقع در 38 کیلومتری شمال شرقی شهر حلب در شمال خاک سوریه) تخریب کردند؛ ولی از میزان تخریب این زیارتگاه ها، اطلاع دقیقی گزارش نداده اند. سایت های خبری نام شش زیارتگاه را گزارش داده اند که عبارت اند از: شیخ عقیل، شیخ عَجَّان الحدید، شیخ معبدی، شیخ عبدالله، محمد نعلسان و بدوی.⁽²⁾

ص: 71

-
- 1- تحت المجهر، «داعش تفجر مقام سَیِّ رحمة بریف ادلب»، تاریخ: 30/12/2013 ، <http://www.mjhar.com/ar-sy/NewsView/7/68467.aspx>
  - 2- عربی برس، «بعد تدمیر أضرحه فی حلب. داعش تهدد بحرق شواهد القبور»، تاریخ: 16/10/2013 ، <http://www.arabi-press.com/article.php?id=841227>

پیش از این نیز منابع خبری در تاریخ 8 اکتبر 2013 (16 مهر 1392) گزارش داده بودند که گروه داعش قبرهای موجود در زیارتگاه «شیخ عَجَّان الحدید» در شهر «باب» را نبش کرده و تصاویری از آن را منتشر کرده بودند.⁽¹⁾

از میان مکان های گفته شده، زیارتگاه شیخ عقیل اهمیت و قدمت بیشتری دارد. این زیارتگاه امروزه شامل مسجد قدیمی است که در بالای تپه بلندی در مجاورت شهر باب قرار دارد و در داخل آن دو قبر وجود دارد که یکی به عقیل بن ابی طالب، برادر امام علی (علیه السلام) و پسر عموی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دیگری به حزقیل پیامبر (که در لهجه مردم به نام «عسقیل» تلفظ می شود) منسوب است.⁽²⁾

گفتنی است جغرافی دان و تاریخ نگار مسلمان،

ابوالفدای ایوبی (درگذشته 732ق)، به وجود زیارتگاه عقیل بن ابی طالب در خارج شهر باب اشاره کرده است.⁽³⁾

که قدمت آن را - لاقفل از زمان وی - نشان می دهد.

مسجد و زیارتگاه شیخ عقیل در بالای کوه شیخ عقیل در کنار شهر «باب» (تصویر از مؤلف)

ص: 72

1- [روزنامه] الوطن، «ضریح «عجَّان الحدید» ضحیه جدیده لداعش، تاریخ: 8/10/2013،

<http://www.alwatan.sy/view.aspxid=6951>

2- البته انتساب این دو قبر به صاحبان آن قطعی نیست؛ چرا که عقیل بن ابی طالب، به گفته مورخان در سال 60ق در مدینه از دنیا رفته و در قبرستان بقیع به خاک سپرده شده است. زیارتگاه حزقیل پیامبر نیز در منطقه «الکفل» در استان بابل عراق، از دیرباز به نام «ذوالکفل» پیامبر شناخته شده بود و از زیارتگاه های معتبر شیعیان در عراق به شمار می آید. برای آگاهی بیشتر درباره زیارتگاه شیخ عقیل، ر.ک: احمد خامه یار، آثار پیامبر (صلی الله علیه و آله) و زیارتگاه های اهل بیت (در سوریه، ص 87-89).

3- ابوالفداء الایوبی، تقویم البلدان، ص 267.

زیارتگاه‌های تخریب شده دیگر در منطقه باب، منسوب به مشایخ تصوف و اولیای محلی هستند که از آن میان، زیارتگاه شیخ عَجَّان الحدید شهرت بیشتری در میان اهالی دارد. «عَجَّان الحدید» لقب یکی از مشایخ طریقت رفاعیه به نام «شمس الدین محمد رفاعی» است که جد اعلای تعدادی از خاندان‌های رفاعی ساکن شام و منطقه حوزه رود فرات از جمله «آل حدید» و «آل بندر» به شمار می‌آید و آن‌ها با اعتقاد به سیادت وی، نسب خود را به امام موسی کاظم (علیه السلام) می‌رسانند. (1)

البته مدفن اصلی شیخ عجان الحدید در شهر «حَدِيثَه»، کنار رود فرات، در غرب کشور عراق قرار دارد. با این حال در شهر باب نیز زیارتگاهی به نام وی می‌باشد.

زیارتگاه عزالدین ابوحمرا در استان حمص

این زیارتگاه در روستای «عزالدین» در شمال شرقی شهر حمص قرار دارد و مدفن یکی از مشایخ طریقه رفاعیه به نام شیخ «عزالدین ابوحمرا» است. در ماه مارس 2013 میلادی، در شبکه‌های اجتماعی فایل ویدئویی منتشر شد که صحنه انفجار این زیارتگاه را با مواد منفجره نشان می‌داد. بدین شرح که پیش از انفجار، یک فرد مسلح با چهره پوشیده، انگیزه خود و همراهانش را از این اقدام، پاکسازی سوریه از «شُرک» بیان می‌کند. سپس انفجار به وقوع می‌پیوندد و ساختمان آن جا به طور کامل ویران می‌شود. (2)

ص: 73

1- . البته درباره نسب سیادت شیخ احمد رفاعی، مؤسس طریقه رفاعیه و جدّ اعلای این خاندان، تردیدهایی وجود دارد، اما رفاعی‌ها و شاخه‌های مختلف آن، بر سیادت و صحّت نسب خود تأکید دارند. درباره نسب عجان الحدید نیز کتابی با عنوان «الدر النضید فی نسب الشیخ محمد عجان الحدید الرفاعی الحسینی» نگاشته شده که آن را چاپ خانه «مکتبه النمرود» موصل در سال 1988 میلادی منتشر کرده است.

2- . گفتنی است برخی کاربرانی که این فایل ویدئویی را منتشر کرده بودند، به اشتباه آن را زیارتگاه عمار یاسر در شهر رقه معرفی کرده بودند. حال آن که زیارتگاه تخریب شده هیچ شباهت و ارتباطی با زیارتگاه عظیم و وسیع شهدای صفین نداشت و همان گونه که شرح آن گذشت، زیارتگاه عمار یاسر در سال 2014 م تخریب گردید.

مراحل انفجار و تخریب زیارتگاه عزالدین ابوحمرا در استان حمص

زیارتگاه شیخ نبهان

این زیارتگاه در روستای «باروده» در استان لاذقیه در غرب کشور سوریه قرار دارد و گفته می شود مدفن یکی از علمای فرقه علویان سوریه است. سازمان حقوق بشر تصویری از این زیارتگاه منتشر کرده است که نشان می دهد در جریان بازدید نمایندگان این سازمان در تاریخ 8 سپتامبر 2013، بخشی از دیوار آن تخریب شده و گنبد آن نیز آسیب دیده است. پیش از این بازدید، در 21 اوت همان سال، گروه «صقور العزّ» (از گروه های مسلح فعال در سوریه) یک فایل ویدئویی با لوگوی خود در شبکه اجتماعی «یوتیوب» منتشر کرده است که (چند نفر) عمداً در حال تخریب این زیارتگاه هستند. (1)

ص: 74

1- . حُرُمَات، «تدمیر قبّه الشیخ نبهان کما جاء فی تقریر هیومن رایتس واتش»، تاریخ: 11/10/2013، <http://hurumat.org/article.php?id=77cid=6-.UxDFk-OSw9E>

تصویری که آسیب های وارد شده به زیارتگاه شیخ نیهان را نشان می دهد

مسجد شیخ هلال

به گزارش پایگاه های خبری، در اواخر ماه دسامبر 2013، نیروهای وابسته به گروه داعش، مسجد شیخ هلال را در روستایی به همین نام، در شمال حلب منفجر کردند. علت این اقدام، وجود قبر یکی از اولیای محلی به نام «شیخ هلال» در آن بوده است که گروه داعش وجودش را عامل شرک ورزی می دانستند. گفته می شود این، تنها مسجد روستا بوده و جوانان در آن به حفظ و آموزش قرآن کریم می پرداختند. (1) تصاویر موجود نشان می دهد که فضای داخلی مسجد به طور کامل تخریب شده و تنها سردر و دیوار بیرونی آن باقی مانده است.

مسجد و زیارتگاه شیخ هلال در استان حلب پس از تخریب

ص: 75

1- . اخبار الآن، «داعش تستهدف المسجد الوحید فی قریه الشیخ هلال»، تاریخ: 29 دسامبر 2013، <http://akhbar.alaan.tv/news/post/25189/isis-bomb-shekh-hilal-aleppo-mosque-syria>

این مسجد و زیارتگاه در مرکز شهر «منبج» قرار دارد و مدفن شیخ عقیل منبجی از صوفیان سده ششم هجری است. او از معاصران مشایخ بزرگ تصوف در آن سده، همچون: عبدالقادر گیلانی و احمد رفاعی بوده است. در منابع معتبر تاریخی، چندان به بیان زندگی نامه وی توجه نشده است، ولی بسیار مورد احترام صوفیان اهل سنت بوده است. تا جایی که بر اساس باورهای برخی از صوفیان، او در ردیف سه تن از دیگر مشایخ بزرگ تصوف؛ یعنی معروف کرخی، عبدالقادر گیلانی و حیاة بن قیس حرّانی قرار دارد، که بعد از وفات نیز همانند زنده ها، قدرت تصرّف و صدور کرامت داشته اند.⁽¹⁾ به شیخ عقیل طریقه ای در تصوف منسوب است و شخصیتی همچون ابن طولون صالحی، مورخ بزرگ دمشق، سند خرّقه خود در تصوف را به وی می رساند.

این زیارتگاه، مسجد وسیعی است که در کنار آن، قبرستان عمومی شهر قرار دارد. قبر شیخ عقیل و فرزندش در حجره ای درون مسجد قرار دارد و گنبدی روی آن می باشد. این مکان را می توان مهم ترین زیارتگاه شهر منبج و برجسته ترین اثر تاریخی اسلامی موجود در آن جا دانست.

نیروهای گروه داعش در بعد از ظهر روز چهارشنبه 5/3/2014 و پس از برگزاری نماز عصر، اهالی منبج را به دیدن «مراسم انفجار» زیارتگاه شیخ عقیل دعوت کردند و با بمب گذاری در داخل زیارتگاه، آن را در مقابل چشم اهالی منفجر کردند.⁽²⁾

ص: 76

1- . ر.ک: عبدالله بن اسعد الیافعی، مرآة الجنان وعبره اليقظان، ج3، ص318 و ابن العماد الحنبلی، شذرات الذهب فی اخبار من ذهب، ج4، ص269.

2- «تنظیم الدوله الإسلامیه یفجر مزار دینیاً لأحد الشیوخ فی مدینه منبج بریف حلب»، تاریخ: 5/3/2014،

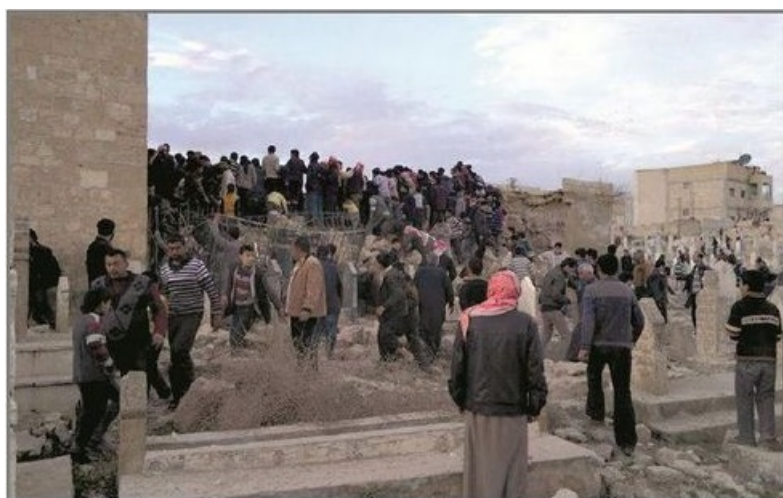

نمای بیرونی مسجد و زیارتگاه شیخ عقیل منبجی در شهر منبج (پیش از آغاز بحران سوریه) (تصویر از مؤلف)

قبر شیخ عقیل منبجی (پیش از تخریب) (تصویر از مؤلف)

زیارتگاه شیخ عقیل منبجی پس از تخریب

زیارتگاه شیخ عقیل منبجی پس از تخریب

مسجد و مقبره شیوخ طریقه خزنویه در تل معروف در استان حسکه

خاندان خزنوی از خاندان های تصوف در شمال شرقی سوریه و مشایخ شاخه «خزنویه»

از شاخه های طریقه نقشبندیه هستند. آن ها اصالتاً گُرد و به روستای «خزنه» (واقع در 20 کیلومتری شهر قامشلی نزدیک مرز ترکیه) منسوب می باشند. جد اعلای این خاندان که به طریقه نقشبندیه وارد شد، شیخ احمد خزنوی (درگذشته 1951م) بود. پس از وی، سه فرزندش به نام های محمد معصوم (درگذشته 1962م)، علاءالدین (درگذشته 1970م) و عزالدین (درگذشته 1992م) به ترتیب جانشین وی در طریقت بودند. (1) جانشین عزالدین خزنوی در طریقت، فرزندش شیخ محمد خزنوی بود که در سال 2005 میلادی، در حالی که با خانواده خود پس از ادای مناسک حج، در اتومبیلی به مدینه باز می گشت، در اثر تصادف از دنیا رفت (2)

و در حال حاضر فرزندش محمد مطاع خزنوی جانشین وی است.

مشایخ خزنویه در روستای «تل معروف» (واقع در حدود 26 کیلومتری غرب شهر حسکه) ساکن بوده اند و همگی در مقبره خانوادگی، در همین روستا دفن شده اند.

ص: 78

1- . ویکیپدیای عربی، مدخل «الشیخ علاءالدین الخزنوی»، به آدرس: <http://ar.wikipedia.org/wiki>

2- . پایگاه سیریا نیوز، «مقتل الشیخ محمد الخزنوی صاحب الطریقه النقشبندیه بحادث سیر»، -http://www.syria-news.com/readnews.php?sy_seq=13452

طریقه خزنویه در میان گردها و عرب های ساکن غرب کردستان (شمال شرقی سوریه و جنوب ترکیه) پیروان فراوانی دارد و اهالی آن جا اعتقاد بسیاری به مشایخ این طریقت دارند و زیارتگاه مشایخ خزنویه نیز از مهم ترین زیارتگاه های منطقه شمال شرقی سوریه به شمار می آید.

بر اساس گزارش تعدادی از پایگاه های خبری، گروه موسوم به «داعش» روز پنج شنبه 27/2/2014، به شهرک «تل معروف» حمله و ضمن تصرف آن جا، به تخریب مقبره

مشایخ خزنویه اقدام کرد. (1) درباره حجم تخریب و میزان خسارت های وارده، اطلاع دقیقی به دست نیاوردیم.

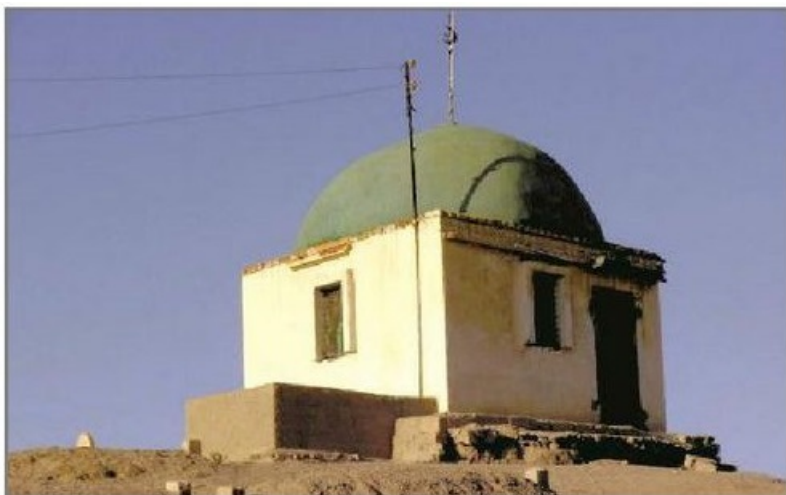
زیارتگاه شیخ نامس

این زیارتگاه در روستای «تل صاهود»، حدود 55 کیلومتری شمال شرقی شهر حسکه، نزدیک جاده این شهر به قامشلی (در استان حسکه در شمال شرقی سوریه) قرار دارد. مدفون در آن، شخصی به نام «نامس الشیخ علی»، از اولیای محلی دوره متأخر است که اصالتاً از منطقه «شرقاط» عراق بوده و حدود هشتاد سالگی در سال 1916 میلادی از دنیا رفته است. کرامت های مختلفی برای وی، از زمان حیاتش نقل می شود. بر اساس تصاویر موجود از زیارتگاه، ساختمان آن شامل اتاق ساده ای با پلان مربع و گنبد سبز است. (2)

اخبار منتشر شده در پایگاه های خبری در تاریخ 12-13 فوریه 2014 میلادی، حاکی از انفجار این زیارتگاه به دست نیروهای گروه «داعش» است. (3)

ص: 79

-
- 1- . باسنیوز «داعش تفجر مقام أحد أهم شیوخ الصوفیه فی غرب کوردستان»، تاریخ: 27/2/2014، <http://www.basnews.com/ar/News/Details/mod/13942>
  - 2- . ر. ک: عبدالغفور الملحم، «الکبریت الأحمر: الشیخ نامس الشیخ علی»، تاریخ: 29 حزیران (ژوئن) 2009، <http://www.esyria.sy/ehasakeh/index.php?p=storiescategory=charactersfilename=200906290400219>
  - 3- . موقع العهد الاخباری، «داعش تنسف ضریح الشیخ نامس قرب الحسکه»، تاریخ: 12/2/2014، <http://www.alahednews.com.lb/essaydetails.php?eid=92211cid=16>

زیارتگاه شیخ نامس پیش از تخریب

زیارتگاه شیخ نامس پس از تخریب

زیارتگاه ابوالعیش در استان رقه

این زیارتگاه در شمال استان رقه واقع است، ولی نگارنده این سطور از محل دقیق و شخص مدفون در آن اطلاعی به دست نیاورده است. گروه داعش در بیانیه ای، مسئولیت تخریب این زیارتگاه را برعهده گرفته و آن را بر اساس موازین اعتقادی و عمل به سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) اعلام کرده است و تصاویری از آن جا را، در اثنای تخریب با بولدوزر، منتشر کرده است. (1)

ص: 80

تصاویر تخریب زیارتگاه ابوالعیش در شمال استان رقه

زیارتگاه شیخ عیسی در بصیره

این زیارتگاه در روستای بصیره در 45 کیلومتری جنوب شرقی شهر دیرالزور در شرق سوریه قرار دارد و مدفن یکی از صوفیان طریقه رفاعیه به نام «شیخ عیسی رفاعی» می باشد.

به گزارش خبرگزاری ها، گروه داعش با استفاده از مواد منفجره، آن جا را تخریب کرده است. تصاویری که «المرصد السوری لحقوق الانسان» منتشر کرده، نشان می دهد که آنچه از ساختمان زیارتگاه باقی مانده، تنها شامل پاره سنگ ها، مصالح ساختمانی، قطعات فلزی و نیز یک گنبد کوچک است. (1)

ص: 81

1- حُرْمَات، «نشطاء: متشددون اسلاميون يدمرون ضريحا صوفيا في شرق سوريا»، تاريخ: 14/10/2013،

<http://hurumat.org/article.php?id=80cid=6-UxDFkuOSw9E>

پایگاه میراث فرهنگی سوریه در گزارش خود در بیان تخریب آثار تاریخی و میراث فرهنگی در استان دیرالزور، از تخریب کامل زیارتگاه «شیخ شبلی» در حاشیه شهر باستانی «حلبیه» (ساحل غربی رود فرات و میانه جاده دیرالزور به رقه) خبر داده است، ولی هیچ جزئیات دیگری در این باره بیان نکرده است. (1)

تلاش نگارنده نیز در شناخت زیارتگاه و شخص مدفون در آن بی نتیجه ماند، اما به نظر می رسد زیارتگاهی است نمادین که به «ابوبکر شبلی» از صوفیان مشهور قرن سوم هجری و مرید «جنید بغدادی»، که در بغداد از دنیا رفته و مزارش در آن جا تا کنون پابرجاست، منسوب می باشد؛ هم چنان که مزار دیگری نیز برای وی نزدیک شهر «میادین» (از دیگر شهرهای استان دیرالزور) وجود دارد.

سایر تخریب ها

علاوه بر زیارتگاه های یاد شده، گروه های تکفیری مسلح در سوریه، زیارتگاه های دیگری را نیز تخریب کرده اند که قطعاً درباره بخشی از این تخریب ها اطلاع رسانی نشده است و برخی از دیگر زیارتگاه های تخریب شده و جزئیات آن ها، اطلاعات چندانی در دست نیست؛ مثلاً تروریست های تکفیری، زیارتگاه شیخ داوود (از مزارات فرقه علویان سوریه) در روستای «خربه سولاس» در استان لاذقیه را تخریب کردند. (2)

گروه داعش نیز پس از تصرف روستای «حطله» نزدیک شهر دیرالزور، دست به تخریب دو زیارتگاه این روستا به نام های «رمضان العاید» و «خلف المسیخ» زدند. (3)

ص: 82

1- . اکتشف سوریه، «أعمال همجیه وسرقات فی بعض المواقع الأثرية بدیر الزور فی ظل الأزمة»، -<http://www.discover-syria.com/print/14841>

2- . دنیا الوطن، «بعد المساجد والکنائس، الأزمه السوریه تشهد تدمیر أول مقام دینی للعلویین»، تاریخ: 18/11/2012، <http://www.alwatanvoice.com/arabic/news/2012/11/18/335402.html>

3- . [روزنامه] السیفیر، «داعش یفجر أضـرحه فی دیر الزور»، تاریخ: 15/5/2014، <http://www.assafir.com/Article/63/350594/MostRead>

گروه های تکفیری هم چنین فایل هایی ویدئویی را منتشر کرده اند که صحنه انفجار چند زیارتگاه روستایی در استان حلب، یا تخریب قبور موجود در برخی از این زیارتگاه ها را نشان می دهد، ولی هویت این زیارتگاه ها برای نگارنده مشخص نشد.

تخریب و نبش قبور موجود در زیارتگاهی در استان حلب

عوامل داعش در حال تخریب قبور موجود در زیارتگاهی در استان حلب

تصاویر انفجار زیارتگاهی در استان حلب

در این رابطه گفتنی است گروه های تکفیری بارها تهدید کرده اند که به تخریب آستانه حضرت زینب (علیها السلام) در حومه جنوبی دمشق، که مهم ترین زیارتگاه شیعیان در سوریه به شمار می آید، دست خواهند زد. آن ها برای عملی کردن این تصمیم، چندین بار از فاصله دور این آستان مقدس را هدف شلیک گلوله های آرپی جی قرار دادند که گاه باعث وارد شدن آسیب جزئی به گنبد آستان گردید و یک بار نیز به شهادت یکی از عوامل اجرایی آن منجر شد. در اوایل وقوع بحران سوریه نیز یک خودروی بمب گذاری شده را در بیرون ضلع جنوبی آستان منفجر کردند که به شبستان نمازخانه متصل به این آستان و مناره های آن آسیب هایی وارد کرد.

فصل سوم: تونس

اشاره

ص: 85

انقلاب تونس که در پی خودسوزی جوان تونسوی در شهر «سیدی بوزید»، در 17 دسامبر 2010 میلادی علیه نظام استبدادی این کشور آغاز شد و با فرار زین العابدین بن علی رئیس جمهور این کشور به عربستان سعودی در 14 ژانویه همین سال، به نتیجه رسید، فصل جدیدی را در تاریخ تونس و منطقه آغاز کرد. به دنبال آن، انقلاب های مهم دیگری در منطقه، از جمله: انقلاب مردم مصر و لیبی رخ داد، ولی در سایه عدم ثبات سیاسی ناشی از شرایط پس از انقلاب در تونس، سلفی های تکفیری از سال 2012 میلادی فعالیت گسترده ای را برای اهانت و تجاوز به زاویه ها و زیارتگاه های مشایخ تصوف و اولیای محلی در تونس آغاز کردند.

بخشی از این ها، شامل تخریب یا آسیب به ساختمان زیارتگاه ها بوده، اما شکل غالب آن، آتش افروختن در داخل این بناها بوده است. اوج این آتش سوزی ها در ژانویه 2013 بود که تعداد قابل توجهی از زیارتگاه ها به دست سلفی ها دچار آتش سوزی شدند و در میان فهرست این مکان ها، نام زیارتگاه ابوسعید باجی، از مهم ترین زیارتگاه های تونس نیز به چشم می خورد.

مسئله تخریب و آتش سوزی زیارتگاه ها در تونس، به موضوعی بحث برانگیز در میان نخبگان و فرهنگیان و اصحاب رسانه در این کشور تبدیل شده است و آن ها در قالب نشریات مکتوب و پایگاه های اینترنتی، به تحلیل این پدیده نوظهور در صحنه سیاسی تونس پرداخته اند. از جمع بندی بیشتر این تحلیل ها نتیجه گیری می شود که

عموم مردم تونس و نهادهای مدنی آن به زیارتگاه‌ها و زاویه‌های صوفیان به عنوان میراث تاریخی این کشور می‌نگرند و حفاظت از آن را ضروری می‌دانند.

این نویسندگان ضمن ابراز نگرانی از تخریب این بناهای تاریخی، در خصوص گسترش پدیده تخریب هشدار می‌دهند و عواملان مستقیم و غیر مستقیم این حوادث را جریان‌های سلفی تکفیری می‌دانند که از سوی برخی کشورهای حوزه خلیج فارس حمایت می‌شوند. در برخی از این تحلیل‌ها نیز به سکوت و تساهل دولت اسلام‌گرای حاکم بر تونس در برخورد قاطع با مجریان این تخریب‌ها اشاره شده است. (1)

در ادامه به معرفی زیارتگاه‌هایی که منابع خبری از تعرض سلفی‌ها به آن‌ها خبر داده‌اند، می‌پردازیم.

زیارتگاه سیدی بوسعید (ابوسعید باجی) در منطقه «سیدی بوسعید»

این زیارتگاه در شهر «سیدی بوسعید»، در حومه شمالی شهر تونس قرار دارد و مدفن خلفه بن یحیی تمیمی، معروف به «ابوسعید باجی» (551-629ق)، صوفی بزرگ تونسی، به شمار می‌آید. او در تصوف، شاگرد و مرید «ابومدین تلمسانی»، (عارف بزرگ سده ششم هجری و از مشایخ محیی‌الدین ابن عربی) بوده است. محل دفن ابوسعید باجی، روستای «جبل المنار»، بعدها با انتساب به وی، به نام «سیدی بوسعید» شهرت یافت. (2) این مکان، امروزه از مشهورترین و مهم‌ترین زیارتگاه‌های تونس به شمار می‌آید.

ص: 88

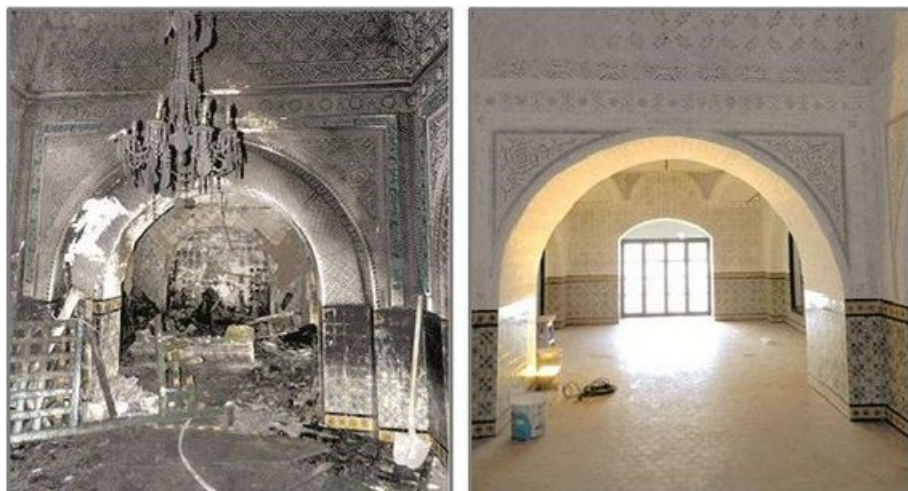

1- . برای اطلاع از نمونه‌هایی از این تحلیل‌ها، ر.ک: فاضل الطیاشی و هادیه الشاهد، «الاعتداءات تکرّرت علی الزوایا والمقامات: تراثنا فی خطر»، [روزنامه] الشروق، تاریخ: 5/1/2013 ، <http://www.tuess.com/alchourouk/607028> ، سنیا البرینصی شرف‌الدین، «التونسین و حرق أضرحة ومقامات الأولیاء الصالحین: سموم الفاتحین الجدد لن تمرّ»، [روزنامه] التونسیه، تاریخ: 16/1/2013 ، <http://www.tuess.com/attounissia/79518>

2- . دانشنامه جهان اسلام، ج 1، ص 123.

به گزارش بسیاری از منابع خبری، سلفی های تکفیری در ساعات پایانی روز شنبه 12 ژانویه 2013 دست به آتش افروزی در داخل زیارتگاه زدند که در نتیجه آن، تمام فضای داخلی آن در آتش سوخت. این اقدام سلفی ها، واکنش های داخلی و بین المللی مختلفی را به دنبال داشت. از جمله صدها تن از شهروندان تونسی در تظاهرات اعتراض آمیزی در پایتخت این کشور (1)

و نیز رئیس جمهور تونس در بیانیه ای (2) و هم چنین مدیر کل سازمان بین المللی یونسکو، (3) این اقدام را محکوم کردند.

فضای داخلی زیارتگاه ابوسعید باجی پیش و پس از آتش سوزی

آثار آتش سوزی در زیارتگاه ابوسعید باجی

ص: 89

- 1- [روزنامه] الشروق، «تظاهر المئات فی تونس احتجاجا علی حرق ضریح «الولی الصالح» من قبل إسلامیین»، تاریخ: 14/1/2013، <http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=14012013id=02dea58d-2d8e-4ca6-bbff-daffcc8ca3a>
- 2- رادیو MFM، «رئاسه الجمهوریه تدین الاعتداء علی مقام "سیدی بوسعید الباجی"»، تاریخ: 13/1/2013، <http://www.radiomfm.tn/ar/actualite/details/2629/.html>
- 3- همان: «الیونسکو تندد بحرق ضریح سیدی بوسعید فی تونس»، تاریخ: 21/1/2013، <http://ar.webmanagercenter.com>

زیارتگاه عائشه منوبیه در شهر منوبه

این زیارتگاه در شهر «منوبه»، در شش کیلومتری شمال غربی شهر تونس واقع است و مدفن «عائشه منوبیه» (596-665ق) از صوفیان مشهور آن جا به شمار می آید. عائشه دختر عمران بن سلیمان منوبی، از زنان زاهد زمان خود، و در تصوف مرید ابوالحسن شاذلی (مؤسس طریقه شاذلیه) بوده است. (1) شیخ ابوالعباس احمد تادلی مغربی، کتابی در مناقب وی نوشته است که با عنوان «مناقب السیده عائشه المنوبیه» به کوشش محمد الکحلای در سال 2011 در تونس منتشر شده است. مقبره وی از زیارتگاه های مورد توجه تونس ها و به ویژه اهالی منوبه است.

آثار آتش سوزی در زیارتگاه عائشه منوبیه

به گزارش بسیاری از منابع خبری، در 16 اکتبر 2012، یک گروه سلفی دست به آتش سوزی در این زیارتگاه زدند که بر اثر آن، تمام محتویات داخل آن، از جمله تابوت چوبی نصب شده روی قبر در آتش سوخت. این آتش افروزی با واکنش سازمان های فرهنگی مواجه شد و از جمله سازمان عربی علوم و فرهنگ و پرورش (الکسو) آن را محکوم کرد. (2) البته شش تن از عاملان آن دستگیر و به پنج سال زندان محکوم شدند. (3)

ص: 90

1- ر.ک: حسن حسنی عبدالوهاب، شهیرات التونسیات، ص 117 و 118.

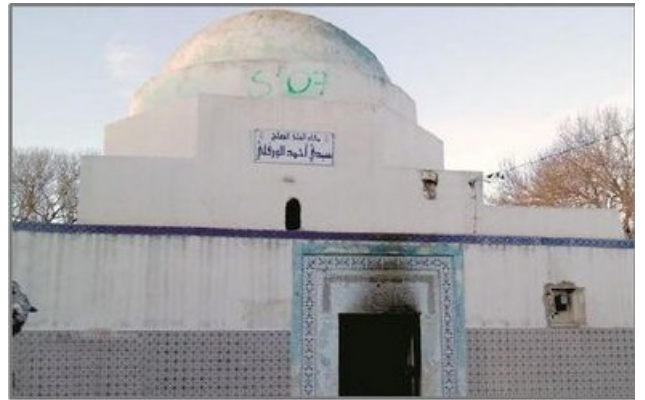
2- [روزنامه] العرب، «الألكسو: تخريب مقام «السيدة منوبیه» إعتداء على الذاکره التونسیه»، تاریخ: 18/10/2012، <http://www.alarab.co.uk/p=8826>

3- . خبرگزاری France24، «السجن 5 سنوات مع النفاذ لسته سلفيين أحرقوا مزار "السيدة المنوبیه" فی تونس»، تاریخ: 19/6/2013، [-http://www.france24.com/ar/20130618](http://www.france24.com/ar/20130618)

زیارتگاه سیدی احمد الورفلی در شهر اکوده

این زیارتگاه در شهر «اکوده» در ولایت «سوسه»، در 140 کیلومتری جنوب شهر تونس قرار دارد و مدفن یکی از صوفیان و اولیای محلی می باشد.

بر اساس بسیاری از منابع خبری، پس از نیمه شب سه شنبه (سحرگاه چهارشنبه) 23 ژانویه 2013، دو شخص ناشناس اقدام به آتش سوزی در زیارتگاه «سیدی احمد الورفلی» در اکوده کرده و سپس گریختند. البته تصاویر منتشر شده نشان می دهد که ساختمان زیارتگاه آسیب جدی ندیده است و تنها دیوارها و فضای داخلی آن سیاه شده است. به احتمال زیاد، عاملان این اقدام، همانند سایر موارد مشابه، از سلفی های تندرو بوده اند. (1)

تصویر

آثار آتش سوزی در زیارتگاه سیدی احمد الورفلی در اکوده

ص: 91

1- . برای نمونه، ر.ک: رادیو MFم، «مقام سیدی احمد الورفلی باکوده يتعرض إلى الحرق»، تاریخ: 23/1/2013،

<http://www.radiomfm.tn/ar/actualite/details/2830/.html>

افزون بر حوادث گفته شده، تخریب سایر زیارتگاه ها و آتش افروزی در آن ها را می توان به شرح زیر بیان کرد:

در ماه آوریل 2012، زیارتگاه «سیدی عسیله» نزدیک منطقه «باردو» (نزدیک شهر تونس) از سوی سلفی ها تخریب شد. (1)

گروهی از سلفی های تکفیری در صبح روز جمعه 4 می 2012، با یک ماشین تخریب ساختمان، دست به ویرانی مقبره و زاویه «سیدی یعقوب» (در منطقه «بنی زلطن» از توابع «مطماطه جدید» در ولایت «قابس») زدند. (2)

هم چنین به گزارش روزنامه «الصباح» در تاریخ 14 می 2012، چند روز پیش از این تاریخ سه جوان، با ظاهر مذهبی، دست به تخریب بخشی از گنبد زیارتگاه «سیدی المحارب» (واقع در منطقه «فلاز» در ولایت «منستیر»، نزدیک ساحل دریای مدیترانه) زده و فرار کردند؛ این حادثه خشم اهالی منطقه را برانگیخت. (3)

تخریب گنبد سیدی المحارب

ص: 92

1- <http://thawret14.blogspot.com>

2- المشهد التونسي، «القبض على متورطين في الاعتداء على زاوية أحد الألياء الصالحين بقابس»، تاريخ: 5/5/2012،

<http://www.machhad.com/13070>

3- تـورس، «ملتحمون يعتدون على قبـه الصالـح سـیدی المحارب»،

<http://www.turess.com/assabah/68894PageSpeed=noscript>

در ماه اوت 2012، زاویه و زیارتگاه «سیدی عبدالله الغریبی» در منطقه «سیدی بوزید» دچار آتش سوزی شد. (1)

تعدادی از جوانان سلفی نیز در نیمه شبی در سپتامبر 2012، با تیشه و کلنگ، زیارتگاه «سیدی بوشوشه» در منطقه «جبل عمار» را تخریب کردند. (2)

هم چنین یک گروه ناشناس در ماه دسامبر سال 2012، با حمله به زیارتگاه «عمر السماتی» در حومه شهر «سبیه» در ولایت «قصرین»، در خارجی این زیارتگاه را از جا

کنده و داخلش را به آتش کشیدند. در نتیجه این آتش سوزی، محتویات داخل زیارتگاه از بین رفت و بخشی از دیوار خارجی آن نیز به آتش کشیده شد؛ این حادثه، احساسات اهالی منطقه را جریحه دار کرد. (3)

در ساعت یک نیمه شب 1 ژانویه 2013 میلادی، زیارتگاه «سیدی علی الحشانی» (واقع در شهر «منزل عبدالرحمان» در ولایت «بنزرت» در شمال کشور تونس) دچار آتش سوزی شد، ولی اهالی منطقه با کمک نیروهای پلیس و ارتش، آتش را خاموش کردند. برخی شواهد نشان می دهد که این یک عمل عمدی بوده (4) و قاعدتاً به دست سلفی ها صورت گرفته است.

در پنجشنبه شب 10 ژانویه 2013، زیارتگاه «سیدی عبدالعزیز المهدی» واقع در منطقه «مرسی» در حومه شمالی شهر تونس مورد حمله تکفیری ها قرار گرفت و آن ها اقدام به آتش افروزی در این زیارتگاه کردند. اما گفته می شود آسیب چندانی به ساختمان زیارتگاه وارد نشد. (5)

ص: 93

1- . پایگاه توانسه، «تونس: جمعیه توانسه تدین جمیع الهجمات ضد أضرحتنا»، تاریخ: 13 ژانویه 2012،
[/http://touensa.org/2013/01/13](http://touensa.org/2013/01/13)

2- . [روزنامه اینترنتی] التونسیه، «جبل عمار (العاصمه): هدم ضریح الولی سیدی بوشوشه»، تاریخ: 18/9/2012،
[=http://www.attounissia.com/details_article.php?t=41a=69693temp=1lang](http://www.attounissia.com/details_article.php?t=41a=69693temp=1lang)

3- . پایگاه موزاییک اف ام، «سبیه: مجهولون یحرقون مقام احد الأولیاء الصالحین»، تاریخ: 10/12/2012،
[-http://www.mosaiquefm.net/ar/index/a/ActuDetail/Element/16924](http://www.mosaiquefm.net/ar/index/a/ActuDetail/Element/16924)

4- . شمس اف ام، «بنزرت: حرق مقام الولی الصالح "سیدی علی الحشانی"»، تاریخ: 1/1/2013،
[/http://www.shemsfm.net/ar/actualite](http://www.shemsfm.net/ar/actualite)

5- . تانیت برس، «بعد السیده المنویه حرق مقام سیدی عبد العزیز بالمرسی»، تاریخ: 11/1/2013،
[-http://www.tanitpress.net/social/295-social/6807](http://www.tanitpress.net/social/295-social/6807)

سلفی های تکفیری در نیمه شب چهارشنبه - سحرگاه پنج شنبه 24 ژانویه 2013 (یک روز پس از آتش سوزی زیارتگاه احمد الورفلی) زیارتگاه «سیدی احمد الغوث» (واقع در قبرستان شهر «دوز» در ولایت «قبلی» در جنوب کشور تونس) را به آتش کشیدند. گفته می شود ، تعداد قابل توجهی از کتاب های قدیمی و نسخه های خطی که در این زیارتگاه نگهداری می شد، از بین رفت. (1)

آن ها در همین روز، زیارتگاه «سیدی علی بن سالم» (واقع در منطقه «بوعطوش» در «حامه»، از توابع ولایت قابس) را نیز به آتش کشیدند که آسیب هایی به ساختمان زیارتگاه وارد شد. (2)

در نیمه شب 26 - سحرگاه 27 ژانویه 2013، یک گروه ناشناس به زیارتگاه «سیدی بالناجی» (واقع در قبرستان «سیدی منصور» در حومه «الدوالی» در ولایت «قفصه») حمله کردند و صندوقچه روی قبر را از جا کردند و به بیرون زیارتگاه انداختند و پرچم ها و تابلوهای داخل آن جا را نیز به هم ریختند. (3)

هم چنین به گزارش تعدادی از منابع خبری، در تاریخ 2 فوریه 2013، در ساعاتی از شب، چند شخص ناشناس، شبانه با آتش زدن تایلرهای اتومبیل، زیارتگاه «سیدی عبدالجبار» (واقع در منطقه «طیایره» از توابع شهر «جمال» در ولایت «منستیر») را به آتش کشیدند که فضای داخلی زیارتگاه و محتویات آن در آتش سوخت. (4)

ص: 94

-
- 1- . موزاییک اف ام، «دوز: إحراق مصاحف وکتاب تاریخیه فی مقام "أحمد الغوث"»، تاریخ: 25/1/2013، <http://www.mosaiquefm.net/ar/index/a/ActuDetail/Element/17815>
  - 2- . قناه الوطنیه 1، «حرق مقام الولی الصالح سیدی علی بن سالم بمنطقه بوعطوش من معتمديه الحامه بولایه قابس»، تاریخ: 25/1/2013، <http://www.watania1.tn>
  - 3- . تونس الرقمیة، «قفصه: إعتداء علی مقام الولی الصالح سیدی بالناجی وإلقاء التابوت خارج مبنی الزاویه»، تاریخ: 28/1/2013، <http://www.arrakmia.com>
  - 4- . شمس اف ام، «المنستیر: حرق مقام الولی الصالح سیدی عبد الجبار فی معتمديه جمال»، تاریخ: 3/2/2013، <http://www.shemsfm.net/ar/actualite> همان، «حرق جمله من زوايا فی کل من ولایه المنستیر والمهدیه»، تاریخ: 4/2/2013، <http://ar.webmanagercenter.com>

سلفی های تکفیری در نیمه شب دوشنبه - سحرگاه سه شنبه 7 می 2013 - زیارتگاه موسوم به «بنت احمد» را که مدفن یک زن صالحه به شمار می آید و در منطقه «سیدی سعید» از توابع «فرنانه» در ولایت «جندوبه» در شمال غربی تونس قرار دارد، به آتش کشیدند. (1)

در ولایت مهدیه نیز سلفی ها قبر «سیدی عمر بوزید» (واقع در روستای «اولاد بوزید» از توابع «اولاد الشامخ»)، و زیارتگاه «سیدی المسید» در منطقه «قصور الساف» را به آتش کشیدند و صندوقچه قبر وی را دزدیدند؛ و هم چنین قبر «سیدی البهلول» در منطقه «ملولش» را نبش کردند. (2)

منابع خبری آتش افروزی در زیارتگاه «صالح الغضبانی» در منطقه «اولاد عزیزه» در ولایت قصرین شمالی را، در بعد از ظهر 7/1/2014 گزارش دادند، ولی جزئیات دیگری از این حادثه را بیان نکردند. (3)

ص: 95

1- . [روزنامه اینترنتی] التونسیه، «فی جندوبه: حرق مقام ولیه صالحه»، تاریخ: 8/5/2013،

http://www.attounissia.com/details_article.php?68a=89899

2- . همان، «حرق جمله من زوایا فی کل من ولایه المنستیر والمهدیه»، تاریخ: 4/2/2013، <http://ar.webmanagercenter.com>

3- . شمس اف ام، «القصرین: حرق مقام الولی صالح الغضبانی»، تاریخ: 7/1/2014، [/http://www.shemsfm.net/ar/actualite](http://www.shemsfm.net/ar/actualite)

فصل چهارم: لیبی

اشاره

ص: 97

به دنبال موفقیت مردم تونس و مصر - دو کشور همسایه لیبی - در سرنگون ساختن حاکمان مستبد خود (زین العابدین بن علی و حُسنی مبارک) و پس از این که مقامات امنیتی لیبی در روز 15 فوریه 2011 «فتحی تربل» وکیل مدافع خانواده های قربانیان کشتار جمعی «زندان بوسلیم» (ژوئن 1996م.) را دستگیر کردند، اهالی شهر بنغازی، دومین شهر بزرگ لیبی، در دفاع از وی دست به تظاهرات زدند. این اقدام جرقه انقلاب یا جنگ داخلی لیبی بود که با نام انقلاب 17 فوریه نیز شناخته می شود و به دنبال آن اعتراض ها و راهپیمایی های خیابانی مخالفان نظام لیبی بالا گرفت و طولی نکشید که به شورش سراسری و مسلحانه علیه حکومت لیبی و رهبر آن «معمر قذافی» تبدیل شد. با تشکیل «شورای ملی انتقالی لیبی» به عنوان نماینده رسمی مخالفان و حمایت تعدادی از کشورهای عربی و غربی از قیام مسلحانه، این انقلاب سرانجام در 23 اکتبر 2011 میلادی با سرنگونی حکومت قذافی به ثمر نشست.

همانند آنچه در تونس به وقوع پیوست؛ وجود ناامنی و عدم ثبات سیاسی در لیبی و ضعف دولت تشکیل شده پس از انقلاب این کشور، زمینه مناسبی را برای فعالیت گسترده سلفی های تکفیری و تلاش برای از بین بردن مقابر و زیارتگاه های لیبی به وجود آورد تا آن ها به زعم خود، این کشور را از «مظاهر شرک و بدعت» پاک سازی کنند؛ به گونه ای که از ماه اکتبر 2011، یعنی هم زمان با روزهای پیروزی انقلاب لیبی، شاهد تخریب نخستین زیارتگاه ها بوده ایم.

متأسفانه در سایه سهل انگاری دولت اسلام گرای روی کار آمده و نداشتن اراده قاطع این دولت برای برخورد با سلفی های تکفیری، این جریان دست به انفجار یا تخریب تعداد قابل توجهی از زیارتگاه های اسلامی و نیز برخی از دیگر آثار دینی تاریخی و ارزشمند این کشور، مانند: مقابر حاکمان مسلمان، زاویه های صوفیان و حتی مدارس دینی زده اند. بیشتر مکان های تخریب شده، زیارتگاه های صوفیان و عالمان مسلمانی بوده است که عمر خود را در راه خدمت به اسلام سپری کرده اند؛ گرچه حتی قبور صحابه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و حاکمان مسلمان نیز از تخریب تکفیری ها در امان نمانده اند. در موارد متعددی نیز آن ها اقدام به نبش قبر صحابه و صالحان و صوفیان کرده اند که واکنش بسیاری از علما را به دنبال داشته و از سوی آنان محکوم شده است.

از نظر زمانی می توان گفت اوج فعالیت تکفیری ها در تعرض به زیارتگاه ها، ماه ژانویه 2012 بوده که بیشترین تعداد تخریب زیارتگاه ها و حوادث نبش قبر گزارش شده است. برجسته ترین تخریب، حادثه انفجار زیارتگاه عبدالسلام الاسمر فیتوری در شهر «زلیتن» - از مشهورترین و مهم ترین زیارتگاه های لیبی - دانست که پوشش خبری گسترده ای یافت و با واکنش های شدیدی در داخل لیبی مواجه شد.

پیش از معرفی بناهای ویران شده، باید گفت که بیشتر حوادث تخریب، دارای پوشش خبری مناسبی نبوده و در اغلب آن ها، از جزئیات و حجم آسیب های وارد شده اطلاع دقیقی در دست نیست. خوشبختانه در صفحه ویژه ای با عنوان «لا لهدم الزوایا والأضرحة فی لیبیا» در شبکه اجتماعی فیسبوک، در مورد بسیاری از حوادث تخریب زیارتگاه ها و نبش قبر علما اطلاع رسانی و تصاویری از آن ها منتشر شده است که از این طریق، آگاهی های سودمندی در این باره به دست آورده ایم.

زاویه و زیارتگاه عبدالسلام الاسمر فیتوری در زلیتن

این زیارتگاه در شهر «زلیتن»، حدود 150 کیلومتری شرق طرابلس قرار دارد و مدفن عبدالسلام بن سلیم فیتوری، ملقب به «اسمر»، از بزرگ ترین و مشهورترین علمای لیبی

می باشد. او در سال 880ق در زلیتن به دنیا آمد و علوم دینی مختلف را نزد علمای بزرگ عصر فرا گرفت. چندی از عمرش را به سیر در شهرهای مختلف لیبی سپری کرد؛ سپس به زلیتن بازگشت و زاویه ای در این شهر بنا کرد. عبدالسلام الاسمر در فقه پیرو مذهب مالکی و در تصوف تابع طریقه عروسیه بود. آثاری از خود به جا گذاشت که از آن جمله می توان به این تألیفات اشاره کرد: العظمه فی التحدث بالنعمة، الانوار السنیه فی اسانید الطریقه العروسیه، التحفه القدسیه لمن أراد الدخول فی الطریقه العروسیه، نصیحه المریدین فی الاولیاء الصالحین، نصائح التقرب فی الفقراء والنقیب. او در سال 981ق از دنیا رفت و در زاویه خود به خاک سپرده شد. (1)

نمای کلی ساختمان زیارتگاه عبدالسلام الاسمر در زلیتن (پیش از تخریب)

زاویه و زیارتگاه عبدالسلام الاسمر از مهم ترین زیارتگاه ها و مراکز علوم دینی در لیبی به شمار می آید و این موضوع باعث شده است تا ساختمان آن در اواخر قرن بیستم میلادی نوسازی شود و توسعه چشم گیری پیدا کند. این ساختمان جدید دارای شبستان و صحن وسیع و رواق هایی در اطرافش و گنبد بزرگ سبز رنگ و مناره های مرتفع است.

ص: 101

1- . ناصرالدین محمد الشریف، الجواهر الاکلیلیه فی اعیان علماء لیبیا من المالکیه، ص 161-163.

متأسفانه سلفی های تکفیری، بدون در نظر گرفتن احساسات و عقاید دینی مردم و اهالی منطقه، روز جمعه 24 اوت 2012 میلادی، با نارنجک و خمپاره و ماشین های جرثقیل دست به تخریب این زیارتگاه زدند و به دنبال آن، گنبد بنا به طور کامل فرو ریخت و به مناره ها و شبستان آن نیز آسیب های شدیدی وارد شد. کتاب خانه تاریخی زیارتگاه نیز که حاوی نسخه های خطی قدیمی بود به آتش کشیده شد. آن ها حتی از نیش قبر عبدالسلام الاسمر نیز دریغ نکردند.

این اقدامات خشم اهالی زلیتن و مردم لیبی را برانگیخت و بسیاری از علما و شخصیت ها و نهادهای دینی کشورهای اسلامی شمال آفریقا (از جمله دار الافتاء لیبی، دار الافتاء مصر، کنگره ملی لیبی و جمعیت علمای لیبی) این اقدام را محکوم و بیانیه هایی در این باره صادر کردند.

آثار خرابی ها در شبستان زیارتگاه عبدالسلام الاسمر

زیارتگاه عبدالسلام الاسمر پس از تخریب

گنبد زیارتگاه عبدالسلام الاسمر پس از تخریب

فضای داخلی گنبد زیارتگاه عبدالسلام الاسمر پس از تخریب

مسجد و زیارتگاه شَعَاب دهمانی در طرابلس

این زیارتگاه در شهر طرابلس قرار دارد و مدفن عبدالله شَعَاب (متوفای 243ق)، از زاهدان و متصوفان طرابلس در قرون اولیه اسلامی است که کرامات متعددی به وی نسبت داده اند و فضایی همچون مستجاب الدعوه بودن و دیدار با خضر پیامبر (علیه السلام) برایش ذکر کرده اند. او مسجدی در طرابلس داشت که پس از وفاتش، در همان جا به خاک سپرده شد. (1)

ص: 103

1- . عبدالله بن محمد التجانی، رحله التجانی، ص 247-248؛ ابن غلبون الطرابلسی، التذکار، ص 249-250 و النائب الانصاری، نفحات النسرین والریحان، ص 67-69.

از متون تاریخی برمی آید که مسجد و زیارتگاه شُعَاب از دیرباز از مساجد مشهور و معتبر طرابلس بوده است. (1) امروزه نیز دارای ساختمان بزرگ و مناره مرتفع و چند گنبد است و از مهم ترین زیارتگاه های این شهر به شمار می آید. با این حال سلفی های تکفیری، صبح روز شنبه 25 اوت 2012 میلادی (یک روز پس از تخریب زیارتگاه عبدالسلام الاسمر) با ماشین های جرثقیل دست به تخریب این مسجد و زیارتگاه زدند و آسیب های شدیدی به ساختمانش وارد کردند.

تصویر

عکس هوایی زیارتگاه شُعَاب دهمانی، پیش و پس از تخریب

ص: 104

1- . به عنوان مثال ر.ک: التجانی، همان، ص 247.

زیارتگاه شَعَاب دهمانی در طرابلس در هنگام تخریب آن

اعتراض به تخریب زیارتگاه شَعَاب با پلاکارد

نبش قبر شیخ احمد زَرَّوق در مصراته

ابوالعباس احمد بن احمد بن محمد بن عیسیٰ برنوسی فاسی، ملقب به «زَرَّوق» (846-899ق)، از علمای زاهد و صوفی سده نهم هجری است که کراماتی به وی نسبت داده اند. او تألیفات متعددی داشته است که از آن جمله می‌توان به سفرنامه، کتاب الحوادث والبدع، القواعد فی اصول الطریقه، شرح حکم ابن عطاءالله، شرح منظومه و غلیسی و شرح منظومه ابن البنا اشاره کرد. شیخ احمد زَرَّوق بخش قابل توجهی از عمرش را در شهر مصراته سکونت داشت و در همان جا از دنیا رفت و به خاک سپرده

قبر وی دارای مسجد و زیارتگاه بزرگی در شهر «مصراته» است که از زیارتگاه های مهم این شهر به شمار می آید. تکفیری ها هم زمان با تخریب زیارتگاه عبدالسلام الاسمر در زلیدن و تخریب مسجد و زیارتگاه شهاب دهمانی در طرابلس، دست به نیش قبر وی زدند. این حادثه از برجسته ترین حوادث نیش قبور علما و اولیا در لیبی به شمار می آید.

مزار شیخ احمد زروق در مصراته پیش از نیش قبر

مزار شیخ احمد زروق پس از نیش قبر

در شهر «درنه»، واقع در ساحل دریای مدیترانه و در حدود چهارصد کیلومتری شرق شهر «بنغازی»، مجموعه ای تاریخی به نام «مسجد صحابه» وجود دارد که از مهم ترین آثار اسلامی شهر درنه به شمار می آید. در محوطه مسجد، زیارتگاه های سه تن از صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نام های «زهیر بن قیس بَلَوی»، «ابومنصور فارسی» و «عبدالله بن بَرّ قیسی» وجود دارد. در کنار این سه تن، جمعی از شهدای فتوحات خاک شده اند که در تعداد آنان اختلاف نظر وجود دارد و 70، 79 و 40 تن نیز گفته شده است. این

زیارتگاه را «محمود بای قره مانلی» در حدود سال 1071ق بازسازی کرد و بر قبر هر یک از صحابه مدفون در آن، گنبدی ساخت و گنبد چهارمی نیز روی قبور سایر شهدا بنا کرد. پس از وی فرزندش «محمد بای» (درگذشته 1101ق) زمینی را وقف مسجد کرد و خود در حجره ای در شمال آن به خاک سپرده شد. (1)

از میان صحابه مدفون در این مکان، زهیر بن قیس بَلَوی شهرت و اهمیت بیشتری دارد. او از فرماندهان فتوحات اسلامی در شمال آفریقا بود که پس از کشته شدن عقبه بن نافع فهري، فرماندهی فتوحات را برعهده گرفت. (2) وی در سال 69ق از سوی امیر مصر عبدالعزیز بن مروان، به عنوان والی شهر «برقه» منصوب شد و در سال 76ق در جنگ با رومیان به شهادت رسید. (3)

این مجموعه دینی و زیارتی، تا به حال چندین بار مورد تعرض سلفی های تکفیری قرار گرفته است. نخستین و مهم ترین این حوادث، انفجار گنبد و زیارتگاه زهیر بن قیس بَلَوی بود که در نخستین ساعات صبح روز دوشنبه 9 ژوئای 2012 میلادی اتفاق افتاد و به سبب شدت انفجار، ساختمان آن به طور کامل تخریب گردید.

ص: 107

- 1- . احمد القطعانی، الإهابه بمن دفن فی البلاد اللیبیه من الصحابه، ص 54-55.
- 2- . عبدالرحمن بن محمد الانصاری، معالم الايمان فی معرفه اهل القیروان، ص 55.
- 3- . خیرالدین الزرکلی، الاعلام، ج 3، ص 52.

صفحه ویژه تخریب زیارتگاه ها در لیبی نیز در تاریخ 14 ژوئن 2014 میلادی، از نیش قبر «محمد بای» به دست سلفی های تکفیری خبر داد. (1)

آن ها هم چنین در سحرگاه روز پنج شنبه 8 می 2014، هنگامی که نمازگزاران نماز صبح را در مسجد می خواندند، بمبی در محوطه مسجد منفجر کردند که در اثر آن، آسیب هایی به ساختمانش رسید. (2)

تصویر

زیارتگاه زهیر بن قیس بلوی در درنه پیش و پس از تخریب

ص: 108

1- <https://ar-ar.facebook.com.pages>

2- . وکاله الانباء الليبيه (وال)، «انفجار عبوه ناسفه داخل مجمع مسجد الصحابه»، تاریخ: 8/5/2014 ، <http://www.lana->
[/news.ly/ara/news/view/51036](http://news.ly/ara/news/view/51036)

تصاویر انفجار و تخریب زیارتگاه زهیر بن قیس بلوی

زیارتگاه سیدی عزیز و زاویه عبدالسلام الاسمر در درنه

در شهر درنه زیارتگاهی منسوب به یکی دیگر از صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نام «سیدی عزیز» وجود دارد که نگارنده موفق به یافتن آگاهی‌هایی درباره وی در منابع تاریخی نشد. در مجاورت زیارتگاه نیز زاویه ای منسوب به عبدالسلام الاسمر وجود دارد. صفحه ویژه تخریب زیارتگاه‌ها در لیبی در تاریخ 4 نوامبر 2011 از تخریب این مکان و زاویه مجاورش خبر داد(1)

و یک فایل ویدئویی منتشر شده در یوتیوب، زیارتگاه تخریب شده را پس از انفجار نشان می‌دهد.

تخریب زیارتگاه سیدی عزیز

تخریب زیارتگاه سیدی عزیز و زاویه مجاور آن در درنه

نیش قبر «منیذر اسلمی» و تعدادی از علما در قبرستان «سیدی منیذر» در طرابلس

قبرستان «سیدی منیذر» در شهر طرابلس - پایتخت لیبی - با انتساب به یکی از صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نام «مُنْیِذِر اسلمی»، که مدفن وی در این قبرستان وجود دارد، به این نام شناخته می شود. درباره این صحابی آگاهی فراوانی در دست نیست، ولی در منابع تاریخی از وی به عنوان یکی از صحابه ساکن در افریقیه (لیبی و تونس امروزی) یاد شده است (1)

و برای همین به نام «منیذر افریقی» نیز شناخته می شود.

سلفی های تکفیری در قبرستان سیدی منیذر، دست به نیش قبر منیذر اسلمی زدند و علاوه بر آن، قبور تعدادی از علمای مدفون در این قبرستان را، از جمله شیخ محمد کتانی، شیخ محمد بیوض، شیخ عبدالمعز الغریانی شیخ طریقت عیساویه، شیخ عبدالهادی حموده و شیخ محمد حموده، نیش کردند. (2)

ص: 110

1- ابن عبدالبرّ، الاستیعاب فی معرفه الاصحاب، ص 715 و ابن الاثیر، اسد الغابه فی معرفه الصحابه، ج 5، ص 254 و 265.

2- <https://ar-ar.facebook.com/pages>

تصویر

تصویر

تصویر

نیش قبور در قبرستان منیذر اسلمی در طرابلس

ص: 111

نیش قبور در قبرستان منیذر اسلمی در طرابلس

زیارتگاه ابوسجیف بن قیس در مصرانه

این زیارتگاه در نقطه ای نزدیک ساحل دریای مدیترانه، در منطقه «قصر حمد» در شهر «مصرانه» قرار دارد و به یکی از صحابه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) منسوب است. از میان منابع صحابه نگاری، تنها ابن حجر عسقلانی از وی با نام «ابوسجیف بن قیس بن حارث بن عباس» و به عنوان یکی از کسانی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) را درک کرده، یاد می کند. به نوشته وی، ابوسجیف در زمان خلافت ابوبکر در واقعه یرموک و سپس در فتح مصر شرکت داشت. او از کسانی بود که با ابن زبیر بیعت کرد و با مروان بن حکم مخالفت نمود؛ به همین دلیل پس از غلبه مروان، او به طرابلس (لیبی) فرار کرد و در آن جا از دنیا رفت. (1)

سلفی های تکفیری در نوامبر 2011 اقدام به تخریب و نیش قبر وی کردند. (2)

زیارتگاه سیدی عمران در شحات

این زیارتگاه در منطقه «منصوره» نزدیک شهر «شحات» قرار دارد و به یکی دیگر از صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله) منسوب است، اما نگارنده موفق به یافتن آگاهی های درباره وی در منابع تاریخی نشده است.

ص: 12

1- . ابن حجر العسقلانی، الاصابه فی تمییز الصحابه، ج 12، ص 335.

2- . <https://ar-ar.facebook.com/pages>

این زیارتگاه در روز پنج شنبه 16/3/2012 میلادی مورد هجوم سلفی های تکفیری قرار گرفت و آن ها با بمب گذاری در آن، دست به انفجار و تخریش زدند. (1)

زیارتگاه عبدالرحمان بن مالک نخعی در بیضاء

این زیارتگاه در شهر «بیضاء»، نزدیک زیارتگاه «رُویفَع بن ثابت انصاری» (از صحابه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)) قرار دارد و دارای بنای ساده و نسبتاً کوچکی است. اهالی منطقه آن را مدفن یکی دیگر از صحابه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به نام «عبدالرحمان بن مالک نخعی» می دانند که به اعتقاد آن ها، در فتوحات شمال آفریقا شرکت داشته است، ولی تلاش نگارنده برای یافتن زندگی نامه وی به جایی نرسید.

صفحه ویژه تخریب زیارتگاه ها در لیبی در ژانویه 2012، از تخریب زیارتگاه عبدالرحمان بن مالک نخعی و نبش قبر وی خبر داد. (2)

مقابر خاندان بنی خطاب در زویله

شهر تاریخی «زُویله»، در جنوب لیبی، میان صحرا، و در حدود 140 کیلومتری شرق «مرزق» و 160 کیلومتری جنوب شرقی «سبها» قرار دارد. (3) این شهر در دوره اسلامی، به دست عبدالله بن خطاب هوری در سال 306 ق ساخته شده است و خود و خاندانش در آن سکونت می کردند؛ این شهر با انتساب به وی، به نام «زویله بن خطاب» شناخته می شود. (4)

خاندان بنی خطاب از سده چهارم تا ششم هجری حاکمان محلی زویله بوده اند و در سال 568ق، قراقوش، از فرماندهان صلاح الدین ایوبی، به حاکمیت آن ها پایان داد. مقابر هفت تن از امرای این خاندان، از مهم ترین آثار تاریخی شهر زویله به شمار می آید. (5)

ص: 113

1- .الاهرام العربی، «بعد هدم أضرحة الأولیاء. التشدد الدینی یروع اللیبیین ومظاهرات للمطالبه بالعقاب»، تاریخ: 22/3/2012،

<https://ar-ar.facebook.com/pages/http://arabi.ahram.org.eg/NewsQ/4764.aspx>

2- . <https://ar-ar.facebook.com>

3- . سعید علی حامد، المعالم الاسلامیه بالمتحف الاسلامی بمدینه طرابلس، ص 53.

4- . محمد الادریسی، نزهة المشتاق فی اختراق الآفاق، ج 1، ص 155-116 و 312.

5- . سعید علی حامد، همان، ص 56.

متأسفانه گروهی از تکفیری های مسلح، در ماه سپتامبر 2013 دست به انفجار و تخریب این مقابر زدند و به جز یک مقبره، ساختمان سایر مقابر تقریباً به طور کامل ویران شد.

مقابر خاندان بنی خطاب در زویله پیش از تخریب

مقابر خاندان بنی خطاب پس از تخریب

مقبره «مراد آغا» در تاجورا

مقبره مراد آغا در بیرون از دیوار جنوب شرقی مسجد موسوم به نام وی در شهر «تاجورا» (واقع در حدود ده کیلومتری شرق طرابلس) قرار دارد.

مراد آغا از فرماندهان نیروی دریایی عثمانی بود که در ضمن لشکر پادشاه عثمانی به فرماندهی سنان پاشا برای مقابله با فرقه مسیحی «سوارکاران سنت ژان»⁽¹⁾

- که شهر

ص: 114

طرابلس غرب را اشغال کرده بودند - به سواحل لیبی رفت. پس از شکست سوارکان سنت ژان و پایان حاکمیت آنان بر طرابلس در سال 958ق، سنن پاشا، مراد آغا را به عنوان نخستین والی این شهر در دوره عثمانی منصوب کرد. اما سلطان عثمانی پس از گذشت کمتر از دو سال، یعنی در سال 960ق، طوغود پاشا را به عنوان جانشین وی تعیین کرد. از آن پس مراد آغا به تاجورا رفت و در آن جا مسجد بزرگی بنا کرد که خود پس از درگذشت در بیرون آن به خاک سپرده شد. (1) مسجد مراد آغا در تاجورا به عنوان مسجد جامع این شهر شناخته می شود و نخستین مسجد دوره عثمانی در لیبی به شمار می آید.

به گزارش بسیاری از منابع خبری، در سحرگاه روز چهارشنبه 27 نوامبر 2013، سلفی های تکفیری با کارگذاری مواد منفجره در مقبره مراد آغا آن را تخریب کردند. این اقدام با واکنش بسیاری از شخصیت های سیاسی و سازمان های دولتی مواجه شد و از سوی بسیاری از آن ها محکوم گردید.

تخریب قبر مراد آغا والی عثمانی در تاجورا

ص: 115

1- . برای آگاهی بیشتر درباره مراد آغا، ر.ک: ابن غلبون الطرابلسی، التذکار، ص 157-165.

تخریب و نبش قبر مراد آغا والی عثمانی در تاجورا

زیارتگاه سیدی عبدالجلیل و زاویه مجاور آن در جنزور

شهر «جنزور» (که در گذشته «زنزور» نام داشته) در ساحل دریای مدیترانه و در فاصله دوازده کیلومتری غرب شهر طرابلس قرار دارد. در این شهر زیارتگاهی به نام «سیدی عبدالجلیل» قرار دارد که مدفن «ابومحمد عبدالجلیل حکیمی» از مردان صالح سده هفتم هجری است. این زیارتگاه خانه ای است که عبدالجلیل حکیمی در آن کنج عزلت و عبادت گزیده بود و پس از درگذشت در سال 685ق، همان جا به خاک سپرده

شد. قبر وی از دیرباز زیارتگاه و مورد احترام اهالی منطقه بوده و در برخی سفرنامه ها و منابع قدیمی به آن اشاره شده است.⁽¹⁾

در مجاورت زیارتگاه، یک زاویه (خانقاه صوفیان) وجود دارد که به زاویه طریقه برهانیه دسوقیه شاذلیه تعلق دارد و در آن دوره های حفظ قرآن و حلقه های ذکر و دروس فقه و تصوف برگزار می شود. به گزارش برخی منابع خبری، در نخستین ساعات روز پنج شنبه 6 اکتبر 2011، گروهی از سلفی های تکفیری که به گفته شاهدان، تعداد آن ها به حدود پنجاه نفر می رسید، به این زاویه و زیارتگاه هجوم آوردند و اشیای با ارزش داخل آن را غارت کردند و همه درها را شکسته و سایر محتویات داخلش را آتش زدند.⁽²⁾

ص: 116

1- . ر.ک: التجانی، رحله التجانی، ص 219.

2- . الوطن اللیبی، «هدم مقام سیدی عبدالجلیل ونهب المناره»، 10 اکتبر 2011.

زیارتگاه سیدی عبدالجلیل در جنزور ژس از تخریب

زیارتگاه ابوحاتم ملزوزی در جبل الغربی

این زیارتگاه بین دو شهر «ککله» و «قلعه» (قلعه یفرن) در استان «جبل الغربی» (جبل نفوسه در قدیم) در غرب لیبی قرار دارد و مدفن ابوحاتم یعقوب بن حبیب ملزوزی، از امامان فرقه «اباضیه» (از فرق خوارج) می باشد. نزد اهالی به نام زیارتگاه «امی ابوحاتم» شناخته می شود و برایش کراماتی نظیر برخاستن نور از قبرش نقل می کنند.

ابوحاتم ملزوزی پس از ابوالخطاب عبدالاعلی بن سَمَح مَعافری، که در سال 145ق در جنگ با ابن اشعث، عامل منصور عباسی به قتل رسید، به عنوان امام اباضیان انتخاب شد. اباضیان پس از انتخاب وی به امامت، پنج سال را در حالت تقیه گذرانیدند، ولی در سال 150ق شورش خود علیه عباسیان را علنی کردند و سپس طرابلس غرب و قیروان را به تصرف درآوردند. ابوحاتم پس از این که عبدالعزیز بن سَمَح مَعافری، برادر ابوالخطاب را به جانشینی خود بر قیروان گماشت، در جنگ با یزید بن حاتم مهلبی در سال 155ق کشته شد. (1)

زیارتگاه وی، بنای ساده و محقری بوده، اما از تجاوز تکفیری ها در امان نمانده است. تصویر منتشر شده نشان می دهد که ساختمان آن به طور کامل تخریب شده است.

ص: 117

زیارتگاه ابوحاتم ملزوزی پیش و پس از تخریب

زیارتگاه سلیمان جزولی در مصراته

این زیارتگاه در شهر «مصراته» واقع است و مدفن سلیمان جزولی، از نوادگان «محمد بن سلیمان جزولی» (صاحب ادعیه معروف «دلائل الخیرات») به شمار می آید.

صفحه ویژه اطلاع رسانی تخریب زیارتگاه ها در لیبی در تاریخ 22 نوامبر 2011، از تخریب این زیارتگاه خبر داده و یک فایل ویدئویی را منتشر کرده است که وضعیت آن را پس از تخریب نشان می دهد. (1)

زاویه و زیارتگاه احمد البکر در مصراته

این زاویه و زیارتگاه، در داخل قبرستان روستای «اقزیر» از توابع شهر مصراته قرار دارد و مدفن «احمد البکر»، از فرزندان عبدالسلام الاسمر فیتوری است. صفحه ویژه اطلاع رسانی تخریب زیارتگاه ها در لیبی در تاریخ 22 نوامبر 2011، از تخریب آن جا

ص: 118

خبر داده است. (1) چند فایل ویدئویی منتشر شده در یوتیوب نیز نشان می دهد که دو دستگاه بولدوزر در روز و با آزادی عمل کامل، به تخریب زاویه و زیارتگاه مشغول می باشند.

زیارتگاه سید عزالدین در زلیتن

این زیارتگاه مدفن سید عزالدین، از نوادگان عبدالسلام الاسمر فیتوری است. ساختمانش شامل یک اتاق مربع نسبتاً ساده با گنبد نیم کره ای کوچکی است که تکفیری ها بخش هایی از دیوارهای آن را تخریب و قبر وی را نبش کردند. (2)

زیارتگاه سید عزالدین در زلیتن پس از تخریب

زیارتگاه عائشه درعیه در تاورغاء

عائشه دختر عبدالرحمن درعی مشیشی (اصالتاً از «وادی درعه» مغرب)، خواهر «سلیمه» مادر عبدالسلام الاسمر فیتوری است. زیارتگاه وی در منطقه «تاورغاء»، حدود 55 کیلومتری شهر «مصراة» قرار دارد. تکفیری ها یک فایل ویدئویی منتشر کرده اند که نشان می دهد با شلیک خمپاره از یک دستگاه توپ خانه، ساختمان زیارتگاه را ویران می کنند.

ص: 119

1- . <https://ar-ar.facebook.com/pages/165447923538154>

2- . همان.

زیارتگاه حامد الحضریری در سبها

این زیارتگاه در محله «جدید» شهر سبها (واقع در حدود 750 کیلومتری جنوب طرابلس) قرار دارد و مدفن یکی از مشایخ تصوف به نام «سیدی حامد الحضریری» می باشد. بنای آن نسبتاً ساده، اما دارای قدمت تاریخی است و بر سردر آن نقوش و کتیبه ای و بر فراز آن گنبدی به چشم می خورد. این زیارتگاه در ماه می 2013، با اسلحه آرپی جی هدف قرار گرفت. تصاویر منتشر شده از آن، نشان می دهد که بخشی از گنبد و نمای بیرونی زیارتگاه، از جمله کتیبه و نقوش سردر از بین رفته است.⁽¹⁾

زیارتگاه شیخ حامد الحضریری پیش از تخریب

زیارتگاه شیخ حامد الحضریری پس از تخریب

ص: 120

علاوه بر حوادث فوق، تخریب زیارتگاه ها و نبش قبر دیگری نیز در لیبی به وقوع پیوسته است که به تعدادی از آن ها اشاره می گردد:

برخی منابع خبری از تخریب زیارتگاه «سیدی محمد الحمیری» در ماه ژانویه 2012 میلادی، و نیز از تخریب زیارتگاه «بوطلیعه» در جنوب شهر «بیضاء»، چند روز پیش از تخریب زیارتگاه قبلی خبر دادند. (1)

متأسفانه درباره این دو مکان آگاهی های دیگری به دست نیامد.

در تاریخ پنج شنبه 16/3/2012 نیز زیارتگاه «سیدی سلطان» در شهر بیضاء و زیارتگاه «سیدی محمد ابوجوده مسماری حسنی» در شهر «شحات» به دست سلفی های تکفیری تخریب شد. (2)

تصویر منتشر شده از زیارتگاه دوم، نشان می دهد که ساختمان آن به طور کامل ویران شده است.

زیارتگاه محمد ابوجوده حسنی در شحات پس از تخریب

هم چنین صفحه اطلاع رسانی تخریب زیارتگاه ها در لیبی در آوریل 2012 از تخریب زیارتگاه «سیدی خلیفه» در بنغازی خبر داد و تصویری از آن منتشر کرد که نشان می دهد ساختمان آن با خاک یکسان شده است. (3)

ص: 121

1- <http://www.brnieq.com/news/> <https://ar-ar.facebook.com/elbeidajournal/posts/260200620714474> .

2- . الأهرام العربی، «بعد هدم أضرحة الأولياء. التشدد الدینی یروع الیبیین ومظاهرات للمطالبه بالعقاب»، 22/3/2012

<http://arabi.ahram.org.eg/NewsQ/4764.aspx> <https://ar-ar.facebook.com/pages/165447923538154>

3- <https://ar-ar.facebook.com/pages/165447923538154> .

زیارتگاه سیدی خلیفه در بنغازی پس از تخریب

بسیاری از منابع خبری نیز از تخریب زیارتگاه «سیدی محمد الاندلسی» در حومه شهر «تاجورا» در روز پنجشنبه 28/3/2013 خبر دادند. به گزارش این منابع، سلفی های تکفیری در ساعاتی پیش از سحرگاه این تاریخ، در زمانی که هیچ یک از اهالی در آن جا حضور نداشت، اقدام به بمب گذاری در این زیارتگاه و انفجار آن از راه دور کردند که بخش هایی از دیوار و سقف زیارتگاه ویران شد. (1)

زیارتگاه سیدی محمد الاندلسی در تاجورا پس از تخریب

زیارتگاه تخریب شده دیگر، زیارتگاه «سیدی سلیم» در طرابلس است که در مجاورت آن دو زاویه «عروسیه» و «عیساویه» - از طرق تصوف - قرار دارد. یک فایل ویدئویی منتشر شده در شبکه مجازی نشان می دهد که تکفیری ها شبانه با یک دستگاه بولدوزر به تخریب ساختمان زیارتگاه مشغول می باشند. (2)

ص: 122

1- [روزنامه] الاتحاد، «تفجير ضريح «الاندلسی» فی ضواحي العاصمة الليبية»، تاریخ: 29/3/2013

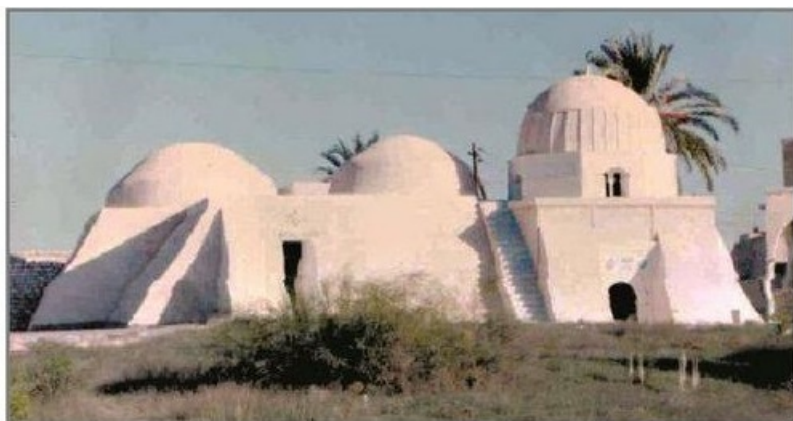
<http://www.alittihad.ae/details.phpid=31057y=2013>

2- . لا لهدم الزوايا و الاضرحة فی ليبيا، <https://ar-ar.facebook.com/pages/165447923538154>

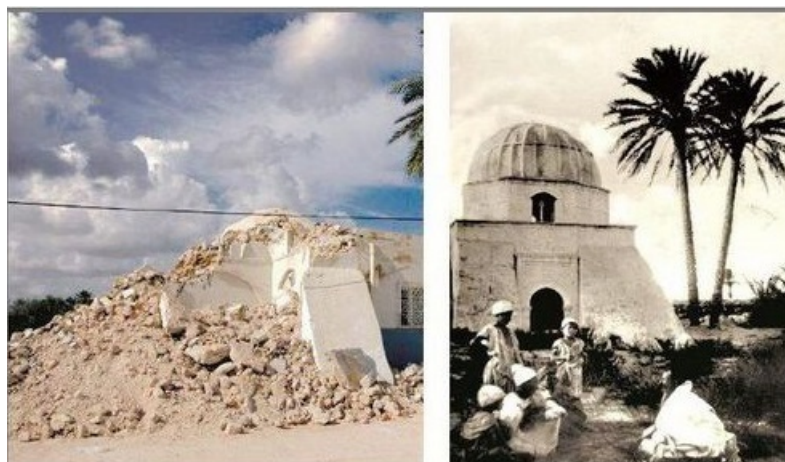

زیارتگاه «سیدی احمد الوشیش» در مرکز شهر «درنه»، میان مسجد جامع این شهر و مسجد و زیارتگاه صحابه، زیارتگاه دیگری است که به گزارش منابع خبری در تاریخ 13 می 2014، در اثر یک انفجار شدید با خاک یکسان شد. (1)

زاویه و زیارتگاه «سیدی علی القمودی» در شهر «زاویه» (واقع در ساحل دریای مدیترانه، حدود 48 کیلومتری غرب طرابلس)، از جمله زیارتگاه هایی است که ساختمان آن تاریخی و از نظر هنر و معماری اسلامی ارزشمند می باشد. متأسفانه از تجاوز سلفی ها به این زیارتگاه اطلاع رسانی مناسبی صورت نگرفته است، ولی تصویر منتشر شده نشان می دهد که در اثر این تجاوز، بخشی از گنبد و ساختمانش ویران شده است.

تصویر قدیمی از زاویه و زیارتگاه سیدی علی القمودی در شهر زاویه

زیارتگاه علی القمودی پیش و پس از تخریب

ص: 123

1- شبکه الاخبار الليبية، «مجهولون يستهدفون مقام وضريح سیدی الوشیش بدرنه»، 13/5/2014،

<http://libyann.net/index.php/nat/29154.html>

زیارتگاه «سیدی سعید» نیز در شهر «اوجله» (واقع در 400 کیلومتری جنوب «بنغازی») که مدفن یکی از مشایخ صوفیه به نام «سیدی سعید اوجلی» است، به گزارش برخی منابع خبری در تاریخ 29 می 2014، مورد تجاوز سلفی ها قرار گرفته است.

تصاویر منتشر شده نشان می دهد که ساختمان زیارتگاه با یک دستگاه بولدوزر در حال تخریب است. (1)

هم چنین در سحرگاه 31 مارس 2014، تروریست های تکفیری تعدادی از قبور قبرستان «مجمع الصالحین» در منطقه «رأس الطبل»، در 75 کیلومتری شهر «مزده» و نیز قبور موجود در «شعب»، از جمله قبرستان شیخ «محمد العالم» در «وادی دریدر» نزدیک رأس الطبل را منفجر کردند. آن ها هم چنین زیارتگاه «شیخ ابوبکر» در قبرستان «شویرف»، در 250 کیلومتری جنوب «مزده» را منفجر کردند و شدت انفجار به حدی بود که اهالی منطقه وحشت کردند. (2)

تعداد دیگری از حوادث تخریب زیارتگاه ها نیز که متأسفانه پوشش رسانه ای مناسب نداشته و تنها تصاویری از تخریب آن ها در دست است، به شرح زیر می باشد:

1. تخریب یا نبش قبر «سیدی احمد ابوالانقار» (وی را از صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله) می دانند) در شهر زلیتن؛

2. انفجار و نبش قبر زیارتگاه سیدی جبران در زلیتن؛

3. انفجار و تخریب زیارتگاه «سیدی عبدالله» الغریب در مصراته؛

4. انفجار و تخریب زیارتگاه «سیدی عبدالله» در منطقه زاویه العرقوب در غرب شهر مسه (در جبل الاخضر)؛

5. تخریب زیارتگاه «عبدالسلام الغریب» در منطقه بیاضه (در جبل الاخضر)؛

6. انفجار و تخریب زیارتگاه «سیدی عبدالواحد» در غرب شهر بیضا؛

ص: 124

1- . بوابه الوسط، «متشددون یهدمون ضریح سیدی سعید بأوجله»، 29 می 2014،

<http://www.alwasat.ly/ar/news/libya/20259>

2- . وكالة الانباء الليبية (لانا)، «تفجير عدد من الأضرحة بالقرب من مدينة مزده والشويف»، 31 مارس 2014، <http://www.lana->

[.news.ly/ara/news/view/47235](http://www.news.ly/ara/news/view/47235)

7. تخریب زیارتگاه «سیدی یوسف» در منطقه حمامه (در جبل الاخضر)؛

8. تخریب زیارتگاه «عبدالوالی محجوبی» در منطقه وسیطه در شمال شهر بیضا (در جبل الاخضر)؛

9. تخریب زیارتگاه «عبدالله مراکشی» و زاویه «برهانیه» در شهر خمس؛

10. تخریب زیارتگاه «سعد الفاخری» در روستای جردس العبید (در جبل الاخضر)؛

11. تخریب و نبش قبر زیارتگاه «السید المسطاری» در شهر درنه.

زیارتگاه سیدی عبدالله در زاویه العرقوب پس از تخریب

زیارتگاه سیدی جبران در زلیتن پس از تخریب

زیارتگاه عبدالسلام الغریب در منطقه بیاضه پس از تخریب

زیارتگاه سیدی یوسف در منطقه حمامه پس از تخریب، که اهالی منطقه بازسازی آن را آغاز کرده اند

زیارتگاه عبدالله مراکشی و زاویه برهانیه در شهر خمس پس از تخریب

هم چنین صفحه اطلاع رسانی تخریب زیارتگاه ها، تعداد دیگری از این حوادث را به شرح زیر گزارش داده است: (1)

ردیف	نام زیارتگاه	آدرس	تاریخ بمب گذاری
۱	سیدی بن حامد	قبرستان قرقارش - شهر طرابلس	اکتبر ۲۰۱۱
۲	سیدی عبدالواحد حسنی	شهر «مسه» در شرق لیبی	اکتبر ۲۰۱۱
۳	سیدی ابوظامه		۲۳ نوامبر ۲۰۱۱
۴	سیدی عبدالعاطی	۷۰ کیلومتری شرق شهر «اجدابیا»	دسامبر ۲۰۱۱
۵	سیدی سلطان	منطقه سلطان - ۵۰ کیلومتری شرق اجدابیا	دسامبر ۲۰۱۱
۶	زیارتگاه و زاویه سیدی یونس	قبرستان سیدی یونس - شهر بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۷	زیارتگاه سیدی محمود بن ناصر	قبرستان سیدی یونس - شهر بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۸	زیارتگاه سیدی احمد الشریف	قبرستان سیدی یونس - شهر بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۹	زیارتگاه سیدی یوسف الدنین	قبرستان سیدی یونس - شهر بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۱۰	زیارتگاه سیدی محمد خالقی	منطقه بنینه - بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۱۱	زیارتگاه سیدی عبدالله	منطقه بنینه - بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۱۲	زیارتگاه عبدالقادر بن جدوع	شهر زلیتن	ژانویه ۲۰۱۲
۱۳	زیارتگاه احمد زمیت ابوشعاله (ملقب به ابوجاده)	شهر زلیتن	مارس ۲۰۱۲
۱۴	زاویه دسوقیه	شرق بنغازی	مارس ۲۰۱۲
۱۵	مسجد و زیارتگاه ولی سلیمان	منطقه کادوش - زلیتن	آوریل ۲۰۱۲
۱۶	زیارتگاه سیدی لافی (از نسل عبدالسلام الاسمر)	بنغازی	سپتامبر ۲۰۱۲
۱۷	زیارتگاه شیخ دوفانی	زلیتن	دسامبر ۲۰۱۲
۱۸	زاویه العیان	منطقه کادوش - زلیتن	دسامبر ۲۰۱۲
۱۹	زیارتگاه سیدی بوسیف	قبرستان سیدی بوسیف - منطقه عراده - طرابلس	نوامبر ۲۰۱۳
۲۰	زاویه «التله»	منطقه التله - ترهونه	ژانویه ۲۰۱۴

ص: 127

زیارتگاه عبدالقادر بن جدوع در زلین پس از تخریب

تخریب زیارتگاه سیدی یونس در بنغازی با بولدوزر

زیارتگاه سیدی بوسیف در طرابلس پس از تخریب

زیارتگاه شیخ دوفانی در زلین پس از تخریب

زیارتگاه تخریب شده ای در لیبی

زاویه دسوقیه در شرق بنغازی پس از تخریب

زیارتگاه تخریب شده ای در منطقه «بنینه» بنغازی

زیارتگاه تخریب شده ای در بنغازی

سایر حوادث نبش قبر

علاوه بر حوادث گفته شده، سلفی های تکفیری دست به نبش قبر علما و اولیای دیگری در لیبی زده و گاه حتی جنازه های آن ها را نیز از قبر درآورده و سرقت کرده اند؛ به عنوان مثال: آن ها در مدرسه «عثمان باشا» از مدارس تاریخی دوره عثمانی در طرابلس، به تخریب و نبش قبور موجود در این مدرسه اقدام کردند. (1)

هم چنین در همین شهر قبر سید عبدالله مصری فرزند عبدالسلام الاسمر را نبش کردند.

تعداد دیگری از حوادث نبش قبر علما و اولیای مدفون در لیبی، به نقل از صفحه اطلاع رسانی تخریب زیارتگاه ها، به شرح زیر می باشد: (2)

ردیف	نام صاحب زیارتگاه	آدرس	تاریخ نبش قبر
۱	سید محمد سالم الضفیر حسنی	زلیتن	نوامبر ۲۰۱۱
۲	احمد الزوی	طرابلس	نوامبر ۲۰۱۱
۳	سیده کلیده (از زنان صالحه)	منطقه منصوره - جبل الاخضر	دسامبر ۲۰۱۱
۴	محمد علی الصفرانی (مفتی برقه)	بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۵	سیدی علی الوحیسی	بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۶	سیدی عثمان ابیحیح	بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۷	سیدی بلخیر	بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۸	سیدی الطبعی	بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۹	سیدی المسکین	بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۱۰	مهدی سنوسی	زاویه تاج در شهر کُفره	ژانویه ۲۰۱۲
۱۱	شیخ محمود دهیمیش	منطقه کویفیه - بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲
۱۲	شیخ عمر المهندس	منطقه کویفیه - بنغازی	ژانویه ۲۰۱۲

ص: 131

1- صحیفه الحریره، «طرابلس: هدم الاضرحة بمدرسه عثمان باشا»، تاریخ: 29/8/2012،

[/http://www.lawoflibya.com/mag/2012/08/29](http://www.lawoflibya.com/mag/2012/08/29)

2- [.https://ar-ar.facebook.com/pages/165447923538154](https://ar-ar.facebook.com/pages/165447923538154)

نیش قبر احمد الزوی در طرابلس

نیش قبور مدرسه عثمان پاشا در طرابلس / بنغازی

نیش قبر عبدالله مصری فرزند عبدالسلام الاسمر در طرابلس

در پایان، پاسخ استفتایی از مرکز فتوای عربستان بیان می‌گردد تا حرمت هتک قبر اولیا و صلحا، هرچند به عنوان از بین بردن مرکز شرک باشد، ثابت شود:

هل يجوز نبش قبور بعض الصالحين بحجه أن بعض المسلمين يزورون قبورهم ويقومون ببعض الأعمال الشركية، أم الصواب تصحيح أعمالهم المخالفة للكتاب و السنه و نصحهم؟

الجواب: الحمد لله و بعد؛ لا يجوز نبش القبور من أجل منع زيارتها على أنها قبور صالحين... لأن حرمة الميت كحرمة الحي. فكما أن الحي لا يعتدى على بيته و سكنه و لا يجوز إخراجه منه و لا اعتداء عليه فيه فكذلك الميت؛ **(1)**

آیا نبش قبر بعضی از صالحین به خاطر این که بعضی از مسلمانان آن را زیارت می‌کنند جایز است؟ این در حالی است که با زیارتشان عمل شرک انجام می‌دهند یا تصحیح اعمال آنان که مخالفت کتاب و سنت می‌باشد و نیز نصیحت کردن آن‌ها صحیح است؟

جواب: الحمد لله و بعد؛ نبش قبور به خاطر جلوگیری از زیارت قبور صالحین جایز نیست... چون احترام میت مثل احترام زنده است، پس همان طور که کسی حق تجاوز به خانه و محل سکونت فرد زنده را ندارد و بیرون کردن او از خانه اش و نیز تجاوز به حریم او جایز نیست؛ پس همین طور است برای میت. والله اعلم.

ص: 133

1- . محمد بن ابراهیم آل الشیخ، فتاوی و رسائل، ج 3، ص 207، 204 و 209. برگرفته شده از سایت: www.ejabh.com و سایت: www.iaqsa.com

از سال 2004 میلادی که نخستین زیارتگاه در عراق (احتمالاً زیارتگاه «فرج الله بن محمد عابد» در استان بابل) به دست گروه های تکفیری تخریب شد، بیش از یک دهه می گذرد و در طول این مدت، بسیاری از بناهای آیینی و زیارتگاه های اسلامی را در کشورهای عربی، به ویژه عراق، سوریه، تونس و لیبی تخریب کرده اند. در این پژوهش، لاقلاً 150 زیارتگاه را در این چهار کشور معرفی کرده ایم که مورد اهانت و تجاوز سلفی های تکفیری قرار گرفته اند.

در کشور عراق، منابع خبری و پایگاه های اطلاع رسانی، از تخریب (یا تلاش برای تخریب) نزدیک به چهل زیارتگاه در این کشور در سال های پس از جنگ عراق خبر داده اند. در این آمار، حوادث مربوط به تخریب سایر بناهای آیینی (نظیر مساجد و حسینیه ها) و نیز وقوع عملیات انتحاری علیه زائران زیارتگاه ها در داخل یا بیرون آن ها، احتساب نشده است. در میان استان های عراق، استان «دیالی» در شرق این کشور، بیشترین تعداد زیارتگاه های ویران شده را در بر گرفته است. استان نینوی نیز پس از تصرف آن به دست گروه «داعش»، موج قابل توجهی از تخریب زیارتگاه ها و بناهای آیینی را به خود دیده است.

در سوریه، تاکنون اخبار مربوط به تخریب حداقل 25 زیارتگاه به دست گروه های تکفیری گزارش شده که بیشتر آن ها در استان های شمالی و شمال شرقی سوریه (دیرالزور، حَسَکَه، رَقّه، حلب و ادلب) قرار داشته است. البته برخی از این زیارتگاه ها

شهرت چندانی ندارد، ولی تعداد دیگری از آن‌ها همچون: مجموعه زیارتگاه‌های شهدای صفین در شهر رقه و زیارتگاه شیخ عقیل منبجی در منبج از جمله زیارتگاه‌های معتبر و مشهوری بوده که بسیار مورد احترام اهالی شهرهای محل وقوع آن‌ها بوده و جایگاه ویژه‌ای نزدشان داشته است.

در کشور تونس، حدود بیست زیارتگاه که مورد تجاوز سلفی‌های تکفیری قرار گرفته، در این پژوهش معرفی شده است. در این میان، نام زیارتگاه‌های معتبر و مورد احترامی همچون ابوسعید باجی و عائشه منوبیه نیز به چشم می‌خورد. بیشتر حوادث تجاوز به زیارتگاه‌های تونس، از نوع آتش‌سوزی بوده و می‌توان گفت آسیب‌های وارد شده به آن‌ها، در مقایسه با زیارتگاه‌های عراق، سوریه و لیبی، بسیار کمتر بوده است. این موضوع نشان می‌دهد که سلفی‌ها در تونس، نسبت به سه کشور دیگر، آزادی کمتری برای عملی کردن اهداف خود در تخریب زیارتگاه‌ها داشته‌اند.

کشور لیبی در مقایسه با دیگر کشورهای اسلامی، حجم گسترده و قابل توجهی از حوادث تخریب و تجاوز به زیارتگاه‌ها را شاهد بوده است. در این پژوهش، حدود هفتاد نمونه از این‌گونه حوادث (با احتساب حوادث نیش قبر) معرفی شده است. این حوادث محدود به منطقه یا مناطق خاصی در این کشور نبوده و در بیشتر مناطق لیبی، شاهد این اقدامات بوده‌ایم، اما نمونه‌های برجسته آن در شهرهای مهم واقع در ساحل دریای مدیترانه در شمال این کشور (نظیر طرابلس، بنغازی، زلیتن، مصراته و بیضا) به وقوع پیوسته است.

گفتنی است که به علت عدم اطلاع رسانی خبری و رسانه‌ای بسیاری از حوادث تجاوز و تخریب، آمار واقعی تخریب‌های صورت گرفته بسیار بیشتر از آمارهای گفته شده در بالا است.

از منظر شخصیت‌هایی که زیارتگاه‌های تخریب شده مدفنشان به شمار می‌آید یا به آن‌ها منسوب می‌باشد، این پژوهش نشان می‌دهد که گروه‌های تکفیری گرچه گاه به

تخریب زیارتگاه های خاصی حساسیت نشان داده اند، اما در بیشتر موارد، بدون در نظر گرفتن انتساب زیارتگاه ها و شخصیت های مدفون در آن ها، دست به تخریبشان زده اند. به گونه ای که در بررسی فهرست این زیارتگاه ها، اسامی تعدادی از شخصیت های اهل بیت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) (شامل امامان شیعه علیهم السلام و فرزندان بلافصل یا نوادگان آن ها)، صحابه و تابعین رسول خدا(صلی الله علیه و آله) (همچون عمار یاسر، اویس قرنی و صحابه مدفون در لیبی)، پیامبران الهی و شخصیت های قرآنی، امیران و حاکمان مسلمان (نظیر خاندان بنی خطاب و مراد آغا والی عثمانی) و حتی علمایی همچون مورخ بزرگ ابن اثیر جزری به چشم می خورد.

بخش قابل توجهی از آثار اسلامی تخریب شده (به ویژه زیارتگاه های لیبی و تونس در درجه اول، و زیارتگاه های سوریه در درجه دوم)، شامل قبور و زیارتگاه های مربوط به مشایخ تصوف و اولیای محلی است که از احترام ویژه ای نزد اهالی مناطق محل وقوع این زیارتگاه ها برخوردار می باشند. از نمونه های برجسته زیارتگاه های مشایخ تصوف که به دست گروه های تکفیری تخریب شده است می توان به زیارتگاه های فتح موصلی در موصل، شیخ عقیل منبجی در منبج، عبدالسلام الاسمر فیتوری در زلین، شهاب دهمانی در طرابلس، ابوسعید باجی و عائشه متویبه در تونس اشاره کرد.

از منظر میزان آسیب های وارد شده به زیارتگاه ها، حجم آسیب ها و نوع تجاوزهای صورت گرفته را می توان در حالت های زیر تقسیم بندی کرد:

تخریب کامل یا نیمی از ساختمان زیارتگاه، آسیب جزئی به ساختمان زیارتگاه یا تلاش ناموفق برای تخریبشان، آتش سوزی در داخل فضای زیارتگاه ها، و نیز نبش قبر شخصیت های مدفون در آن ها. با توجه به این که بسیاری از این زیارتگاه ها از منظر معماری اسلامی دارای ارزش فراوانی می باشد، بنابراین تخریب و محو این آثار جنایت هایی جبران ناپذیر در حق میراث اسلامی است که نسل های آینده مسلمانان آن ها را نخواهند بخشید.

به نظر می‌رسد اقدام جریان‌های تکفیری در تخریب زیارتگاه‌ها را در یک دهه اخیر، باید در امتداد اعمال جریان وهابیت نجد پس از تأسیس دولت نخست آل سعود و تصرف حجاز دانست که بسیاری از آثار و مقدسات اسلامی و زیارتگاه‌های اهل بیت و صحابه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در مکه و مدینه - مقدس‌ترین شهرهای مسلمانان - تخریب کردند. گویا گروه‌های تکفیرهای امروزی نیز با تاسی به اسلاف ناصالح خود در نجد، تصمیم به پاک‌سازی سرزمین‌های اسلامی از میراث دینی، فرهنگی و تاریخی مسلمانان دارند.

ص: 138

1. ابن اثير، على بن محمد، اسد الغابه فى معرفه الصحابه، دار الكتب العلميه، بيروت [بى تا].
2. ابن حجر عسقلانى، احمد بن على، الاصابه فى تمييز الصحابه، تحقيق عبدالله بن عبدالمحسن التركى [بى نا، بى تا].
3. ابن خلكان، احمد بن محمد، وفيات الاعيان، تحقيق احسان عباس، دار صادر، بيروت [بى تا].
4. ابن سعد، محمد، الطبقات الكبرى، دار الفكر، بيروت 1420ق/2000م.
5. ابن شدّاد، محمد بن على، الأعلام الخطيره فى ذكر امراء الشام والجزيره (ج1 - قسم 1)، تحقيق دومينيك سورديل، المعهد الفرنسى للدراسات العربيه، دمشق 1953م.
6. ابن عبد البرّ، يوسف بن عبدالله، الاستيعاب فى معرفه الاصحاب، تصحيح عادل مرشد، دار الاعلام، چاپ اول: عمّان 1423ق/2002م.
7. ابن عماد حنبلى، عبدالحىّ، شذرات الذهب فى اخبار من ذهب، دار الفكر، بيروت [بى جا، بى تا].
8. ابن غلبون طرابلسى، محمد بن خليل، التذكار فيمن ملك طرابلس وما كان بها من الأخيار، تصحيح: الطاهر احمد الزاوى، دارالمدار الاسلامى، چاپ اول، بيروت 2004م.
9. ابوالفداء ايوبى، اسماعيل بن محمد، تقويم البلدان، دارالطباعة السلطانيه، باريس 1840م.
10. ادريسي، محمد بن محمد، نزهه المشتاق فى اختراق الآفاق، مكتبه الثقافه الدينيه، قاهره [بى تا].

11. ازدي، يزيد بن محمد، تاريخ الموصل، تحقيق على حبيبه، لجنه احياء التراث الاسلامي، قاهره 1387ق/1967م.
12. انصاري، عبدالرحمن بن محمد، معالم الايمان في معرفه اهل القيروان، تحقيق ابراهيم شَبَّوح، مكتبه الخانجي، چاپ دوم: مصر 1388ق/1968م.
13. تجاني، عبدالله بن محمد، رحله التجاني، تقديم: حسن حسني عبدالوهاب، الدار العربيه للكتاب، تونس وليبي 1981م.
14. حديثي، عطا و عبدالخالق، هناء، القباب المنخروطيه في العراق، مديره الآثار العامه، بغداد 1974م.
15. حرز الدين، محمد، مراقد المعارف، تحقيق محمد حسين حرز الدين، سعيد بن جبير، قم 2007م.
16. حموي، ياقوت، معجم البلدان، دار صادر، بيروت 1397ق / 1977م.
17. خامه يار، احمد، آثار پیامبر(صلى الله عليه و آله) و زيارتگاه های اهل بيت(در سوریه، مشعر، تهران 1393.
18. -----، «پژوهشی در مسیر امام علی (علیه السلام) به صفین و محل جنگ صفین»، پژوهش نامه علوی، ش 3، بهار و تابستان 1390.
19. ذهبی، محمد بن احمد، تاريخ الإسلام و وفيات المشاهير و الأعلام، تحقيق عمر عبدالسلام تدمري، دارالكتاب العربي، بيروت [بی تا].
20. زرکلی، خيرالدين، الاعلام، دار العلم للملايين، چاپ پانزدهم: بيروت 2002م.
21. سامرائی، يونس الشيخ ابراهيم، تاريخ مدينه سامراء، مطبعه الامه، بغداد 1393ق/1973م.
22. سعيد على حامد، المعالم الاسلاميه بالمتحف الاسلامي بمدينه طرابلس، الاداره العامه للبحوث الاثريه والمحفوظات التاريخيه، ليبي 1978م.
23. شريف، ناصرالدين محمد، الجواهر الإكليلية في اعيان علماء ليبيا من المالكيه، دار البيارق، چاپ اول، عمان و بيروت 1420ق/1999م.
24. صفی الدين بغدادی، عبدالمؤمن بن عبدالحق، مرصد الاطلاع، تحقيق على محمد البجاوي، دار الجيل، بيروت 1412ق/1992م.

25. عبدالوهاب، حسن حسنى، شهيرات التونسيات، چاپ دوم: مكتبه المنار، تونس [بى تا].
36. عمرى خطيب، محمد امين، منهل الاولياء ومشرّب الاصفياء من سادات الموصل الحدباء، تحقيق سعيد الديوه جى، مطبعه الجمهوريه، موصل 1388ق/1968م.
27. قطعانى، احمد، الاهابه بمن دفن فى البلاد اللبيه من الصحابه، چاپ دوم: مكتبه النجاح، طرابلس 1998م.
28. كردى، رضا، تاريخ سياسى خوارج شمال آفريقا، چاپ اول: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ سازمان مطالعه و تدوين كتب علوم انسانى دانشگاه ها (سمت)، مركز تحقيق و توسعه علوم انسانى، تهران 1389.
29. مهدى پور، على اكبر، از تبار محدّثان: سكينه دخت امير مؤمنان (عليه السلام)، رسالت، قم 1388.
30. نائب انصارى، احمد بن حسين، نفحات النسرین والريحان فيمن كان بطرابلس من الأعيان، تحقيق على مصطفى المصراتى، مكتب تجارى، چاپ اول، بيروت 1963م.
31. نيشابورى، عبدالحسين، تقويم شيعه، چاپ نهم: دليل ما، قم 1388.
32. هروى، على بن ابى بكر، الاشارات الى معرفه الزيارات، تحقيق جانين سورديل - طومين، المعهد الفرنسى، دمشق 1953م.
33. يافعى، عبدالله بن اسعد، مرآه الجنان وعبره اليقظان، چاپ اول: دارالكتب العلميه، بيروت 1417ق/1997م.
34. دانشنامه جهان اسلام.

منابع الكترونيك:

1. «المراقد والمشاهد الدينيه فى تلعفر»، <http://www.majalisna.com>.
2. اخبار الآن، <http://akhbar.alaan.tv>.
3. اكتشف سوريه، <http://www.discover-syria.com>.
4. الاهرام العربى، <http://arabi.ahram.org.eg>.
5. باسنيز، <http://www.basnews.com>.
6. بنياد جهانى شيعه رايتس واچ، <http://shiarightswatch.org>.

7. بوابه الوسط، <http://www.alwasat.ly>.
8. البياتي وليد سعيد، «نظرة تاريخيه حول مرقد العسكريين (عليه السلام)»،
<http://www.siironline.org>.
9. تانيت برس، <http://www.tanitpress.net>.
10. تحت المجهر، <http://www.mjhar.com>.
11. توانسه، <http://touensa.org>.
12. تورس، <http://www.tuess.com>.
13. تونس الرقميه، <http://www.arrakmia.com>.
14. حُرُمات، <http://hurumat.org>.
15. الحقيقه، <http://www.syriatruth.org>.
16. الخبر برس، <http://alkhabarpress.com>.
17. خبرگزاری فرانس 24، <http://www.france24.com>، France24.
18. خبرگزاری براتا، <http://burathanews.com>.
19. خبرگزاری نينا (الوكاله الوطنيه العراقيه للأنباء)، <http://www.ninanews.com>.
20. دنيا الوطن، <http://www.alwatanvoice.com>.
21. راديو MFM، <http://www.radiomfm.tn>.
22. روزنامه الاتحاد، <http://www.alittihad.ae>.
23. روزنامه الاخبار، <http://www.al-akhbar.com>.
24. روزنامه البيئه، <http://www.al-bayyna.com>.
25. روزنامه السفير، <http://www.assafir.com>.
26. روزنامه الشروق، <http://www.shorouknews.com>.

27. روزنامه العرب، <http://www.alarab.co.uk>.

28. روزنامه الكترونيك التونسيه، <http://www.attounissia.com.tn>.

29. روزنامه الوسط، <http://www.alwasatnews.com>.

30. روزنامه الوطن، <http://www.alwatan.sy>.

31. السومريه، <http://www.alsumaria.tv>.

ص: 142

32. <http://www.syria-news.com>، سيريا نيوز،
33. <http://libyann.net>، شبكة الاخبار الليبيه،
34. <http://www.annabaa.org>، شبكة النبا المعلوماتيه،
35. <http://www.alsharqiya.com>، الشرقيه،
36. <http://www.shemsfm.net>، شمس اف ام،
37. <http://www.lawoflibya.com>، صحيفه الحريره،
38. عبدالغفور الملحم، «الكبريت الأحمر: الشيخ نامس الشيخ على»،
<http://www.esyria.sy>
39. <http://iraqelan.com>، العراق الآن،
40. <http://www.arabi-press.com>، عربى برس،
41. <http://www.alahednews.com.lb>، العهد،
42. <http://alnabaa.tv>، قناه النبا الفضائيه،
43. <http://www.watania1.tn>، قناه الوطنيه 1،
44. <http://www.almadapress.com>، المدى برس،
45. <http://www.syriahr.com>، المرصد السورى لحقوق الانسان،
46. <http://www.machhad.com>، المشهد التونسى،
47. <http://ar.webmanagercenter.com>، المصدر،
48. <http://www.mosaiquefm.net>، موزاييك اف ام،
49. <http://www.almayadeen.net>، الميادين،
50. <http://www.alwatanlibya.com>، الوطن الليبيه،
51. <http://www.ina-iraq.net>، وكالة الانباء العراقيه المستقله،

52. وكالة الانباء الليبيه، <http://www.lana-news.ly>.

53. ويكيپدياى عربى، مدخل «الشيخ علاءالدين الخزنوى»، <http://ar.wikipedia.org>.

54. ARA News ، <http://aranews.org>.

55. <http://brnieq.com>.

56. <http://buratha.com>.

ص: 143

<http://ejabh.com> .57

<http://iaqsa.com> .58

<http://justpaste.it> .59

<http://r-ar.facebook.com> .60

<http://top-drama.net> .61

ص: 144

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

